

**KAPITOLY Z DEJÍN
FORMOVANIA MODERNÉHO
DEDIČSKÉHO PRÁVA
NA SLOVENSKU**

Adriana Švecová

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

Recenzenti:

doc. JUDr. Mgr. Ondřej Horák, PhDr.

doc. JUDr. Veronika Kleňová, PhD.

doc. JUDr. Ivana Šošková, PhD.

Adriana Švecová

**KAPITOLY Z DEJÍN
FORMOVANIA MODERNÉHO
DEDIČSKÉHO PRÁVA
NA SLOVENSKU**

TRNAVA 2021

Učebný text je výsledkom riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/0018/19 s názvom *Renesancia zabudnutých a znovu obnovených inštitútov dedičského práva na Slovensku*.

© Adriana Švecová, 2021

ISBN 978-80-568-0243-4 (on-line)

OBSAH

Úvod	7
1. Feudálny základ dedičského práva do roku 1848	12
1.1. Kelemenova náuka o uhorskom dedičskom práve neskorého novoveku	12
1.2. Základy novovekého dedičského práva	18
1.2.1. Šľachtické dedičské právo	18
1.2.2. Meštianske dedičské právo	25
1.2.3. Poddanské dedičské právo	29
1.3. Záver I.	33
2. Dočasné súdne pravidlá ako základ moderného dedičského práva na Slovensku	36
2.1. Všeobecný úvod k formovaniu moderného dedičského práva a jeho pramene	36
2.2. Náčrt dedičského práva v období Bachovho absolutizmu	38
2.3. Dočasné súdne pravidlá ako normatívne východisko buržoázneho dedičského práva	43
2.4. Predpoklady dedenia a subjekty dedenia	49
2.5. Dedenie zo zákona (intestátne dedenie)	52
2.5.1. Všeobecná úprava dedenia zo zákona	52
2.5.2. Dedenie vetvového majetku	55
2.5.3. Manželské dedenie a nároky vdovy	56
2.6. Povinný podiel	58
2.7. Dedenie zo závetu (testátne dedenie)	60
2.7.1. Dedičské substitúcie – určenie náhradného dediča	62

2.7.2.	Odkaz	64
2.7.3.	Formálno-právna úprava dedenia zo závetu	66
2.7.4.	Druhy závetov a úkonov posledného poriadku a ich formálno-právna úprava	69
2.8.	Neplatnosť závetu a úkonov posledného poriadku	71
2.9.	Základy pozostalostného (dedičského) konania	72
2.10.	Záver II.	74
3.	Základné zmeny dedičského práva v roku 1948 a po prijatí socialistickej právnej sústavy	76
3.1.	Východiská dedičského práva v kontexte socialistickej občianskoprávnej úpravy	76
3.2.	Úprava dedičského práva podľa OZ z roku 1950	80
3.3.	Úprava dedičského práva podľa OZ z roku 1964 a podľa neskorších podstatných noviel	94
3.4.	Záver III.	98
	Zoznam použitej literatúry a prameňov	100

ÚVOD

Predložený učebný text si kladie za cieľ umožniť študentskej právnickej obci (prípadne aj študentom historických disciplín) získať stručný prehľad dejín vzniku a formovania novodobého dedičského práva na Slovensku, ktoré už tvorilo v nastupujúcej dobe moderny štandardizované súkromnoprávne odvetvie. Keďže dedičské právo v dejinnom vývoji nikdy výrazne nezmenilo predmet, subjekt ani obsah svojej úpravy, odpovedá a odpovedalo vždy na otázku majetkového a prípadne aj osobno-majetkového nástupníctva (sukcesie) práv človeka po jeho smrti. Smrť je fenomén trvale prítomný v živote ľudstva, keď subjektívne vzaté završuje život jedného ľudského jedinca v okamihu hodiny smrti (*horae mortis*), ale súčasne v danom okamihu smrti (t. j. v čase delácie) poskytuje právo priestor na najrôznejšie sprítomnené kontinuity osoby poručiteľa pre jeho preživších nástupcov – subjektov dedenia. Právnickým slovníkom povedané, ak tie v čase delácie žijúce fyzické a existujúce právnické osoby sú objektívne vyzvané právnou skutočnosťou smrti, aby prijali právne nástupníctvo po zomrelom poručiteľovi (čiže osobe, po ktorej sa dedí/sukceduje) a oni ho aj príjmu (obvykle i konkludentne), potom nastáva právny moment realizácie dedičskej postupnosti, predovšetkým materiálnych statkov, práv duševného vlastníctva, ale i práva na dobré meno poručiteľa atď., o ktoré v pododvetví dedičského práva priamo explicitne ide.

V procese modernizácie práva na Slovensku, ktorý sa spájal v našich uhorských právnych dejinách s obdobím 19. storočia a pokračoval v 20. storočí, sa dedičské právo inkorporovalo do matérie formujúceho sa všeobecného súkromného práva, resp. občianskeho práva hmotného. Tvorba modernizujúceho sa práva a dotvorenie jeho odvetví a pramennej bázy, založenej na písanom práve (resp. dominujúcom prameni zákone), je teoreticko-právnym i historickým základom novodobej kodifikačnej

idey, ktorá stojí na legislatívnom prijatí väčšieho, uceleného a uzákone-
ného právneho predpisu príslušnej časti (odvetvia) práva. V Uhorsku sa
uvedená paradigma modernej kodifikácie vo všeobecnom súkromnom
práve opierala o náročný a dlhoročný proces vzniku prvého občianske-
ho zákonníka (ďalej aj ako OZ), ktorý mal tvoriť pomyselnú chrbtovú
kosť všeobecného súkromného práva. Keďže však do moderného práv-
neho vývoja v Uhorsku negatívne zasiahla prvá svetová vojna a rozpad
rakúsko-uhorskej monarchie, tak sa prvý uhorský Všeobecný občiansky
zákonník, v ktorom by sa definitívne a ucelene uzákonilo aj dedičské
právo, nepodarilo prijať. Vývoj sa však nezastavil a pokračoval po vzniku
1. ČSR ďalej.

Teritoriálne sa viažu dejiny dedičského práva na dva štátne celky,
ktorých imanentnou súčasťou vždy bolo územie Slovenska; najprv na
Uhorské kráľovstvo a potom po roku 1918 na Československú repub-
liku.¹ Predložený učebný exkurz reflektuje a stručne glosuje právnu si-
tuáciu a stav vtedajšej pozitívnej dedičskoprávnej úpravy, ktorá platila
na Slovensku (čiže v práve platnom na Slovensku), keď bolo súčasťou
oboch uvedených štátnych celkov. Chronologicky sa autorka pohybuje
na časovej priamke takmer dvestoročného vývoja existujúceho vtedaj-
šieho právneho poriadku, venujúc pozornosť právno-historickému vý-
voju od rozpadu feudálneho, stavovsky rozčleneného práva v prvej po-
lovici 19. storočia, cez modernizujúci sa, no iba základný právny rámec
Dočasných súdnych pravidiel (DSP), až po socialistické, unifikujúce ob-
čianskoprávne úpravy v dvoch občianskych zákonníkoch z 2. polovice
20. storočia a ich príslušnej dedičskoprávnej časti.

Vývoj moderného dedičského práva v práve platnom na Sloven-
sku sa utváral a konštruoval na podklade európskych materiálnych
a formálnych vzorov spomínaných úspešných kodifikačných aspirácií
v rámci kontinentálneho európskeho právneho systému. Pre charakte-

¹ S krátkym intermezzom v podobe Slovenskej republiky (1939 – 1945), ktorá ale iba
recipovala právo platné na Slovensku počas prvej Československej republiky, a teda vy-
chádzala z uhorského právneho základu dedičského práva.

ristiku buržoázneho typu štátu a práva od roku 1848 až do roku 1948 sme patrili v rámci uhorského aj prvorepublikového československého štátu do okruhu západných demokracií a pluralitného politického systému s jeho liberálnym poňatím vlastníctva a dedenia, no po roku 1948 sa povojnové Československo priradilo k socialistickému právnomu systému na čele so Sovietskym zväzom, ktorého súdobý právny poriadok sa budoval otvorene a nezakryte podľa sovietskeho vzoru. Vývoj dedičského práva v učebnici poukazuje preto zreteľne na deliaci historický medzník februára 1948, ktorý priniesol do súkromného a osobitne do dedičského práva výrazné paradigmatické a deštruujúce metamorfózy. Ich zjednodušené, nosné kontúry predstaví učebnica v záverečnej, tretej kapitole. Výklad je doplnený o elementárnu pramennú bázu dedičskej úpravy (spravidla zákonnej povahy) a ukážky z právnej, zákonnej úpravy, praxe a literatúry, včlenené do jednotlivých kapitol učebného textu.

Dedičské právo síce komunisti a ich marxisticko-leninská ideológia zúžili a zjednodušili, keď deformovali súkromné vlastníctvo, slobodné nakladenie (dispozičné právo) a dedičskú sukcesiu s ním (prevod a prechod vlastníckeho práva), na druhej strane však nikdy nezasiahli do jeho hlavných materiálnoprávnych základov dedičského práva, známych z dávnejšej uhorskej právnej histórie. Ide o dva centrálné právne piliere, na ktorých sa v dejinnom vývoji od stredoveku sformovalo dedičské právo platné na Slovensku:

- a) delačný princíp;
- b) testamentárna sloboda poručiteľa a s ňou spojená aspoň formálna prednosť (primarita) dedenia zo závetu pred dedením zo zákona.

Obsah učebnice je konštruovaný v troch hlavných kapitolách:

- 1) *feudálne dedičské právo*, rámcované obyčajou, resp. Tripartitom a čiastočne aj zákonnou úpravou;
- 2) *buržoázne dedičské právo* na podklade DSP a ďalších prameňov spolu s krátkym, tézovitým exkurzom do rakúskej úpravy ABGB, ktorá platila v 50. rokoch 19. storočia v Uhorsku;

3) *socialistické dedičské právo*, kodifikované a unifikované v OZ z roku 1950 a OZ z roku 1964.

Autorka sa však koncentrovala len na menšiu rozpravu o dejinách dedičskej hmotnoprávnej matérie,² nie procesných pravidiel, viazaných na konanie o dedičstve a dedičských sporoch. Predkladá tým právnú úpravu dedičského práva hmotného, ktoré je v súčasnosti i v moderných dejinách súčasťou občianskej, hmotnoprávnej úpravy (obvykle upravenej v občianskom zákonníku). Preto je výklad didakticky poňatý iba ako elementárny exkurz do právnych základov a typických inštitútov moderného dedičského hmotného práva. Predmetom uvedenej právno-historickej interpretácie a minikomentára sa stali oba typizované dedičské tituly – zákon (resp. na jeho úroveň postulované ďalšie pramene práva, najmä právna obyčaj, hovoríme o **zákonnom, intestátnom dedení**) a závet (čiže **závetné, testátne dedenie** a v širšom chápaní sa do neho včlenilo dedenie ďalších úkonov posledného poriadku, resp. úkonov *mortis causa*). Popri nich sa v učebnici objasňujú a explikujú aj iné podstatné dedičskoprávne inštitúty (vo viacerých prípadoch ide o originálne právne konštrukty a riešenia), platné kedysi na Slovensku.

Občiansky zákonník z roku 1964 a jeho dedičskoprávnú úpravu učebný text len stručne charakterizuje, sledujúc pôvodne prijaté parafrázované znenie v znení niektorých podstatných noviel, pretože v ňom rekodifikovaná dedičská úprava tvorí základ dnešnej pozitívnej úpravy. Možno len dúfať, že v predloženej učebnici náznakovito popísaný, značne zjednodušený a dodnes platný socialistický a historicky prekonaný materiálny podklad zákonníka sa dočká nevyhnutnej rekodifikácie v podobe nového občianskeho kódexu.

Autorka vyjadruje skromné želanie, že sa jej predloženým učebným textom podarí zaujať odbornú aj laickú verejnosť, tiež študentov právnych aj historických vedných disciplín a nasledujúce kapitoly sa budú

² Autorka viac-menej zámerne nespomenula, resp. len naznačila procesnú stránku nadobúdania dedičstva, aby výklad nezasahoval do predmetného odvetvia občianskeho procesného práva, ktoré má svoje špecifiká.

chápať ako právno-historické tézy a východiská veľmi rozmanitých a zaujímavých dejín dedičského práva na Slovensku a rovnako i súčasného slovenského dedičského práva.

Trnava máj 2021

Autorka

1. FEUDÁLNY ZÁKLAD DEDIČSKÉHO PRÁVA DO ROKU 1848

1.1. Kelemenova náuka o uhorskom dedičskom práve neskorého novoveku

Nasledujúci výklad je inšpirovaný jedným z najvýznamnejších diel neskoro novovekej uhorskej právnej vedy od **Imricha** (Emericus) **Kelemena** pod názvom *Institutiones iuris hungarici privati* – **Inštitúty uhorského súkromného práva**, vydané v roku 1818.³ Pre dedičské právo je relevantná jeho II. kniha, v ktorej píše o veciach (*de rebus*). Začlenenie dedičského práva do vecno-právneho obsahu uhorského súkromného práva **sa odôvodňovalo vtedy vecno-právnym, resp. majetkovoprávnym obsahom a úpravou dedičského práva**, ktoré sa zaoberalo najmä prechodom majetku a majetkových práv po smrti poručiteľa na iné subjekty.

Predložené Kelemenove tézy odvodili podstatu uhorského dedičského práva z **obyčajovo-právneho základu Tripartita** (ďalej aj ako Trip.),⁴ a tiež z existujúceho **uhorského novovekého zákonodarstva**, ktoré predstavovali základné pramene feudálneho dedičského práva ešte aj v 1. polovici 19. storočia. V zásade až do roku 1848 platil stav zhodný s Tripartitom a partikulárnymi právami jednotlivých stavov.

Preto sa aj samotný Kelemen opieral najmä o Tripartitum (I. časť) a na jeho základe novoveká právna veda spolu s Kelemenom vytvorila

³ Skutočná syntéza súdobého uhorského súkromného práva dovtedy *de facto* absentovala v uhorskej jurisprudencii. KELEMEN, E. *Institutiones iuris hungarici privati. Liber II.* Budapest: Typis regiae scientiarum universitatis hungaricae, 1818.

⁴ Dielo Štefana Werbőczyho z roku 1514, ktoré vnímame dodnes ako kvázi kodifikáciu feudálneho obyčajového práva, konzervujúcu najmä šľachtické, krajinské právo v novoveku. *De facto* sa niektoré jeho ustanovenia zachovali v dedičskom práve aj po roku 1848, resp. do roku 1950.

konštrukt podmienenej, negatívnej subsumpcie a pôsobnosti krajinského šľachtického práva (viazaného priamo na Trip.) na mestské, prípadne aj na ostatné partikulárne práva,⁵ čo možno doložiť najmä v mestskom novovekom práve, v ktorom „*mešťania okrem svojich privilegií vo všetkých veciach a činoch sú podriadení zákonom a obyčajom Uhorska*“.⁶ Uhorská veda si to však vyložila v pozitívnom a rozširujúcom zmysle aplikácie krajinského práva na uvedené mestské právo, čím sa obe práva bezprostredne, ale len pozvoľna zblížovali (unifikovali).

Mešťana sa napríklad tykali právne normy Trip. vo veci majetkov vo všeobecnosti, resp. tiež osobitne normy o zdedených majetkoch, o prvotnom nadobúdateľovi, o majetku nadobudnutom inak ako kráľovskou donáciou. So šľachtickým právom sa zhodovali zákonné dedičské skupiny pre mešťanov a poddaných. Naopak vo formálnej stránke zriadenia úkonov *mortis causa* sa zachovávali partikulárne úpravy jednotlivých stavov alebo privilegovaných teritórií a skupín obyvateľstva. Podobne kontinuovali špeciálne právne normy dedenia jednotlivých členov Katólickej cirkvi (prípadne ďalších, štátom uznaných cirkví).⁷

Kelemenove Inštitúty stavali na základoch súdobej feudálnej spoločnosti a jej všeobecného súkromného práva, ktoré nieslo tieto charakteristiky:

- a) právneho partikularizmu;
- b) stavovského rozdelenia spoločnosti a práva (hoci sa stavovská príslušnosť natoľko v Inštitútoch už nezdôrazňovala);
- c) viazanosti dedičných majetkov a rodinnej súdržnosti;
- d) relatívne voľne chápanej testamentárnej slobody a
- e) neopomenuteľných nárokov zákonných dedičov, pod ktorými uhorské právo započítavalo predovšetkým potomkov a u šľachty uprednostňovalo mužov pred ženami (resp. synov pred dcérami).

⁵ ŠVECOVÁ, A. *Trnavské meštianske závety (1700 – 1871)*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2014, s. 63 – 64.

⁶ Pod obyčajami Uhorska sa vtedy rozumelo spísané krajinské obyčajové právo v Tripartite. Citované podľa NÁNASY, B. *Testamentom a magyar országi törvények szerént*. Pešť: Trattner Matyás, 1798, s. 306.

⁷ NÁNASY, *Testamentom*, s. 307.

Konzistentne s uvedenými právnymi základmi uhorské dedičské právo aplikovalo čiastočne aj rímsko-právnu „tradíciu“,⁸ resp. skôr jeho latin-skú terminológiu a viaceré rímske inštitúty, ako boli napr. *delačný princíp, nerovnaké postavenie žien a mužov v dedení, odkazy, kolácia, dedičská quarta, vdovské právo a vdovské dedenie*. A hoci v období Kelemenovho pôsobenia stav právnej úpravy dospieval k myšlienke budúcej celkovej premeny uhorského súkromného práva *pro futuro* (čo malo platiť dvojnásobne aj pre dedičské právo), **v dedičskom práve sa ešte konzervovala pôvodná obyčajová právna úprava rozvinutá o čiastkové legislatívne akty a judikatúru** (t. j. *Planum tabulare* z roku 1769).

Vyzdvihneme aspoň dve protichodné hodnoty dedičského práva:

1) chrániť zákonné nároky a postavenie zákonných dedičov (princíp familiarity) pri prechode práv a povinností poručiťľa, avšak

2) pri zachovaní prijateľnej miery realizácie testamentárnej slobody (princíp individuality).

Obe uvedené hodnotovo-právne maximy rímskeho práva (hodnoty familiarity a individuality) v európskej novodobej tradícii verifikovalo aj predložené dielo I. Kelemen.⁹

Systematika dedičskej matérie v Kelemenovom diele vysvetľuje oba historicky ustálené delačné dôvody, t. j. **dedičské tituly: dedenia zo závetu a zákona**, ktoré Kelemen rozdelil do samostatných hláv (XII. hlava dedenie zo závetu, XIII. hlava dedenie zo zákona).

Kelemen štruktúroval **dedenia zo zákona** podľa pôvodných, už v stredoveku určených zákonných dedičských skupín:

- 1) potomkov;
- 2) predkov;
- 3) bočných príbuzných;
- 4) manželov;
- 5) fisku.

⁸ Kvázi romanizáciu.

⁹ A napokon nasledujúce dynamické 19. a 20. storočie ich taktiež neodmietli, no skôr hľadali vhodnú mieru manifestácie práva a prípadne prevahy jednej hodnoty na úkor druhej.

Rešpektovala sa testamentárna sloboda, a preto mal dedičský titul dedenia zo závetu prednosť pred dedením zo zákona. Pripomeňme, že platila aj rímsko-právna tradícia: priznať dedičovi totožné postavenie poručiteľa v zmysle univerzálnej majetkovej sukcesie, pričom však uhorské právo nezdôrazňovalo tak výrazne rozlíšenie univerzálnej ver-
zus singulárnej sukcesie, ale s obomi počítalo. *Institutio haeredis* (určenie dediča, tzv. inštitúcia) sa stala síce zhodne s rímsko-právnym poňatím súčasťou uhorského práva v závetnom dedení už v stredoveku, no s prijatím zák. čl. XXVII/1715 sa umožnilo dedenie celej pozostalosti aj cestou určenia odkazov (t. j. individuálnych aktívnych častí z dedičstva v prospech odkazovníkov), čím sa mohla aktívna pozostalosť dediť¹⁰ čisto v prospech odkazov (legátov) a tzv. „rozdarovať“ v prospech tretích osôb (odkazovníkov) prostredníctvom singulárnej sukcesie určených odkazov. Týmto smerom rešpektujúc uvedené uhorské tradície uvažovali následne aj tvorcovia Dočasných súdnych pravidiel (1861) a najmä autori návrhu prvého Všeobecného občianskeho zákonníka na sklonku 19. storočia, ktorí sa zhodli na všeobecnom odmietnutí rozlišovať univerzálnu a singulárnu sukcesiu.

Kelemenova definícia dedenia, smerujúca originárne na dedenie majetku, postulovala, že ide o „*právo istej osoby nadobudnúť, vlastniť a nárokovať si dedičstvo po poručiteľovi (ius certis personis competens haereditatem a defuncto ... ordinata serie servata apprehendi, possidendi ac vindicandi)*“.¹¹ Kelemen tiež upozornil na niektoré užívacie/požívacie práva viazané so smrťou: napr. vdovské právo a tiež inštitúty dedičskej substitúcie, prípadne aj fideikomisy, ktoré reálne obmedzili dediča/odkazovníka v nakladaní z dedičstvom.

¹⁰ Ani v závetnej praxi, v ktorej sa inštitút odkazov realizoval, sa nepoužíval špeciálny termín: zanechať odkaz. ale používané slovesá *lego*, *vermachten*, *poruczat* sa používali pre dedenie celej pozostalosti a tiež aj pre nadobúdanie jednotlivého odkazu, a ktoré možno všeobecne prekladať ako synonymicky poňaté: porúčať/zanechať.

¹¹ Definíciu Kelemen zúžil len na zákonné dedenie, ale v tomto znení sa môže vzťahovať aj na závetné dedenie. Citované podľa KELEMEN, E. *Institutiones iuris hungarici privati. Liber II.*, s. 360.

V XIV. hlave uvažoval Kelemen o inštitúte **fideikomisu** (rodinného zverenstva). Jeho dedenie definujeme ako osobitné dedenie, resp. osobitne určený dedičský poriadok (špeciálna sukcesia, resp. dedenie, tzv. *extraordinaria successio*) vôľou zakladateľa (poručiťeľa) fideikomis, ktorý mohol byť zriadený tak zo zmluvy, ako aj zo závetu. Fideikomis poznalo až novoveké uhorské zákonodarstvo v zák. čl. IX/1687 a L/1723. Podľa slobodného rozhodnutia zriaďovateľa (poručiťeľa) sa určil nástupnícky poriadok pevne určenej majetkovej podstaty, rozsah nakladania s ňou a obvykle aj všeobecný zákaz jej scudzenia. Z hľadiska vecno-právneho fideikomis predstavoval obmedzenie voľného nakladania s majetkom tak, že sa vlastníkovi majetku (čiže dedičovi fideikomisu) vopred určoval jeho nástupca (čakatel') podľa zakladateľom určeného, konkrétneho druhu fideikomisu (seniorát, majorát, minorát či primogenitúra). Fideikomis z hľadiska dedičského práva obmedzoval základný pilier a princíp dedenia – úplný prechod práv a povinností z poručiťeľa na dediča, ktorý dedením nadobúda absolútne vlastnícke právo nad zdedenými vecami a právami. Vo svojej podstate **bol fideikomis určením dedičského poriadku hlavného dediča fideikomisu a postupnosti nástupcov určených rodinných vetiev (vetvy) a čakatelov na fideikomis a v striktnom zákaze scudziť, alebo len dočasným právom zaťažiť majetkovú podstatu fideikomisu**. Doplňme už len, že fideikomisy sa zriaďovali v Uhorsku aj v 1. a 2. polovici 19. storočia na čiastočne modifikovanom právnom podklade vyššie uvedených novovekých uhorských zákonov. Od 50. rokov 19. storočia v skutočnosti kopírovali rakúsku úpravu obšiahnutú v ABGB, ktorú doplnil napr. cisársky patent z 9. októbra 1862, až ich napokon zrušil československý zákon z 3. júla 1924 č. 179/1924 Zb. z. a n. o zrušení zverenstva.¹²

¹² VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K. – KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008, s. 445.

Príloha č. 1.

UKÁŽKA Z DIELA I. KELEMENA O ZÁKONNOM DEDENÍ

§ 190 Čo je zákonné dedenie?

Zákonné dedenie je právo istej oprávnenej osoby nadobudnúť dedičstvo po poručiteľovi (a defuncto) zomrelom bez závetu zachovajúc mu právo ho prijať, vlastniť a nárokovat si ho.

1) právo istej oprávnenej osoby znamená, že ak neexistuje žiadna dispozícia poručiteľa, nestane sa majetok vecou nikoho, ale ihneď potom je určené, kto ho môže osobitne požadovať/nadobudnúť, o čom pojednáme nižšie.

2) dedičstvo po poručiteľovi zomrelom bez závetu znamená, že závet nebol zriadený alebo jeho dôvod zanikol, a tak dispozícia s vecami prechádza na zákon.

3) zachovajúc právo znamená, že nie všetci, ktorých zákon povoláva dediť, dedia, ale **existuje nasledujúci poriadok ich dedenia určený zákonom:**

a) v prvom rade je dedenie potomkov;

b) ak tých niet, potom dedenie predkov;

c) ak tých niet, potom dedenie bočných príbuzných z titulu príbuznosti;

d) potom vzájomné dedenia manželov;

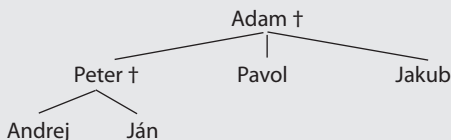
e) z toho vdove patrí osobitné vdovské právo, ktoré nie je vzájomné u mužov;

f) nakoniec dedí fiskus z titulu akoby bol otcom všetkých (občanov, pozn. aut.).

4) právo prijať, vlastniť a nárokovat si dedičstvo znamená totiž, že ak nikto nič nežiada, potom danej osobe (dedičovi, pozn. aut.) prináleží z autority zákona právo vec držať, užívať, požívať a ak by si ho niekto cudzí, nepravnik alebo fiskus privlastnil, môže si súdne nárokovat dedičstvo späť.

§ 193 Právna úprava dedenia potomkov

Ak existujú dediči rôzneho stupňa príbuznosti a tí si konkurujú v dedení; tí ktorí sú rovnakého stupňa, dedia podľa hláv, a tí ktorí sú rôzneho stupňa, dedia podľa kmeňov a to pravdaže podľa genealogických tabuliek. Toto dedenie možno určiť podľa schémy: Ak (syn) Peter zanechá synov Andreja a Jána, títo zomrelého Petra nasledujú v dedení po (otcovi) Adamovi a (synovia) Pavol a Jakub dedia rovnorodo podľa hláv a Andrej a Ján podľa princípu reprezentácie podľa kmeňov a to jednu tretinu z majetku Adama.

Citované podľa: KELEMEN, E. *Institutiones iuris hungarici privati. Liber II.* Budae. 1818, s. 359, 364 – 365.

1.2. Základy novovekého dedičského práva

Do roku 1848 sa v súkromnom, resp. dedičskom práve zachovávala hlavná právna zásada – **stavovské členenie obyvateľstva** (stavovský osobný a teritoriálny právny partikularizmus). Podľa tohto partikularizmu sa rešpektovali rozdiely u privilegovanej šľachty (výnimočné a privilegované postavenie mali taktiež členovia cirkvi, klerici, a to hlavne Katolíckej cirkvi) a u nepriviligovaných mešťanov a poddaných, ktorí sa riadili miestnymi partikulárnymi obyčajami a ďalšími prameňmi práva.

1.2.1. Šľachtické dedičské právo

Do vývoja šľachtického dedičského práva podstatne zasiahli tieto kráľovské dekréty: Zlatá bula Ondreja II z roku 1222 a jej potvrdenie v dekréte Ľudovíta I. Veľkého z roku 1351.

Zlatá bula z roku 1222 šľachte **potvrdila v čl. 4 právo dediť majetky nielen v priamej postupnosti, ale aj v bližšom bočnom príbuzenstve**; ak šľachtici nemali dedičov, **mohli majetok odkazovať úplne voľne pri rešpektovaní inštitútu dievčenskej štvrtiny** (pozri nižšie). Ak neexistovali ani dedičia zo zákona, ani zo závetu, pripadlo dedičstvo ako odúmrtí kráľovi.¹³

Ľudovítov dekrét z roku 1351, potvrdzujúci Zlatú bulu Ondreja II., nazvaný aj **aviticitný zákon**, sa zásadne dotkol vlastníckych (vecno-právnych) pomerov a tiež aj dedenia. *Kráľ zámerné vynechal štvrtý článok Zlatej buly o slobode testovania (aviticitného majetku) po vymretí mužských potomkov zomrelého šľachtica*. Dedičstvo zomrelého bez potomkov malo

¹³ „Ak nejaký servient zomrie bez syna, štvrtú časť majetku dostane dcéra, o ostatnom rozhoduje sám ako chce, ak zomrie skôr bez závetu, jeho príbuzní, ktorí sú mu najbližší, nadobudnú (majetok), ak nemá žiadne príbuzenstvo, dedičstvo získa kráľ.“ Citované podľa LACLA-VÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A. *Pramene práva na území Slovenska. Od najstarších čias do roku 1790*. I. zv. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2007, s. 86.

pripadnúť nanovo kráľovi ako prvotnému donátorovi z titulu *iuris regii* – kráľovského práva.¹⁴

Šľachta si chránila v ďalšom vývoji až do roku 1848 výsady udelené ešte v stredoveku podľa uvedenej Zlatej buly a dekrétu Ľudovíta I. Zostalo zachované odlišné dedenie zo zákona v aviticitnom majetku (*bona aviticitata*, dedovizeň) a nadobudnutom majetku (*bona acquistica*). Ženy taktiež boli vyčlenené z dedenia aviticity a mali nárok na osobitné dedičské oprávnenia (spomenuté nižšie).

V rámci **dedenia zo zákona** v šľachtickom dedičskom práve sa rozlišovali tri skupiny (triedy) zákonných dedičov:

1. skupinu tvorili **potomkovia** (*descendenti*), a to len manželské, legitímne deti (napr. Trip. I/čl. 17, 40, 41, zák. čl. XI/1647, zák. čl. XX-VI/1715).¹⁵ Medzi potomkami ako zákonnými dedičmi neexistovala rovnoprávnosť, rozlišovali sa majetky vyhradené len mužom a tzv. osobitné práva žien. Výhradne mužskí potomkovia dedili aviticitné (donačné) majetky (ženy výnimočne). Synovia vždy dedili zbrane, knihy a pečatné prstene, otcovský dom (najmladší syn), rodinné listiny (najstarší syn). Spoločne nadobudnuté majetky dedili potomkovia bez rozdielu pohlavia rovným dielom.

Ženský potomkovia disponovali osobitnými dedičskými právami:

a) právom dievčenskej štvrtiny (*quarta puellaris*), ktorá sa odovzdávala a dedila z donačného majetku mužskej vetvy a patrila ženám a ich potomstvu vždy spolu (všetky ženy istého stupňa mali nárok len na jednu, obyčajou „uzákonenú“ štvrtinu);

b) osobitným právom žien bolo tiež **panenské (vlasové) právo** (*ius capillare*), na základe ktorého mala každá dcéra poručiteľa nárok na bývanie

¹⁴ „Práve naopak oproti tomu, ako je to uvedené v Zlatej bule spomínaného pána kráľa Ondreja, takto konať vôbec nie sú oprávnení, ale ich majetky podľa práva a riadne, čisto a jednoducho, bez akéhokoľvek protirečenia majú pripadnúť bratom, príbuzným a ich rodu.“ Citované podľa LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A. *Pramene práva na území Slovenska. Od najstarších čias do roku 1790. I. zv.* Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2007, s. 106.

¹⁵ Nemanželské, nezákonné deti nemali žiadne dedičské nároky po rodičoch (ani po matke) a príbuzných.

v otcovskom dome po smrti otca, na jej stavu zodpovedajúcu výživu a zao-
patrenie a na šľachtickému stavu zodpovedajúcu výbavu v prípade vydaja.

2. skupinu tvorili **predkovia** (*ascendenti*), obvykle rodičia (Trip.
I/čl. 53 § 10). Nastupovali v prípade, ak nebolo potomkov a aviticitné
majetky dedili len mužskí spoluvlastníci aviticity, nadobudnutý majetok
dedili obe pohlavia rovným dielom.

3. skupinu zákonných dedičov tvorili, ak nebolo potomkov a ani
predkov, **boční príbuzní** (*kolateráli*), pričom aj tu sa rešpektovali dedič-
ské práva na aviticitu pre mužov, nadobudnutý majetok opätovne patrili
obom pohlaviam rovným dielom (Trip. I/čl. 47, 67, zák. čl. XXV/1715,
zák. čl. XLVII/1723). Medzi bočnými príbuznými sa rozlišovali agnáti
(mužské potomstvo niektorého predkovho syna) a kognáti (ženské po-
tomstvo niektorého predkovho syna alebo mužské a ženské potomstvo
niektorej predkovej dcéry). Agnáti zásadne dedili majetok vyhradený
mužom a kognáti majetok vyhradený ženám.

4. Odúmrť po šľachticovi z titulu kráľovského práva **dedil panov-
ník**, resp. panovníka zastupujúce subjekty uhorskej koruny alebo kráľov-
ského fisku (*fiscus regius*).

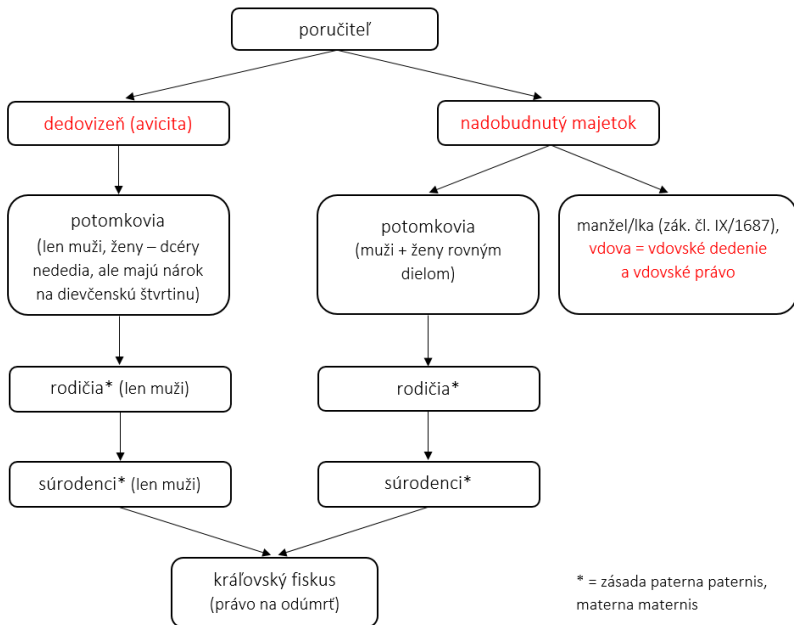
Pôvodne manželia medzi sebou nededili, ale v novoveku **zák. čl.
IX/1687 zaviedol dedenie pozostalého manžela/ky**, a to hlavne na
hnuteľné veci. Pozostalý manžel mal pri nadobudnutom majetku podľa
zák. čl. IX/1687 v dedení prednosť pred predkami aj bočnými príbuz-
nými.

Výsostné a privilegované postavenie mala ovdovelá manželka (vdo-
va). Už podľa Tripartita (I/čl. 99, 102) jej patrili osobitný dedičský ná-
rok, ktorý predstavoval nižšie uvedené práva. Vdova nasledujúce práva
opätovne strácala novým vydajom. Išlo o:

a) vdovské právo (*ius viduale*), ktoré znamenalo **užívanie/požíva-
nie manželovho majetku** (do roku 1687 na celom manželovom majet-
ku, po tomto roku len na jeho aviticitnom majetku);

b) vdovské dedičské právo (*successio vidualis*), v ktorom vdova
dedila snubný prsteň, manželov oblek a záprah, polovicu zo žrebčína,
detský podiel z nadobudnutých záložných práv manžela a zo všetkých

Schéma zákonného dedenia šľachty

nadobudnutých aj zdedených hnutelných vecí s výnimkou zbraní, kníh a pečatného prsteňa.

Do dedenia podľa posledného poriadku (závetné, testátne dedenie) v šľachtickom dedičskom práve okrem uvedených kráľovských dekrétov výrazne zasiahli tieto zákonné články: **zák. čl. XXVII/1715 o závetoch**, ktorý sa obsahovo týkal formálnych náležitostí súkromných šľachtických závetov a zák. čl. XXIV/1729 o stanovení náležitostí závetov zriadených mimo krajiny. V šľachtickom práve sa podľa zák. čl. XXVII/1715 vyskytovali tieto druhy závetov:

a) **súkromný šľachtický závet**, spísaný a podpísaný poručiťelom za účasti piatich svedkov rovnakého stavu; ak poručiťel nenapísal a nepodpísal závet vlastnou rukou, vyžadovala sa účasť ďalšieho, šiesteho svedka;

b) **verejný šľachtický závet**, zriadený pred vierohodným miestom alebo osobou;

c) privilegovaný závet, zriadený ako dobročinný závet na zbožný či verejný účel; vojenský závet; závet v prospech potomkov (výlučne pre dispozíciu s nadobudnutým majetkom); závet zriadený v mieste a čase moru.

Uvedené druhy šľachtických závetov sa vyskytovali v obdobných formách aj u ostatných nepriviligovaných stavov a cirkevných osôb.

K aktívnej závetnej spôsobilosti závetcu (poručiteľa) patrilo:

- a) dosiahnutie veku aspoň 12 rokov;
- b) duševná spôsobilosť;
- c) pravá, vážna a slobodná vôľa, prejavená v právnej dovolenej forme a
- d) dispozíčné právo s pozostalosťou/majetkom.

V predmetnej norme zák. čl. XXVII/1715 sa konštitutívnymi, všeobecne záväznými formálnymi znakmi stali:

- 1) zreteľná identifikácia určených osôb v závete;
- 2) konkretizácia predmetu dedičstva;
- 3) datovacia formula s časovým (rok, mesiac, deň úkonu) a miestnym dátumom;
- 4) podpisy závetcu a svedkov (tí museli byť rovnakého alebo vyššieho stavu ako závetca);

5) **akt testovania**: závetca musel zreteľne vyjadriť, že listina alebo jeho výpoveď obsahuje jeho ostatnú vôľu zriadiť závet; uvedenú skutočnosť priamo v koroboračných, overovacích formulách dosvedčili svedkovia;

6) **akt prezentácie**: povinnosť prečítať závet v jazyku zrozumiteľnom závetcovi a povinnosť záznamu o úkone prezentácie pred závetnými svedkami;

7) **akt publikácie**: povinnosť publikácie závetu do jedného roka od smrti závetcu podľa zák. čl. XXVII/1715 a zák. čl. CVII/1723.

Zverejnenie zriadenia závetu (prezentácia) predstavovalo úkon prebiehajúci ešte za života závetcu, alebo krátko pred jeho smrťou, na rozdiel od publikácie, ktorá sa chápala ako akt otvorenia závetu a oboznámenia sa s jeho obsahom. Čas publikácie však zák. čl. XXVII/1715 v § 8 posunul a oddelil od úkonu prezentácie pre možné spory dedičov ešte

pred smrťou poručiteľa, pričom časovú lehotu na uskutočnenie publikácie ohraničil trvaním jedného roka odo dňa smrti závetcu.

Zák. čl. CVII/1723 o zaprotokolovaní a intabulácii právnych úkonov spojených s majetkovými pomermi v župách a mestách zavádzal povinnosť viesť intabulačné protokoly, zápisy všetkých majetkových prevodov (aj pre právne úkony prechodu vlastníckeho práva k pozostalosti, alebo len jeho časti) v mestách a župách bez prihladnutia na dovtedajšiu prax.

Dosvedčovacie úkony svedkov potvrdzovali prejav vôle závetcu a prečítanie obsahu písomného závetu, i preto sa závet nemusel štylizovať pred závetcom, resp. písať čistopis. Pred svedkami závetca musel nevyhnutne potvrdiť (afirmovať) iba jeho obsah a prejaviť slobodnú a vážnu vôľu ho zriadiť (pri ústnych závetoch postačilo sa vyjadriť len ústne).

Celý úkon posledného poriadku sa mal chápať v jednote času (*unitas actus*), v ktorom sa uskutočňoval pred povolanými, predpísanými svedkami (s výnimkou holografného závetu zriadeného bez svedkov), ktorí sa mali na úkone zúčastniť vedno, aby nevzniklo podozrenie z dolózneho počínania.¹⁶ Aj preto v súvisi k obsahovým náležitostiam priradil § 10 zák. čl. XXVII/1715 povinnosť uvádzať nielen časové, ale aj miestne údaje, keďže uvedená požiadavka sa v minulosti nepovažovala za obligatórnu formálnu

¹⁶ KHLOSZ, P. *Praxis seu forma processualis fori spiritualis in Mariano Apostolico Hungariae regno usu recepta*, s. 237. Požiadavka jednoty testamentárneho aktu bola teda nerozlučne spätá so zriadením rímskeho závetu v celom jeho historickom vývoji. Justinián určil, že tento akt nezneplatní prerušenie závetného úkonu, ktoré by bolo prípadne nevyhnutné vzhľadom na telesné alebo zdravotné potreby poručiteľa alebo niektorého svedka (Cod. 6, 23, 28 pr.). Kelemen zaujal dosť jednoznačný postoj v otázke jednotnosti, kauzálnej spojitosti priebehu (*unitatem contextus*) úkonu, možno ho preto citovať: „Civiliści k vonkajším náležitostiam pripájajú aj jednotu (testamentárneho aktu) ničím neprerušenu v časovej spojitosti, ktorá je dovedená do konca, náš zákon však o tom nič nespomína, ani samotný význam rímskeho kalátneho závetu, u nás však platí, že sa pridržame prirodzeného zákona, ktorý radí, aby, ak sa závet spisuje pred svedkami dlhší čas, a tento úkon je prerušený iným skutkom, napríklad raňajkami, majú sa potom už napísané dispozície ešte raz prejsť, a následne sa bude pokračovať v testamentárnom úkone.“ Citované podľa KELEMEN, E. *Institutiones iuris Hungarici privati. Liber II.*, s. 325 – 326.

náležitost' a zaznamenávala sa sporadicky. ***Datácia, zahrňujúca deň, mesiac, rok a miesto zriadenia závetu, sa vzťahovala na zreteľné datovanie a určenie poradia viacerých úkonov mortis causa*** s dôsledkami najmä pre platnosť daného úkonu. Na písomnú formu sa vyžadovalo parafovanie (fakultatívne aj spečatenie) samotným závetcom a povolanými svedkami.

Po prijatí uvedeného zák. článku XXVII/1715 o závetoch sa skutočne v nasledujúcich desaťročiach, ako uvádzali dobové právne príručky a teoreticko-právne práce, pregnantnejšie a predovšetkým právne zjednocujúco pristupovalo k zriaďovaniu jednotlivých druhov šľachtických závetov a od neho odvodzujúcich ďalších úkonov poslednej vôle. **V uvedenom zák. článku XXVII sa podporila zákonnosť zriadenia úkonov posledného poriadku aj bez verejnonotárskych úradov, nie však tajne a bez účasti svedkov, i preto sa rozvinuli v neskorom novoveku predovšetkým súkromné závetý a kodicily** (doplňky závetov). Odhladiť ergo od stáročia pretrvávajúcej partikulárnosti právnej úpravy pre nepriviligované skupiny obyvateľstva, **spomínaný zák. čl. XXVII/1715 výrazným spôsobom vplýval aj v nasledujúcich desaťročiach 18. a 19. storočia na spisomňovanie závetov na normatívnej, celoštátnej úrovni**. Bezprostredne na základe DSP sa znovu začal praktizovať nedokonalý zák. čl. XXVII/1715 až do prijatia dualistických zákonných úprav formálnej stránky zriadenia úkonov posledného poriadku (závetu).

Príloha č. 2

Zák. čl. XXVII/1715 o závetoch (*de testamentis*)

Treba si všimnúť právny stav a zákony, ktoré zaručujú každému slobodu testovania, avšak kvôli mnohým ustanoveniam kánonického aj svetského práva by bolo potrebné, aby sa závetý vo svojich náležitostiach zrevidovali.

§ 1 *Avšak so zámerom vyhnúť sa tomuto je v nasledovných článkoch (pre budúcnosť) nariadené, aby v budúcnosti, podriadiac sa úplnej slobode testovania s majetkami a vecami, testátori¹⁷, ktorí majú dispozičnú slobodu testovať, mohli závetý zria-*

¹⁷ Preklad ponechal a pridržal sa originálnej latinskej formulácie *testator* = závetca.

dovať mimo hodnoverných miest, ktorými sú: kapituly, konventy, riadni kráľovskí sudcovia, ich protonotári (no nie pred ich sekretármi alebo notármi), **pred piatimi svedkami, rovnakého stavu alebo obdobnej slobode tešiacimi sa ako testátor**, alebo v nutnom prípade, pred svedkami iného ale ctihodného postavenia, pripojac svoje podpisy a pečate a tak (ich závetu) nadobudnú zákonnú silu.

§ 2 Ak testátor nie je znalý písma, ako náhrada sa doplní podpis a pečať šiesteho svedka.

§ 3 Závetu, spísané klamlivo a zákon obchádzajúco, ak na testátorovi bol spôsobilý podvod, budú dostatočne chránené pred cirkevným súdom, ako to určuje zák. čl. XV/1647, pod trestom neplatnosti závetu.

§ 4 Ďalej ustanovenie dediča ako základ obsahu závetu, ktoré sa doteraz dodržiavalo, môže odteraz testátor slobodne v závete buď uviesť alebo opomenúť, a tým sa iste nezmarí platnosť závetu.

§ 5 Okrem toho sledujúc pravdaže dotknuté náležitosti, **týkajúce sa privilegovaných závetov**, totiž zriadené pre pobožné účely, vojenské, v prospech potomkov a v čase moru, **buď vlastnou rukou podpísané a napísané, ako aj ústne, postačujú na ich zriadenie dvaja svedkovia.**

§ 6 Pre kodícil ako formálna náležitosť postačujú iba traja svedkovia.

§ 7 Rešpektujúc konečne slobodné kráľovské mestá (ktoré sa plne môžu spravovať naďalej svojimi obyčajami) **však treba ustanoviť, aby sa testátorovi závet prečítal a ten pred svedkami osobne vyznal, že toto jej jeho posledná vôľa.**

§ 8 Publikácia a oznámenie zainteresovaným stranám sa má vykonať najskôr až po smrti testátora.

§ 9 A pri tom (akte) nech sú prítomní podžupan alebo sudca so slúžnym príslušnej župy.

§ 10 Tu používaný spôsob zriadenia závetu: **predtým opomínaný údaj o mieste zriadenia závetu sa má v budúcnosti zachovávať.**

§ 11 Naďalej sa bude rešpektovať medzi šľachticmi ustanovenie zák. čl. XLVI/1655.¹⁸

Citované podľa: MÁRKUS, D. (ed.). *Magyar Törvénytár. 1657 – 1740 évi Törvényczikkek.* Millenium emlékkiadás, Budapest: Franklin Társulat, 1900, s. 458.

1.2.2. Meštianske dedičské právo

Mestské dedičské právo bolo ovplyvnené rozsahom a charakterom mestských privilégií, ktoré umožňovali aplikovať mestské právne obyčaje (často vychádzajúce z práv hostí usadených v danom meste) a mestské štatúty.

¹⁸ Umožňujúci zriadiť závet pred hodnoverným miestom alebo osobou.

Dedenie podľa zákona sa v priebehu 17. storočia priblížilo šľachtickému právu:

V 1. dedičskej skupine dedili **potomkovia a manžel/ka** celú pozostalosť bez rozdielu medzi mužskými a ženskými potomkami, pričom dedičské právo potomkov bolo pritom neopomenuteľné;

2. skupinu tvorili **predkovia** a ich potomkovia (muži a ženy rovnako);

3. skupinu tvorili **boční príbuzní** a ich potomkovia (muži a ženy rovnako);

4. odúmrt' po mešťanovi, ktorý zomrel bez dedičov, **patrila mestu** (*fiscus civitatis*).

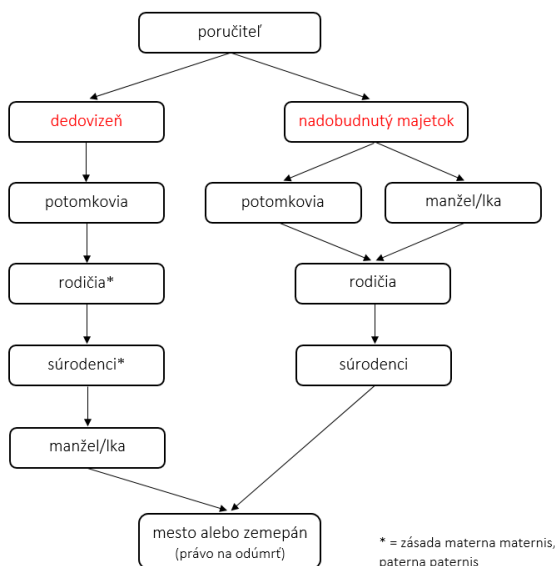
V druhej a tretej skupine sa dedilo rozdielne podľa druhu majetku: zdedený/aviticitný majetok dedila vetva, od ktorej pochádzal, podľa zásady *materna maternis, paterna paternis*.¹⁹ Zásada znamenala, že sa zdedený majetok rozlišoval podľa vetvy, z ktorej sa dedil (buď od matky alebo od otca, resp. jej/jeho rodiny) a ktorý sa vracal po smrti poručiteľa do pôvodnej rodiny dedením predkov, resp. bočných príbuzných späť. Takto sa dedil len zdedený majetok, ktorý poručiteľ pôvodne od predka/predkov dostal alebo zdedil. Naopak nadobudnutý majetok, ktorá patrila poručiteľovi, dedili, ak nebolo dedičov prvej skupiny, pozostalý manžel/ka a boční príbuzní rovným dielom.

Pristavme sa na krátko k **postaveniu pozostaleho manžela alebo manželky** (vdovy) Po prvé nadobudnutý majetok si mešťan tvoril obvykle spolu s manželkou a nazýval sa podobne ako v poddanskom práve tzv. **koakvizícia** – *spolunadobudnutý majetok manželov*. Po smrti jedného z nich sa najprv musela koakvizícia vysporiadať a rozdeliť na dve polovice: jednu si ponechal ako podiel na nej pozostalý manžel/manželka a druhá polovica, ktorá patrila po vysporiadaní zomrelému/lej manželovi/manželke (poručiteľovi/poručiteľke), sa dedila ako pozostalosť po

¹⁹ Táto zásada je vysvetlená v podkapitole 2.3.2. Dedenie vetvového majetku, známa aj inde v Európe, sa stala základom i ďalšieho vývoja dedičského práva podľa Dočasných súdnych pravidiel a dedenia novozavedenej kategórie majetku – vetvového majetku.

ňom/nej. Vdove sa zachovalo tiež jej vdovské právo na užívanie zdedených majetkov alebo sa jej zabezpečila podľa manželovho závetu slušné výživné, formou vyplácanej, odovzdávanej renty (obvykle vo výške jedného detského podielu).

Schéma zákonného dedenia mešťanov

V rámci *dedenia podľa posledného poriadku* v mestskom dedičskom práve sa uplatňovali dva druhy riadnych závetov:

a) verejný závet (písomný alebo ústny zriadený spravidla pred mestskou radou alebo dvoma jej vyslanými členmi a notárom a ten ho uložil do mestského archívu);

b) ústny (súkromný) závet (napísaný a podpísaný porúčiteľom za prítomnosti obvykle piatich svedkov).

Ďalšími formami úkonov posledného priadku, hoci menej obvyklými, sa stali: privilegované, spoločné (najčastejšie manželské) závety, dedičské zmluvy či kodicily, ktoré vyjadrovali taktiež dispozície *mortis*

causa. Po obsahovej aj formálnej stránke kopírovali šľachtické úkony posledného poriadku (fakultatívne pre slobodné kráľovské mestá napríklad platil zák. čl. XXVII/1715), veľmi častou dispozíciou (popri určení dediča) sa stali zbožné odkazy v prospech cirkvi, kostolov, kláštorov, či cirkevných bratstiev, mestských lazaretov, starobincov, sirotincov, vdov a sirôt a pod.

Príloha č. 3

Závet Anny Koptašikove, manželky Martina Krištofa z Cífera z 19. februára 1810

We Jmeno Otcza i Sina, i Ducha Swateho Amen. Ja nižepodpisana a w tiaskej nemoczi postawena, sicze pri dobrej pameti z mojim malim gospodarstwim testament a nebožto poslednu wolu moju nasledujiczim sposobem dokonawam.

1) Poručam Dussu moju panu Bohu wsemohuczimu, od ktoreho sem ji prijala, telo ale moje do zeme matky z czeremoniami czirkewnima, abi statečne pochowane bolo.

2) Czokolwek sa nachaza moje jmani, budto w Cziferi a w Trnawe, neb kdekolwek budto w zrne, to jest w Trnawe, nech sa na penaze obrati, wsecsko czokolwek sa najde a po mne zostane.

3) **Z takowego jmani penez zebranych ditki moje: totisto Agneša, Kristina, Teresia a Janko rownim talem maju byt podelene**, z tej przyczini ustanowujem, aby trnawskiego mesta pani w magistracie ustanoweni z penazi za moje jmani zebranima a zhromasdenima wladli, a na moje ditki starost mali. Marisi ale czeri mojej widatej porucsam piet sto zlatih a mimo takowich u mna ma dve sto zlatih, ktore sa jej tež wiczitaju.

4) Porucsam na swate omse jeho milosti, panu fararowi czifferkemu, padesat zlatih, id est f. 50 (50 zlatých, pozn. aut.) za každu sv. msu a f. 2 za mrtwich na muj umisel, abi sluzene boli. Taktez porucsam panom patrom Franciskanom trnawskim jedno sto zlatih, id est f. 100 (100 zlatých, pozn. aut.), na swate mse, tež na muj umisel za mrtwich každa sv. msa á f. 1.

5) Porucsam moje predmenowane ditki mojemu milemu bratrowi Michalowi Koptasik, a jeho prosim pre Boha, abi on na moje ditki starost mal, a jich ridil a do czlowieczentwa priwedol, jako sam najlepsi bude sudit, abi sa kde kade netulali. Za kteru opatrnost wedla zasluhi jeho, abi z mojego jmani mzdu swoju wedla urideni sl. Magistratu mal winahrazenu a ustanowenu.

6) W hotowosti sa penez nachaza kuprowich (medených, pozn. aut.) sest sto a dewate nast, to jest f. 619, ktore penaze zanechawam na rozliczne domacze potrebi a utrati. Obile pri koncitem mline we dwoch jamach je reži, ktorej newi sa kolko meric takowej je. Tak tež w putrem kastili je tež neczo žita, reži, jaczmena, tak tež aj w mitniczi.

7) Prosim sławne panstwi panum miłostiwich, abi na moje ditki mali zreni, a arenda prisluchajicze abi jim stateczne bola wiplaczena, tak tež jestilibi nejake dluhi sa nasli, czo komu prislucha, abi sa wiplatili. A prosim tež sławne panstwo panuw miłostiwich, abi raczili napomoczni bit, tim dluhi ktore se u Ludi preukazuju, abi na sirotnu stranku czym skore mohli obratit. Dluhi takowe osobitne sa specifirowane nachadzaju. Na czo prelepsu wernost, że tuto moju poslednu wulu, a nebożto testament poradkem predmenowanim sem uczinila. Pri pritomnosti niżej dolożenich hodnowernich a nato požadanich swedkow, s krzyżem zwlastnu moju ruku pri mojem mene cuzim menom potwruzujem.

W Cziŕi dne 19 february 1810.

Swedkowe nato pozadany Josef Scharmir, Martina Czerwenka

Anna Koptasik zrozena, pozustala zdowa po nebohim Martinowi Kristofowi.

Predo mnou Josephom Priczelom, ciferským notárom.

Citované podľa: Štátny archív v Trnave, fond Magistrát mesta Trnava, Testamentales 1511 – 1874, sign. 3-27-3. Publikované in: LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A. *Pramene práva na území Slovenska II. (1790 – 1848). II. zv.* Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2012, s. 378 – 379.

1.2.3. Poddanské dedičské právo

V poddanskom dedičskom práve *dedenie zo zákona* pôvodne upravovali výhradne partikulárne obyčaje, na ktoré v 19. storočí nadviazali a principiálne a unifikujúco zasiahli do neho **zák. články IX/1836 o dedičskej delbe a VIII/1840 o dedení poddaných**. Podľa nich i podľa predchádzajúceho obyčajového práva dedili:

V 1. skupine (triedu) dedili **potomkovia** (muži a ženy rovnako) s obmedzením delby urbárskeho majetku, ktorá sa viazala na súhlas zemepána; ak nebolo potomkov, polovicu nadobudnutého majetku (tvořeného predovšetkým koakvizíciou) dedil pozostalý manžel/ka, druhá polovica tohto majetku mu patrila z titulu vysporiadania spomenutej koakvizície.

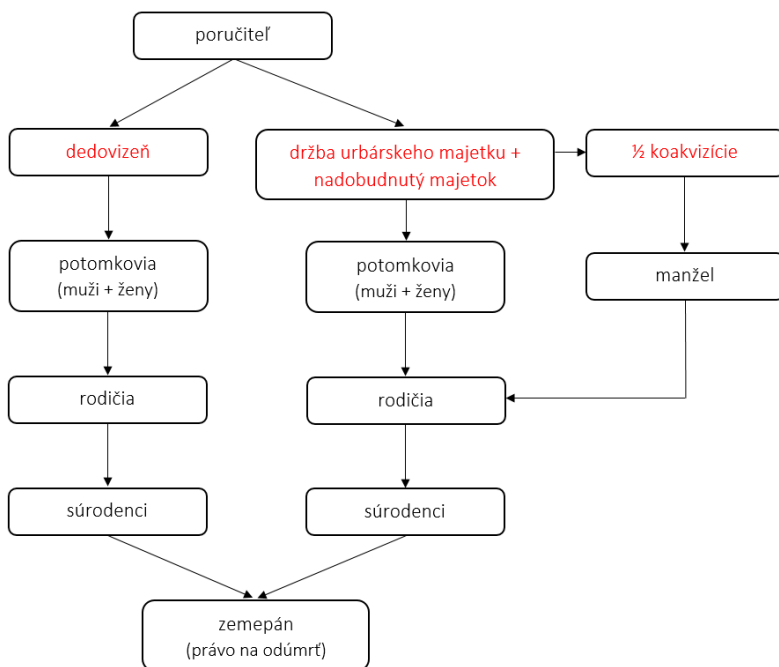
2. skupinu tvorili **predkovia** za podmienky, že nebolo potomkov. Tí dedili predovšetkým zdedený majetok podľa zásady *materna/paterna*, ostatný nadobudnutý majetok dedili podľa hláv.

V 3. dedičskej skupine, ak nebolo predkov, dedili **boční príbuzní** zdedený majetok podľa zásady *materna/paterna*, ostatný nadobudnutý majetok dedili podľa hláv.

4. Poddanský majetok z titulu **odúmrte dedil zemepán**.

Pozostalý manžel a vdova mali totožné právne postavenie ako meštiansky manžel/lka a vdova, preto pozostalý manžel/ka mal nárok najprv na vysporiadanie koakvizície a tiež na príslušný detský podiel z nej, ak existovali potomkovia a vdova na náležité výživné.

Schéma zákonného dedenia poddaných

Dedenie podľa posledného poriadku záviselo od druhu majetku a spôsobnosti s ním disponovať v úkone posledného poriadku, pričom spôsob testovania sa partikulárne líšil. Od prijatia zákonných článkov z rokov 1836 a 1840 bola poddaným priznaná testovacia sloboda vo vzťahu k hnutelnému majetku a k nadobudnutému nehnuteľnému majetku, presnejšie k polovici koakvizície, ak si ju porúčiteľ s manželkou počas manželstva vytvorili.

Zák. článkom XIV/1840²⁰ sa zriadil holografný závet bez svedkov pre nepriviligované vrstvy a tento zákon doplnil v období pred rokom 1848 obyčajovo-právnu reglementáciu dedičského práva pre poddaných.²¹

Príloha č. 4

Zák. článok VIII/1840 o dedičskom práve poddaných (výber z ustanovení)

§ 1 Poddaní podľa § 8 zák. čl. IX/1836 môžu bez akéhokoľvek obmedzenia voľne disponovať so všetkým nadobudnutým hnutelným a nehnuteľným majetkom.

§ 2 Na dedení všetkých (dedičných) poddanských majetkov a nadobudnutých majetkov zanechaných bez závetu sa rovným dielom zúčastňujú ich mužskí a ženský potomkovia, pochádzajúci zo zákonného manželstva avšak s tým, že všetko to, čo potomkovia oboch pohlaví pri emancipácii (vybytí) alebo neskôr dostali od svojich rodičov, vnášajú do svojho dedičského podielu; týmto sa do budúcnosti zrušujú doterajšie odporujúce právne obyčaje alebo iné miestne úpravy (pravidlá).

²⁰ Zák. čl. XIV/1840 obsahovo označený ako novela zák. čl. XXVII/1715 sa stručne vyjadril: „Ustanovenie § 7 zák. čl. XXVII/1715, podľa ktorého meštianske závety majú príslušní svedkovia prečítať pred testátorom, sa mení tak že, § 1 tí meštania, ktorí svoj závet podpísali a napísali vlastnou rukou, nie sú povinní ho dať prečítať pred svedkom; § 2 inak nech je slobodným kráľovským mestám zachovaná existujúca obyčajová prax vo veciach osvedčovania závetov.“ Zák. čl. XIV nadviazal na zák. čl. IX/1836, ktorý umožnil disponovať poddanému celý svoj nadobudnutý majetok, hnutelný aj nehnuteľný bez obmedzení, a taktiež výrazne oslabujúci zemepánovo právo na odúmrt'. Pozri MÁRKUS, D. (ed.). *Magyar Magyar Törvénytár. 1836 – 1868 évi Törvénczikkek*. Millenium emlékkiadás, Budapešť: Franklin Társulat, 1896, s. 95, 109.

²¹ LUBY, Š. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Reprint. Bratislava: Iura edition, 2002, s. 531.

§ 4 Podľa ustanovenia § 9 zák. č. IV/1836 a § 4 zák. č. V/1836 **poddanský pozemok možno reálne rozdeliť iba so súhlasom zemepána**; pokiaľ však si účastníci delby nemôžu alebo nechcú reálne rozdeliť pozemok (majetok) a v tejto veci medzi nimi nedôjde k dohode, majú právo tento pozemok odovzdať tomu podielnikovi, ktorý pri (súkromnej) dražbe medzi nimi slúbi najviac (ak je spôsobilý niesť bremená, ktorým je zaťažený poddanský pozemok); a ten je povinný uspokojiť ostatných účastníkov delby.

§ 7 Žijúci rodičia poddaného zomrelého bez potomkov vzhľadom na jeho zdedené majetky a nadobudnutý majetok, o ktorom nezanechal závet, **majú v dedičskej postupnosti prednosť pred bočným príbuzenstvom ako aj pred zemepánom**.

§ 8 Spoločne nadobudnutý majetok počas manželstva medzi poddanými (koakvizícia) patrí rovným dielom obom manželom a o tomto majetku môžu obaja manželia v jednej polovici slobodne disponovať a z tejto polovice nemôže manžel manželku vylúčiť ani závetom; a **pokiaľ jeden z manželov zomrie bez potomkov a bez závetu, všetok spoločne nadobudnutý majetok počas manželstva prechádza na pozostalého manžela**.

§ 9 Vzájomné dedenie manželov – pri neexistencii priamych potomkov a závetu – aj ohľadom toho nadobudnutého majetku, ktorý získali pred manželstvom, má prednosť pred každým iným dedením; avšak na zdedený majetok sa nikdy nevzťahuje.

§ 10 Boční príbuzní v prípade, že poddaný zomrel bez potomkov, a už sa rozdelil so svojimi bratmi (súrodencami), dedia iba zdedené majetky; nadobudnutý majetok, o ktorom nebol zriadený závet, pokiaľ po zomrelom nezostala ani vdova, ani poručníkovi rodičia, patrí zemepánovi.

§ 12 Ak poddaný zomrel bez závetu a nerozdelil sa so súrodencami a nemá ani pozostalú manželku, ani rodičov, tak zdedený majetok, ako aj celý nadobudnutý majetok dedia najbližší boční príbuzní.

§ 14 Vo veci vena sa ustanovuje nasledujúce, ak sa nachádza in natura alebo ak poddanej prináleží vo finančnej hotovosti a preukáže sa dostatočným spôsobom jeho investícia do existujúceho majetku; v prípade každého dedenia a delby je potrebné vydať veno vdove alebo jej zákonným dedičom.²²

§ 16 Vdova poddaného, zomrelého bez potomkov, pokiaľ žije a užíva manželovo meno, zostáva vo všetkých zdedených majetkoch, iba ak by sa zomrelý manžel v záвете postaral o slušnú výživu manželky. Ak sa nachádza v jeho majetku aj urbárny pozemok a vdova nie je v stave ho obrábať a znášať poddanské bremená, vtedy tí, ktorí

²² Ustanovenie § 14 pokračuje: „Do veci investícií sa poznamenáva, že tam, kde veno pozostáva výlučne z dobytku a z iných hnutelností, v zmysle § 15 nech stačí dôkaz, že ich poddaná skutočne priniesla do manželstva. Čo sa týka vena, zriadeného v čase pred vznikom tohto zákona, u tohto ani u vena pozostávajúceho z finančnej hotovosti nevyžaduje sa dôkaz o tom, že by boli vložené do existujúceho majetku, tu postačuje dôkaz, že boli prinesené do manželovho domu.“

by inak zdedili tento urbáriálny pozemok, môžu tento pozemok prevziať a k nemu prislúchajúci zdedený majetok alebo ho môžu predať spôsobilému poddanému, avšak sú povinní vdove plne zabezpečiť vdovskú výživu primeranú jej postaveniu.²³

§ 17 Ak zomrelý poddaný zanechá vdovu a deti bez toho, aby sa postaral v závete o výživu vdovy, vtedy deti, ak je vdova ich vlastnou matkou, iba takým spôsobom si môžu rozdeliť otcovské majetky, ak v zmysle § 16 plne zabezpečia prislúchajúcu vdovskú výživu svojej matke.

§ 18 Ak však pozostalé deti, alebo niektoré z nich nepochádzajú z predchádzajúceho manželstva otca, vdova môže titulom vdovskej výživy požadovať z majetkov, zdedených manželom, a z nadobudnutého majetku, ktorý nebol nadobudnutý počas ostatného manželstva zomrelého otca, a ktoré nemožno považovať za koakvizíciu, len jeden detský podiel, ale aj to len takým spôsobom, že sa tento podiel oddelí osobitne na jej výživu, a ona z neho môže užívať len ročný dôchodok, istina však má byť stále pod dohľadom zemepána a obecnej vrchnosti, a keď vdova zomrie alebo prestane užívať meno manžela, celá istina prípadne dedičom zomrelého otca.

Citované podľa: *Corpus iuris hungarici* (1836 – 1868), s. 95 – 98.

1.3. Záver I.

Záverom zdôrazníme, že Kelemen opísal a odkazoval na viaceré (nie však všetky) základné zásady pôvodného uhorského zákonného dedenia, ktoré podržalo a naďalej zachováva aj súčasné dedičské právo SR v Občianskom zákonníku (zák. č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisoch):

- 1) delačný princíp;
- 2) prednosť dedenia zo závetu pred dedením zo zákona;
- 3) princíp reprezentácie;
- 4) princíp akrescencie;
- 5) princíp kolácie;

²³ Ustanovenie § 16 pokračuje: „Ak sa dohoda nedocieli, určí mieru výživy príslušný súd so zreteľom na postavenie vdovy, na množstvo majetku a na to, čo si vdova ponechala zo spolunadobudnutého majetku manželov a z titulu vzájomného dedenia manželov.“

6) dedenie podľa hláv (*per capita*) v totožnej dedičskej skupine a podľa kmeňov (*per stirpes*) v rozličných dedičských skupinách;

7) vysporiadania koakvizície v pomere 1:1;

8) dedenia štátu (fisku) z titulu odúmrtie.

Pôvodné uhorské právo vychádzalo v dedení zo zákona z nasledujúcich zásad a inštitútov:

7) nerovnocenné dedičskoprávne postavenie nemanželských a nelegitímnych potomkov, synov a dcér v zdedených majetkoch

8) *paterna paternis/materna maternis* pri dedení II. a III. dedičskej skupiny v zdedenom majetku;

9) zvýhodnený dedičský nárok vdovy;

10) špecifický systém dedičského práva klerikov vo vzťahu k zákonnému aj závetnému dedeniu.

Uvedené feudálne inštitúty a zásady (v bode 7, 8, 9, 10) sa podarilo v neskoršom vývoji prekonať v prospech univerzality práva a zrovnoprávnenia znevýhodnených skupín (nelegitímnych nemanželských detí, postavenie žien v dedení aviticity/zdedeného majetku).

V Kelemenových Inštitútoch však nájdeme ešte nerovnoprávne postavenie nelegitímnych nemanželských detí, ktorých zákonné dedičské nároky voči otcovi vôbec neexistovali a voči matke sa o nich len vágne diskutovalo (§ 197 Inštitútov). Nekonštitoval sa ani zákonný nárok na tzv. povinný podiel. Šľachtické ženy boli vylúčené z priameho dedenia aviticity (nárok len na *quartu puellaris*), nemohli si nárokovať ani polovicu spolunadobudnutého majetku manželov (koakvizície), ktorý sa u šľachty ani *de iure* netvoril²⁴ (pripustená bola ale možnosť jeho zmluvného určenia). Vdovy nie vdovcov naopak chránilo právo v dosť široko koncipovanom vdovskom práve a vdovskom dedení.

Do roku 1848 prevládal stavovský partikularizmus s existenciou osobitných noriem pre jednotlivé privilegované a nepriviligované skupiny obyvateľstva. Popri stavovskom partikularizme sa vyvi-

²⁴ V šľachtickom vlastníckom práve sa prezumovalo, že hlavným nadobúdateľom (*principalis acquisiteur*) je vždy muž/manžel.

nuli aj osobitné druhy dedenia v závislosti od druhu (charakteru) majetku, osobitne sa to prejavilo v rozlišovaní a odlišnom dedení zdedeného (aviticitného) a nadobudnutého majetku, event. dedení fideikomisu. Zásadu univerzálnej sukcesie stredoveké a novoveké právo nepoznalo. Avšak v oblasti dedenia zo zákona možno už pred rokom 1848 (zák. čl. IX/1836 a VIII/1840) pozorovať tendencie zjednodušovania, resp. približovania jednotlivých partikulárnych právnych úprav. Uvedené demonštrujeme rozširujúcou sa aplikáciou Tripartita, obyčají a zákonov platných len pre šľachtu, ktoré sa v prípade absencie vlastnej úpravy mohli použiť aj pre dedenie neprivilegovaných stavov. Príkladne úprava formálnych náležitostí závetov podľa zák. čl. XXVII/1715 viazala pôvodne len šľachticov, ale zároveň sa fakultatívne mohla používať aj pre mešťanov slobodných kráľovských miest, čo sa aj dialo v ich testamentárnej praxi v 18. a 19. storočí.

2. DOČASNÉ SÚDNE PRAVIDLÁ AKO ZÁKLAD MODERNÉHO DEDIČSKÉHO PRÁVA NA SLOVENSKU

2.1. Všeobecný úvod k formovaniu moderného dedičského práva a jeho pramene

Právno-historický kontext formovania moderného dedičského práva Uhorského kráľovstva sa odvíja od poznania novodobého a treba povedať, že len postupne kreujúceho sa občianskeho práva (maď. polgári jog) druhej polovice 19. storočia.²⁵ Dedičské právo charakterizovala jeho objektívna normatívna podstata nižšie uvedených formálnych a materiálnych prameňov, upravujúcich prechod práv a povinností po smrti fyzickej osoby na iné subjekty. Tieto normy vychádzali zo subjektívneho dedičského práva, ktoré oprávňuje určitý subjekt stať sa právnym nástupcom po konkrétnej fyzickej osobe poručiteľa. Dedenie sa chápalo ako nadobudnutie majetku pre prípad smrti na základe v ďalšom texte predstavených dedičských titulov.²⁶

Jeho historický vývoj v tomto prelomovom storočí je štrukturalizovaný do viacerých dejinných medzníkov:

²⁵ Dedičskoprávny základ DSP je spracovaný podľa štúdie FAJNOR, V. Dedičské právo na Slovensku. In: *Právny obzor*, 1923, r. VI, s. 9 – 18, 37 – 50, 71 – 81, 103 – 114 a tiež FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A. *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi so zreteľom aj na banské právo a na právne predpisy o pozemkovej reforme (s príslušnými časťami návrhu čl. všeobecného zákonníka občianskeho, zhotoveného superrevíznou komisiou)*. II. prepracované, judikatúrou siahajúcou do r. 1935 doplnené vydanie. Bratislava: Nákladom Právnickej Jednoty na Slovensku a Podkarpatskej Rusi, 1935, s. 484 – 566.

²⁶ Podľa FAJNOR, *Dedičské právo na Slovensku*, s. 10 – 11.

a) revolúcie v rokoch 1848 – 1849, na základe ktorej (zák. čl. XV/1848) sa zrušila dedičná viazanosť aviticity a feudálne dedičské právo, ale nezaviedlo sa nové zákonné občianske (dedičské) právo;²⁷

b) 50. tých rokov 19. storočia, počas ktorých cisárska vláda Františka Jozefa I. naoktrojovala rakúsky právny poriadok v podobe všeobecného občianskeho zákonníka (ABGB)²⁸ a

c) prijatia nižšie prezentovaných záverov Judexkuriálnej konferencie: Dočasných súdnych pravidiel (ďalej len DSP) z r. 1861.²⁹

Úvodom spomenieme **viaceré primárne pramene dedičského práva po roku 1861**, platné nielen v dualizme (1867 – 1918), ale kontinuujúce aj v práve platnom na Slovensku počas československej štátnosti (a tiež vojnovnej I. SR):

1. **Dočasné súdne pravidlá;**
2. Tripartitum, najmä pre inštitút vydedenia;
3. zák. čl. XXVII/1715 o závetoch;
4. zák. čl. XVI/1836 o dedičskej delbe, VIII/1840 o dedení poddaných;
5. zák. čl. XV/1848 o zrušení aviticity;
5. zák. čl. XX/1877 o úprave poručenských a opatrovníckych záležitostí, chrániaci maloletých alebo duševne nespôsobilých dedičov (ktorým bol určený poručník alebo kurátor) v nadobúdaní ich dedičských práv;

²⁷ Uvedeným stavom by hrozilo *vacuum iuris*, ktoré podľa uhorských zákonodarcov sa malo vyplniť prijatím prvého uhorského Všeobecného občianskeho zákonníka, ale pre neúspech revolúcie sa nepodarilo pripraviť ani len jeho návrh.

²⁸ Prijatie rakúskeho práva sa udialo napr. cisárskym patentom z 29. novembra 1852 (č. 211) a v jeho nadväznosti na tzv. aviticitný patent č. 212/1852 z toho istého dňa, derogujúci opakovane inštitút šľachtickej aviticity a dedičského práva naň sa viažuceho (§ 1).

²⁹ Súdne pravidlá prijaté na stretnutí (konferencii) najvyššieho súdu Uhorska – Kráľovskej kúrie, ktoré odsúhlasil i panovník František Jozef I. Nadobudli platnosť 23. júla 1861. DSP sa pre viaceré okolnosti nestali platným zákonom, avšak nadobudli záväznú silu právnej obyčaje. Pozri tiež komentár a monografickú štúdiu k DSP GÁBRIŠ, T. *Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861. Monografická štúdia a historickoprávny komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014.

6. zák. čl. XVI/1876 o formálnych požiadavkách závetov, dedičských zmluvách a darovaní pre prípad smrti, zák. čl. XXV/1874 o kráľovských verejných notároch;

7. zák. čl. XVI/1894 o pozostalostnom (dedičskom) konaní, ktorý upravil nesporové dedičské konanie vrátane sporového konania pozostalostného súdu a inštitút dedičskej delby;

8. uvedenú legislatívu (vrátane DSP) dopĺňala súdna prax, a to prvá novoveká zbierka súdnych rozhodnutí *Plenum Tabulare*³⁰ (roku 1769) **a predovšetkým judikatúra uhorského najvyššieho súdu Kráľovskej kúrie** (ďalej aj ako rozhodnutia KK) a československého Najvyššieho súdu.

2.2. Náčrt dedičského práva v období Bachovho absolutizmu

V 50. rokoch 19. storočia sa rozhodol cisár František Jozef I. po porážke uhorskej revolúcie, že v celej ríši naoktrojuje jednotný právny poriadok. Pre Uhorsko to znamenalo prevzatie a aplikáciu rakúskych právnych noriem a posilnenie vplyvu zákonného práva. **V odvetví dedičského práva sa preto prijala úprava Všeobecného rakúskeho občianskeho zákonníka** (známeho pod nemeckou skratkou **ABGB**³¹) a spolu s ním sa zavádzal ako úradný a právny jazyk nemčina.

Rakúska úprava však narážala na odpor domácej právnej a súdnej praxe, ktorá predovšetkým nevedela po nemecky a tiež neovládala právny poriadok a systém v západnej časti ríše, bol jej totiž celkom cudzí. To postihlo aj dedičskú prax.

³⁰ Napr. určujúce súdne rozhodnutia sa vzťahovali na sporné otázky pri zákonnej dedičskej postupnosti a dedičskej nehodnosti.

³¹ Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch. Nemeckú skratku ABGB budeme v ďalšom texte používať.

Rakúsku úpravu sa podarilo odstrániť prijatím DSP (1861) a vytvorením základného právneho rámca moderného dedičského práva, ktoré už možno nazvať moderným dedičským právom.

Základným princípom dedenia podľa ABGB sa stal **adičný princíp**, ktorý znamenal, že dedič v okamihu smrti nenadobudol dedičstvo (čiže princíp delácie), ale získal právny nárok naň, a dedičstvo mu musel na základe dedičského konania prisúdiť, určiť až pozostalostný súd. Časová lehota, počas ktorej k odovzdaniu dedičstva došlo, sa nazývala *ležiace dedičstvo alebo pozostalosť* (*haereditas iacens*), s ktorou dedič ani nikto iný nemohol nakladať, scudzovať ju do času ukončenia dedičského konania a vysporiadania dedičstva.

Dedičskými titulmi boli:

- 1) závet;
- 2) dedičská (manželská) zmluva;
- 3) zákon.

Dedenie zo závetu (IX. hlava o úkonoch poslednej vôle a o závetoch zvlášť, §§ 552 – 603)

Tento titul mal samozrejme prednosť pred dedením zo zákona. Zákonník však pripúšťal na rozdiel od uhorského práva len dve formy dedenia z tohto titulu:

a) úkon posledného poriadku/vôle (t. j. závet a jeho doplnok). ABGB však pojem závet neužíval ale pojem: posledný poriadok (*letzte Anordnung, Verfügung, Testament, česky poslední pořízení*). Definovaný bol ako jednostranný prejav vôle poručiť, ktorým určoval dediča svojho majetku.

b) dedičskú zmluvu, chápanú ako dvojstranný právny úkon, ktorou vznikali záväzky už za života oboch zmluvných strán a tiež pre prípad smrti jednej alebo oboch strán.

Závet obligatórne obsahoval **určenie dediča** (*institutio haeredis*). Pri viacerých dedičoch sa určili ich podiely a ak neboli určené, platila zásada rovnosti podielov. Bolo taktiež možné negatívne určenie dediča, t. j. vy-

lúčenie osoby zo zákonnej dedičskej postupnosti. Ak *institutio haeredis* absentovalo, išlo o testamentárny kodícil – doplnok existujúceho závetu. Ak predchádzajúci závet neexistoval, potom sa hovorilo o intestátnom kodícile, ktorý nadväzoval na zákonné dedenie a jeho obsah mal vo všeobecnosti prednosť pred dedením zo zákona.

Zákonník umožňoval zriaďovať závet vo forme **verejného závetu** pred súdom (nazývaný súdny závet) alebo verejným notárom alebo **súkromného závetu** (mimosúdny závet) a to písomne alebo ústne. Zákonník poznal aj privilegované formy závetu, ak závetca zriadil závet vo výnimočných prípadoch (plavba na mori, vojna, epidémia a pod.) a splnila sa podmienka účasti aspoň dvoch svedkov. Jeho platnosť skončila do 6 mesiacov od ukončenia dôvodu na jeho zriadenie, mal teda tak ako v Uhorsku dočasnú platnosť. Hoci bol závet vždy jednostranným úkonom, zákon pripúšťal možnosť zriaďiť ho aj dvom osobám a to manželom formou **manželského závetu** za predpokladu platnosti manželstva v čase jeho zriadenia. Jeho neplatnosť nastala rozvodom (rozlukou) manželstva.

Dedenie zo zákona (XIII. hlava o zákonnej dedičskej postupnosti, §§ 727 – 761)

Nastupovalo, ak poručiteľ nezriadil závet, resp. úkon posledného poriadku alebo ho nezriadil na celú pozostalosť, alebo ho zriadil neplatne, či opomenul neopomenuteľného dediča. Tiež ho mohla obmedziť dedičská zmluva.

ABGB poznal šesť dedičských skupín³² (tzv. obmedzený systém parentel):

- 1) poručiteľove deti a ich potomkovia;
- 2) rodičia a ich potomkovia;
- 3) prarodičia a ich potomkovia;
- 4) v 4. až 6. skupine ďalší prarodičia a ich potomkovia.

³² Tieto skupiny sa novelou ABGB z roku 1914 obmedzili len na štyri parentely.

V dedení potomkov zákon nevytváral rozdiely ich manželského alebo nemanželského pôvodu pri dedení po matke (ale po otcovi a jeho príbuzných ešte stále áno) a k nim sa pripojili rovnocenne chápaní i osvojení potomkovia. Je to zaujímavý rozdiel s uhorským právom, v ktorom sa sústavne zachovávali rozdiely pôvodu potomkov v ich osobnom aj majetkovom postavení v neprospech nemanželských detí.

Pôvodne v zákonnom dedení figuroval pozostalý manžel vedľa po krvných príbuzných. **Pozostalý manžel/ka** mal nárok na čas vdovstva, vdovectva len na náležité zaopatrenie (výživné), ktoré trvalo a vyplácalo alebo poskytovalo sa v naturáliách, v užívaní bytu, domu len do času uzavretia nového manželstva.³³

Za neopomenuteľných dedičov, ktorí dedili **povinný podiel** (XIV. hlava, Pflichtteil), sa počítali potomkovia a ak ich nebolo, potom dedili neopomenuteľne ešte aj predkovia a to rodičia, prípadne aj prarodičia. Ak žili v čase smrti napr. syn aj rodič poručiteľa súčasne, títo si nekonkurovali a prednosť v dedení mal syn. Potomkom ale patrila vždy aspoň polovica ich intestátneho dedičského podielu, ktorý by dostali podľa dedenia zo zákona, predkom potom len tretina ich zákonného podielu.

Dedenie povinného podielu nenastalo, ak sa naplnil aspoň jeden z dôvodov **na vydedenie** (exhereditáciu, § 768): opustenie poručiteľa v núdzi alebo neposkytnutie pomoci, ktorú poskytnúť mohol a vedel o núdzi, dedič sa dopustil trestného činu a bol odsúdený na doživotie alebo väzenie 20 rokov a tiež na trest smrti, alebo poručiteľ viedol trvale nemravný život a pričínal sa tým k verejnému pohoršeniu, alebo bol márnوترatníkom, avšak povinný podiel márnوترatníka bol určený pre jeho potomkov.

³³ VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K. – KNOLL, V. *České právní dějiny*, s. 442.

Príloha č. 5.

VŠEOBECNÝ OBČIANSKY ZÁKONNÍK

(výber z ustanovení)

IX. hlava všeobecne o úkone posledného poriadku a o závetoch zvlášť

§ 552 Úkon posledného poriadku

Prejav, ktorým závetca (zústaviteľ) jednej alebo niekoľkým osobám pre prípad smrti odvolateľne zanecháva svoj majetok alebo jeho časť, sa nazýva úkon posledného poriadku (poslední porizení).

§ 553 Úkon posledného poriadku sa nazýva závetom, aj je určený dedič; obsahuje však aj iné opatrenia, nazýva sa dovetkom.

§ 554 Určil závetca jedného dediča bez podielu, neobmedzil ho na podiel z pozostalosti a on dostane celú pozostalosť. Ak bol však dedičovi určený iba jeden podiel z dedičstva, je určený pomerne k celku a ostatné podiely pripadnú zákonným dedičom.

§ 555 Ak bolo určených viacero dedičov a nebola určená ich delba, rozdelia sa rovným dielom.

§ 556 Ak bolo viacero dedičov určených tak, že im boli určené podiely, ale celok dedičstva nebol vyčerpaný, pripadnú ostatné podiely zákonným dedičom. Ak závetca povolal dedičov k celej pozostalosti, nemajú zákonní dediči nárok, aj keby závetca niečo prehliadol pri výpočte podielov alebo zanechaných vecí.

§ 564 Závetca rozhoduje, aby určil sám dediča, nemôže jeho určenie nechať na určenie treťou osobou.

§ 565 Vôľa závetcu musí byť prejavenej určite, nie iba prisvedčením k návrhu, ktorý bol uskutočnený, musí byť urobená pri plnom vedomí, s rozvahou a vážne bez donútenia, podvodu a podstatného omylu.

§ 577 Zriaďovať úkon posledného poriadku je možné mimo súd alebo pred súdom, písomne alebo ústne, písomne so svedkami alebo bez nich.

§ 602 Dedičské zmluvy o celej pozostalosti alebo o pomernom podiele z nej sú platné dojednané len medzi manželmi. Predpisy o tom sú obsiahnuté v hlave o sva-dobných zmluvách.

§ 603 Kedy je možné pokladať darovanie pre prípad smrti za zmluv a kedy sa úkon posledného poriadku, ustanovuje hlave o darovaní.

XIII. hlava o zákonnej dedičskej postupnosti

§ 727 Zákonná postupnosť nastane úplne alebo čiastočne, ak poručiiteľ nezanechal platný úkon posledného poriadku, ak v ňom nedisponoval celým majetkom, ak náležite nepamätal na osoby, ktorým podľa zákona je povinný zanechať časť dedičstva, alebo ak určení dediči nemôžu alebo nechcú prijať dedičstvo.

§ 728 Ak neexistuje platný posledného poriadku, prípadne celá pozostalosť zákonným dedičom poručiiteľa. Ak existuje úkon posledného poriadku, prípadne im tá časť dedičstva, ktorá nebola nikomu v ňom zanechaná.

§ 729 Ak bol úkonom posledného poriadku ukrátený ten, komu je povinný poručiťel' podľa zákona zanechať povinný podiel, môže sa ten domáhať povinného podielu súdne, ktorý mu patrí podľa nasledujúcej hlavy (XIV. hlava).

§ 731 Do prvej triedy prináležia tí, ktorí sú spojení s poručiťelom vo svojom kmeni, totiž: deti a ich potomkovia.

Do druhej triedy prináležia poručiťelov otec a matka s tými, ktorí sú s ním spojení prostredníctvom otca alebo matky, totiž: súrodenci a ich potomkovia.

Do tretej triedy prináležia dedovia a baby so súrodencami rodičov a ich potomkovia.

Do štvrtej triedy prináležia poručiťelovi prví pradedovia a prababy s tými, ktorí od nich pochádzajú.

Do piatej triedy prináležia poručiťelovi druhí pradedovia a prababy s tými, ktorí od nich pochádzajú.

Do šiestej triedy prináležia poručiťelovi tretí pradedovia a prababy s tými, ktorí od nich pochádzajú.

§ 760 Ak niet osôb oprávnených k dedičskej postupnosti a nenadobudne dedičstvo nikto iný, pripadne pozostalosť ako odúmrt' štátu.

Citované podľa: SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. *Občanské zákoníky. Kompletní sbírka občanských zákoník, důvodových správ a dobových komentářů*. Ostrava: Key Publishing, s.r.o., 2012, s. 253 – 270.

2.3. Dočasné súdne pravidlá ako normatívne východisko buržoázneho dedičského práva

Základným prameňom sa stali uvedené DSP, ktoré vychádzali z dvoch prijatých zásad:

1) naďalej bude platiť pôvodné uhorské právo, ktoré však už bude stáť na princípe rovnosti pred zákonom a definitívneho zrušenia šľachtických výsad v práve;

2) kontinuálne bude tiež platiť v oblasti prevodu nehnuteľností, zápisu do pozemkových kníh a oblasti banského práva dovtedajšia rakúska právna úprava.

DSP boli chápané ako provizórna smernica pre všeobecné uhorské súdy, aby sa preklenul stav do prípravy nového právneho poriadku a kodifikácií jednotlivých právnych odvetví. **Pre oblasť dedičského práva**

sa však DSP stali na ďalších viac ako 90 rokov (do roku 1950) normatívnym základom právneho stavu formujúceho sa moderného dedičského práva na Slovensku (resp. Uhorsku) i bez nadobudnutia právnej sily zákona, keďže platili z moci obyčajového práva (podobne ako Tripartitum). Na základe vyššie uvedeného *moderné dedičské právo platné na Slovensku odvodzuje hmotnoprávny základ nie od prvorepublikového/československého práva, ale z uhorského, t. j. dualistického práva, ktoré ho právny podklad tvorili DSP.*

Vyššie sme sa zmienili, že dovtedajšia fragmentárna a nesystematická úprava dedičského práva hmotného napokon nezostala (podobne ako iné odvetvia všeobecného súkromného práva) kodifikovaná v občianskom zákonníku a to ani v prvej polovici 20. storočia. Preto aj po roku 1918 podľa recepcnej normy, zákona č. 11/1918 Zb. z. a n. v znení jeho extenzívneho výkladu zostali v platnosti naďalej rozhodnutia bývalých uhorských súdov, t. j. rozhodnutia (decízie) bývalej Kráľovskej kúrie a tie dopĺňala po roku 1918 záväzná judikatúra Najvyššieho súdu ČSR (záväzná v čase I. a II. ČSR). **Možno tvrdiť, že právny stav na podklade DSP a nižšie uvedeného dualistického zákonodarstva sa v nasledujúcich desaťročiach po roku 1918 do roku 1948 menil vyslovene nepatrne pod vplyvom československej (prípadne v rokoch 1939 – 1945 slovenskej) judikatúry.**

Príloha č. 6

DOČASNÉ SÚDNE PRAVIDLÁ A JEHO USTANOVENIA DEDIČSKÉHO PRÁVA

§ 2 Všetky ustanovenia patentu o aviticitnom majetku z 29. novembra 1852 vzťahujúce sa na dedenie sa zrušujú a na ich miesto sa do života uvádzajú nižšie uvedené pravidlá korešpondujúce so zásadami uhorského dedičského práva, avšak prispôsobené zák. čl. XV/1848 o zrušení aviticity.

§ 3 Všetky rozdiely medzi kráľovskými majetkami donačnými a nedonačnými, medzi majetkami mužskej a ženskej vetvy a medzi právnymi pomermi, ktoré z nich môžu vzniknúť, ďalej právo na dievčenskú štvrtinu a právo vlasové, ktoré sa zakladajú na dedení príslušníkov mužskej vetvy, treba v zmysle zák. čl. XV/1848 pokladať za zrušené. Ale ustanovizeň zverenstva (fideikomisu), spolu s vlasovým právom s ním súvisiacim, zostáva nedotknutá.

§ 4 Dedičia nie sú síce oprávnení napadnúť zmluvy uzavreté medzi živými o majetkoch žalobou založenou na povahe scudzených majetkov, avšak v prípade marnotratnosti priami potomkovia, a keď ich niet, žijúci ešte rodičia, môžu si zátvorom zabezpečiť svoj zákonný dedičský podiel (*pars legitima*). Právo darovať je tiež obmedzené zákonným podielom priamych dedičov zostupnej línie, a ak by ich nebolo, zákonným podielom žijúcich rodičov.

Vonkajšie náležitosti posledných poriadkov

§ 5 Vo veci vonkajších náležitostí posledného poriadku a kodicilu dané a na uhorských zákonoch, štatútoch a súdnej praxi spočívajúce predpisy majú rovnakú účinnosť, bez ohľadu na občianske postavenia a posledné poriadky šľachticov preto, že boli urobené podľa predpisov vzťahujúcich sa na nešľachticov, a naopak, nemožno ich vyhlásiť za neplatné pre nedostatok vonkajších náležitostí.

§ 6 Také posledné poriadky, ktoré pochádzajú od poručiťelov, ktorí zomreli do pol roka, počítaného odvtedy, čo uhorský zákon nadobudol účinnosť, môžu byť z hľadiska vonkajších náležitostí zriadené aj podľa pravidiel rakúskych zákonov, ktoré boli doposiaľ v platnosti.

Právo testovať

§ 7 V nedostatku priamych dedičov zostupnej línie a rodičov sa právo testovať vzťahuje na všetok zdedený a nadobudnutý majetok; ale ak sú ešte priami dedičia v zostupnej línii alebo rodičia, nemôže sa posledný poriadok dotýkať ich zákonného podielu.

Tento zákonný podiel sa rovná polovici toho, čo by dedili dedičia v zostupnej línii po poručiťelovej smrti, keby zomrel bez posledného poriadku. Posledný poriadok je teda v tejto časti nulitný a priami dedičia v zostupnej línii, a keď ich niet, tak žijúci rodičia môžu požadovať doplnenie tejto polovice.

Výnimkami z tohto pravidla, čo do možnosti vydedenia, sú len prípady uvedené v tituloch 52 a 53 I. časti Tripartita.

§ 8 Doplnenie podľa § 7 je prípustné aj v prípadoch darovania (§ 4), ak priami dedičia v zostupnej línii, a keď ich niet, tak žijúci rodičia, môžu dokázať, že čistá pozostalosť poručiťela činí menej ako polovicu hodnoty celého majetku v čase darovania, v tom prípade je obdarovaný povinný doplniť to, čo chýba.

Dedenie bez posledného poriadku

§ 9 Ak niet posledného poriadku celý majetok poručiťela prípadne jeho zákonným dedičom, a ak niektoré z nich už nežijú, ale ostali zákonní potomkovia, títo dedia podiel, ktorý by poručiťelovi pripadol; teda príslušníci prvého „pokolenia“ dedia podľa hláv, príslušníci ostatných pokolení však podľa kmeňov.

§ 10 Ak niet potomkov, na dedenie sú povolaní otec a matka, každý po tú hodnotu, ktorá pripadla poručiťelovi od nich alebo z ich vetvy, či už na základe posledného

poriadku, alebo bez neho; pritom majetok pochádzajúci z otcovskej vetvy sa vracia späť na otca, a majetok pochádzajúci z materskej vetvy, späť na matku.

Ak je pozostalosť menšia ako majetok, ktorý dostal poručiteľ z vetvy otcovskej aj materskej, pozostalosť sa rozdelí medzi otca a matku v pomere hodnoty, ktorá pripadla poručiteľovi od nich alebo z ich vetvy.

Naopak, keď pozostalosť prevyšuje hodnotu, ktorá pripadla poručiteľovi z vetvy otcovskej a materskej, nadobudnutý majetok pripadne manželovi (manželke); ak ho (jej) niet, delí sa nadobudnutá časť medzi otca a matku rovnakým dielom.

§ 11 Ak otec alebo matka nežijú, alebo nežije ani jeden z nich, zastupujú otca z otcovskej a a matku z materskej vetvy pochádzajúci boční príbuzní.

§ 12 Ak niet rodičov, ani od nich pochádzajúcich bočných príbuzných patrí dedenie podľa zásad 9, 10 a 11 starému otcovi a starej matke, resp. bočným príbuzným z nich pochádzajúcim, a keby ani títo nežili, prastarému otcovi a prastarej matke, resp. bočným príbuzným z nich pochádzajúcich a tak rad-radom ďalším predkom, resp. bočným príbuzným z nich pochádzajúcich.

Právo na spolunadobudnutý majetok

§ 13 Ustanovenia dávnejších uhorských zákonov o majetkoch spolunadobudnutého za trvania manželstva ostávajú nezmenené.

Manželské dedenie (*successio coniugalis*)

§ 14 Podľa uhorských zákonov manželské dedenie nastupuje

- a) v nadobudnutom majetku, ak niet priamych dedičov v zostupnej línii
- b) v zdedenom majetku, ak niet dedičov ani v línii zostupnej, ani v línii vzostupnej, ani dedičov vetvy bočnej.

Vdovské dedenie (*successio vidualis*)

§ 16 Ustanovenia uhorských zákonov o vdovskom práve nadobúdajú znova účinnosť, avšak obmedzenia tohto práva môžu požadovať len priami dedičia v zostupnej línii.

Dedenie Svätej Koruny

§ 18 Dedičské právo fisku Svätej Koruny tam, kde niet ani zákonných, ani testamentárnych dedičov, sa vzťahuje na všetok majetok bez rozdielu.

Spoločné ustanovenia

§ 19 Na základe skorších rakúskych zákonov vzniknuté alebo zaniknuté dedičské alebo vdovské práva, ako aj na základe patentu z 29. novembra 1852 zriadené závetv zostávajú v platnosti, pretože tieto predpisy nemajú spätnú účinnosť. Všetky závetv a dedičské nároky sa musia posudzovať, s výnimkou § 5 a 6 týchto pravidiel, podľa predpisov platných v čase poručiteľovej smrti.

Citované podľa: DAUSCHER, A. *Das ungarische Civil- und Strafrecht nach den Beschlüssen der Judex-Curial-Conferenz*. Wien: Verlag von Friedrich Manz, 1861; LUBY, Š. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. 2. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2002, s. 533 – 535; LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A. *Pramene práva na území Slovenska II. (1791 – 1918)*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2012, s. 247 – 249.

DSP rozoznávali dedenie podľa **troch dedičských titulov**:

1) závet;

2) zákon;

3) povinný podiel, ak existoval závet alebo iný úkon posledného poriadku, ktorý odporoval dedeniu povinného podielu.

Uvedené prvé dva dedičské tituly bolo možné kontinuálne s predchádzajúcim vývojom dedičského práva kumulovať (súbeh dedičských titulov zákonného a závetného dedenia) a preto na Slovensku nikdy v dejinách neplatila rímsko-právna zásada: „*nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest*.“

Ak skoncentrujeme pozornosť na dedičskú problematiku, vývoj po revolúcii 1848 a potom definitívne po prijatí DSP vychádzal z **akceptácie dvoch princípov**, uplatnených na základe buržoáznej revolúcie, ktorá novo konštituovala všeobecné súkromné právo:³⁴

1) zásadného a dôsledného definitívneho odmietnutia (zrušenia) aviticity a z nej vyplývajúcich dedičskoprávných nárokov;

2) všeobecnej rovnosti a normatívnosti následnej právnej úpravy, na základe ktorej sa prijali nižšie uvedené princípy a zásady dedenia, čím sa vytvoril **jednotný dedičský poriadok platný pre každého občana**.

Zrušenie feudálneho a od stredoveku zachovávaného inštitútu aviticity (t. j. zdedeného majetku bývalej šľachty), ktorá sa zrušila už v revolúcii 1848 (zák. čl. XV/1848), našiel taktiež svoje vyjadrenie v § 3 DSP: „*Všetky rozdiely medzi kráľovskými majetkami donačnými a nedonačnými, medzi majetkami mužskej a ženskej vetvy a medzi právnymi pomermi, ktoré z nich môžu vzniknúť, ďalej právo na dievčenskú štvrtinu a právo vlasové,*

³⁴ Toto právo chápeme ako súčasné občianske právo hmotné.

ktoré sa zakladajú na dedení príslušníkmi mužskej vetvy, treba v duchu zák. čl. XV/1848 pokladať za zrušené. Avšak inštitúcia zverenstva (*fideikomis*) spolu s ním súvisiacim vlasovým právom zostáva nedotknutá.³⁵ Pôvodnú a DSP odmietnutú feudálnu úpravu vyplnili vyššie publikované ustanovenia I. časti DSP o dedičskom práve.

DSP konštitutívne zaviedli **novú zákonnú dedičskú postupnosť**,³⁶ **ktorá plne akceptovala:**

1) *delačný princíp* – nadobudnutie dedičstva *ipso iure* smrťou poručiteľa;³⁷

2) *univerzálnu sukcesiu spolu s prípadmi singularnej sukcesie*;

3) *zrovnoprávnenie mužských a ženských potomkov*;³⁸

4) *relatívnu neobmedzenú testovaciu slobodu*;

5) *základnú diferenciáciu dedičskej postupnosti podľa jednotlivých druhov majetku – nadobudnutého a vetvového (zdedeného)*. Vetvový majetok tvoril vo všeobecnosti majetok zdedený od predkov (k nemu pozri nižšie 2.5.2. Dedenie vetvového majetku). Nadobudnutý majetok bola tá čiastka (podiel) v pozostalosti, ktorý tvorila nadhodnotu vetvového majetku.

³⁵ LUBY, Š. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. 2. vyd., Bratislava: Iura edition, 2002, s. 533.

³⁶ Vyplnili tak medzeru predovšetkým v zákonom dedičskom práve.

³⁷ Podobne aj u francúzskeho Code civil, pruského Landrechtu. Uhorské dedičské právo vždy zotrvalo pri delačnom princípe, v ktorom okamihom smrti prechádza *ipso iure* dedičstvo na dediča, ktorý ho nemusí konštitutívne prijať (adičný princíp), ale naopak, iba pokiaľ ho nechce prijať, musí ho odmietnuť. Pozri bližšie FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A. *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*, s. 554. Naopak česká (resp. rakúska) úprava paragrafu 799 ABGB vychádzala z adičného princípu, aby dedič prejavil vôľu prijať dedičstvo, in: KRČMÁŘ, J. *Právo občanské. V. Právo dědické*. Praha: Nákladem spolku československých právníků Všeherd, 1928, s. 6.

³⁸ Zrovnoprávňujúce postavenie mužov a žien vo vzťahu k dovtedy nedefinovanému pojmu deti sa podarilo bližšie určiť v rozh. Septemvirálnej tabule 16292/1827, podľa ktorého sa za deti považovali tak chlapci a rovnako i dievčatá. In: PUTZ, K. *System des ungarischen Privatrechtes*. Wien: Verlag der G. J. Manz'schen Buchhandlung, 1870, s. 354.

2.4. Predpoklady dedenia a subjekty dedenia

DSP určili nasledovné predpoklady dedenia:

- 1) smrť poručiteľa;
- 2) delácia dedičstva na základe delačného princípu (existencia titulu dedenia);
- 3) existencia dedičstva;
- 4) existencia oprávneného subjektu, ktorý sukcedoval do práv a povinností poručiteľa – dediča alebo odkazovníka.

Platila tiež zásada, že nemožno dediť po živej osobe (*viventis nulla hereditatis*) a tak sa pre prípad nezvestnej osoby, ktorej smrť nebolo možné spoľahlivo dokázať, vyvinul procesnoprávny inštitút – súdneho vyhlásenia za mŕtveho (podľa zák. čl. LIV/1868, podľa ktorého sa prezumovalo v rozsudku o vyhlásení za mŕtveho, že daná osoba od konkrétneho dňa už nežila, a teda právne sa fingovala jej smrť a nastal okamih delácie). Smrť dokazoval ten, kto mal na veci právny záujem, napr. dedič.

Delácia nastala okamihom smrti, ale platili dve výnimky:

- a) určenie následného dediča, ktorý po splnení podmienky nadobudol dedičstvo;
- b) určenie odkazovníka, ktorý odkaz nadobudol po splnení podmienky, alebo po uplynutí istej doby.

Dedičom vždy bola a je osoba, ktorá dedí, pravda, ak je spôsobilá dediť. Spravidla by sme ho aj v tomto období a na podklade DSP, ktoré postavenie dediča vôbec špeciálne nenormovali, mohli označiť za univerzálneho dediča, ktorý nadobúdal dedičstvo ako celok. Musíme však zdôrazniť, že uhorské (t. j. aj slovenské) právo nezdôrazňovalo princíp univerzálnej sukcesie, počítalo s ním, ale predsa len univerzálna sukcesia sa nechápala ako povinný a základný dedičský inštitút, pretože v uhorskom dedičskom práve rovnocenne k nemu existovali viaceré príklady singulárnej sukcesie (typickým príkladom je dedenie odkazov v prospech odkazovníkov ako singulárnych právnych nástupcov poručiteľa).

Spôsobilým dedičom bola aj osoba, ktorá v čase delácie ešte neexistovala, napr. nasciturus (v jeho rímskom tradičnom chápaní), alebo

právnická osoba, ktorá ešte nevznikla, ak v jej prospech porúčiteľ v úkone *mortis causa* testoval. DSP však v dedení kontinuálne počítali aj s odkazovníkmi, ktorí nadobudli len istý aktívny predmet, vec alebo právo, nehnuteľnosť a pod.

Všeobecne pri právnej spôsobilosti dediť alebo nadobúdať odkaz DSP počítalo so starými, obyčajovými inštitútmi, ktoré relatívne prekážali dedeniu:

1. dedičskej nespôsobilosti (*incapacitas*) – pôsobila *ipso iure* a hľadelo sa na ňu z úradnej povinnosti, ak existovala v čase smrti (*mortis causa*). Medzi nespôsobilých sa priradili cudzinci a naši občania v cudzom štáte na základe recipacity;

2. dedičskej nehodnosti (*indignitas*) – všeobecne chápaná tak, že sa dedič prehrešil voči porúčiteľovi alebo proti jeho poslednému poriadku a týmto činom sa stal nehodným dediť.

Za nehodného dedenia sa vnímali podľa ustálenej obyčaje prípady vydedenia (o ňom nižšie v bode 3). Tieto normy sa teda aj naďalej na Slovensku po prijatí DSP a aj prvej polovici 20. storočia aplikovali. Išlo o tieto prípady, ak sa osoba nadobúdajúca niečo z dedičstva (dedič a odkazovník):

- a) dopustila na porúčiteľovi úkladnej vraždy alebo úmyselného zabíjania (alebo len jej pokusu);
- b) zatajila, znehodnotila závet porúčiteľa;
- c) ak manžel/manželka scudzoložil/la s manželovým/manželkiným vrahom;
- d) ak niekto donútil porúčiteľa k zostaveniu úkonu posledného poriadku, alebo ho donútil k jeho zmene, prekázal mu v ňom;
- e) a nehodná vdovského práva bola vdova, ktorá viedla nemravný život alebo sa manželstvo rozvrátilo z jej viny.

Nehodnosť bola vždy objektom civilného sporového a nie trestného konania a vzťahovala sa len na dotyčnú osobu, ktorá bola nehodná, a nie na jej potomkov. Súdny nehladel (i dnes neprihliadajú) na nehodnosť *ex off*, ale na základe žaloby, ktorú uplatnil ten, kto mal na veci právny záujem. Súdom uznaná nehodnosť pôsobila *ex tunc*, od okamihu delácie

(t. j. smrti poručiteľa). Poručiteľ mal právo odpustiť čin nehodnosti (buď konkludentne, alebo výslovne).

3. Popri nehodnosti, resp. v jej rámci existoval pôvodný inštitút **vydedenia** (*exheareditatio*), ktoré platilo ešte podľa Trip. I/čl. 52 a 53 a tiež zákonov z r. 1625 a 1723 vždy len proti neopomenuteľným dedičom (čo možno doložiť aj v súčasnej úprave). Jeho súdobá definícia bola nasledovná: **pozbavenie neopomenuteľného dediča jeho zákonného povinného dedičského podielu, čo bolo možné uskutočniť len v platne uzavretom úkone *mortis causa* (najčastejšie v záвете).** Vyššie uvedené prípady nehodnosti v bode 2. boli aj kvalifikovanými prípadmi vydedenia. Vydedenie pôsobilo *ex offio*. Vydediť neopomenuteľného dediča mohol poručiteľ v písomnom právnom úkone (najčastejšie v záвете alebo listine o vydedení) a to výslovne, že ho z právom dovoleného dôvodu vydedil alebo mu neposkytol povinný podiel. Ak ho v tomto úkone iba nespomenul, potom išlo o opomenutie (čiže nie vydedenie) a tak nárok na povinný podiel neopomenuteľný dedič nestratil. Vydedenie si vyžadovalo aktivitu poručiteľa a aj jeho zrušenie sa uskutočnilo podobnou formou ako jeho vznik, napr. na základe verejno-notárskej listiny.

4. **Zrieknutie sa dedičstva (abdikácia)** v uhorskom práve bola sporná a to v základnej otázke, či je vôbec potrebný tento inštitút. Išlo o obyčajový inštitút, podľa ktorého sa osoba potenciálneho dediča ešte pre deláciou dedenia zrieka dedenia. Učinila tak vždy so súhlasom poručiteľa, výslovne a zrozumiteľne, formou zmluvy (abdikačnej) a mohlo ísť aj o dediča zo zákona aj zo závetu. Dedič sa mohol zrieknuť neobmedzene alebo obmedzene, v prospech len seba alebo tretej osoby (napr. svojich dedičov, potomkov).

Doplňme dôležitú poznámku k potomkom a úkonom negujúcim dedenie: *pre nehodnosť, nespôsobilosť, odmietnutie, vylúčenie, vydedenie a zrieknutie v zásade platilo, že nie sú záväzné pre potomkov (len ak by boli v iných právnych úkonoch (napr. aj záвете) výslovne spomenutí).*

2.5. Dedenie zo zákona (intestátne dedenie)

2.5.1 Všeobecná úprava dedenia zo zákona

Hovorili sme už, že **neplatil absolútne princíp univerzálnej sukcesie**, ktorý znamenal, že každá pozostalosť (dedičstvo) musela mať univerzálneho sukcesora – dediča, a to aj v prípade, ak by sa aktívna pozostalosť prenechala v prospech odkazovníkov (legatárov). Uhorská civilistika slovami K. Putza v r. 1870 totiž tvrdila, že „*uhorské zákony nekladú dôraz ako v iných legislatívach na určenie dediča. Pri porovnaní s nimi je závet mortis causa donatio*“.³⁹ Totožne sa k uvedenej otázke vyslovila aj slovenská právna civilistika (V. Fajnor) v I. ČSR, keď si dedičskoprávny základ univerzálnej sukcesie, na ktorom stála pôvodná úprava ABGB, uvedomila, ale zároveň upozornila, že v bývalých krajoch uhorských je prípustnosť singulárnej sukcesie (napr. odkazov) aj pre celú pozostalosť, čím sa vylúčilo primárne určenie univerzálneho dediča a sukcesie v práve platnom na Slovensku aj po roku 1918. Citujeme zo štúdie V. Fajnora z roku 1923: „*Celá táto zásadná konštrukcia (univerzálnej sukcesie, pozn. aut.) je vybudovaná na meravej teorii, že osobnosť zostaviteľova (porúčiteľa, pozn. aut.) musí byť úplne nahradená recte (priamo), že musí byť v nej pokračované. Prakticky stojí vec ovšem ináč. Keď odkazy úplne vyčerpávajú pozostalosť – bez toho, že by bol býval dedič menovaný – vtedy netreba zákonného dedenia, lebo by ono bolo – materiálne berúc – bezpredmetné. Ved' zákonný dedič zpravidla nepríjme dedičstva odkazmi úplne vyčerpaného. Súd mu ho ani neodovzdávajú. Dľa súdnej praksi nemusí byť tedy vždycky dediča = qua successora univerzálneho.*“⁴⁰

Vzťah zákonného dedičského práva k rodinnému právu: **zákonné dedenie sa spravovalo zákonným vzťahom dedičským, ktorý tvorili pokrvní príbuzní v priamej aj bočnej vetve bez obmedzenia a tiež**

³⁹ PUTZ, K. *Der System des ungarischen Privatrechtes*. Wien: Verlag der G. I. Manz'schen Buchhandlung, 1870, s. 335.

⁴⁰ FAJNOR, V. Dedičské právo na Slovensku. In: *Právny obzor*, 1923, r. VI, s. 37 – 38.

manžel. Rozhodujúcim okamihom, či existuje tento zväzok je práve okamih delácie – smrti. Manželstvo zaniklo, ak došlo k právoplatnému rozsudku o rozluke alebo aj pri rozvoze od stola a lôžka. Domnelé manželstvo a z neho pochádzajúci potomkovia sa považovali za legitímnych potomkov a potomkovia tvorili s poručiteľom tento zákonný zväzok, ktorý zakladal vzájomné dedičské právo medzi členmi tohto zväzku na vzájom.

Zachovávali sa naďalej dedičské princípy:

a) reprezentácie – ak dedičstvo nenadobudol dedič zo zákona, tak právo na jeho miesto povolávalo v ďalšom rade jeho potomkov;

b) kolácie – započítanie všetkého, čo dedič (odkazovník) za života poručiteľa už od neho dostal do dedičského podielu, nadobudnutého dedením zo zákona, závetu alebo z povinného podielu;

c) akrescencie (právo prírastku) – prirastanie uvoľnených dedičských podielov k podielom ďalších dedičov.

Zákonné dedenie, tak ako inde v Európe sa spravovalo podľa systému tzv. parentel, t. j. dedičských skupín.⁴¹ **U nás platil čistý systém parentel bez obmedzenia**, hoci v uhorských návrhoch OZ (z rokov 1900, 1913) sa počítalo s jeho obmedzením na štyri parentely.

Dedičské skupiny (triedy) sa kreovali na základe DSP (§ 9 až 18):

1. skupinu tvorili potomkovia (§ 9), muži aj ženy rovným dielom, bez obmedzenia stupňov príbuzenstva a uhorské právo vôbec nepoznalo prednostné právo prvorodeného syna. V zákonom dedení potomkov však súdna prax v dualizme určila nevýhodné postavenie **nemanželského dieťaťa**, ktoré získalo zákonné dedičské právo len na majetok po matke a jej rodine, ale nie na majetok otcov a jeho príbuzných;

2. skupinu tvorili predkovia (§ 10), t. j. rodičia a ich potomkovia (t. j. boční príbuzní);

⁴¹ Parentela je dedičská skupina, určená bližším alebo vzdialenejším príbuzenským stupňom medzi poručiteľom a príslušným dedičom. Najbližšiu, prvú parentelu tvoria rodičia a ich deti (a ich potomkovia). Tento systém v danej dobe mal svoje nesporné výhody (prirodzene podporoval najbližšie rodinné vzťahy, zabráňoval drobeniu vetvového majetku) ale aj nevýhody.

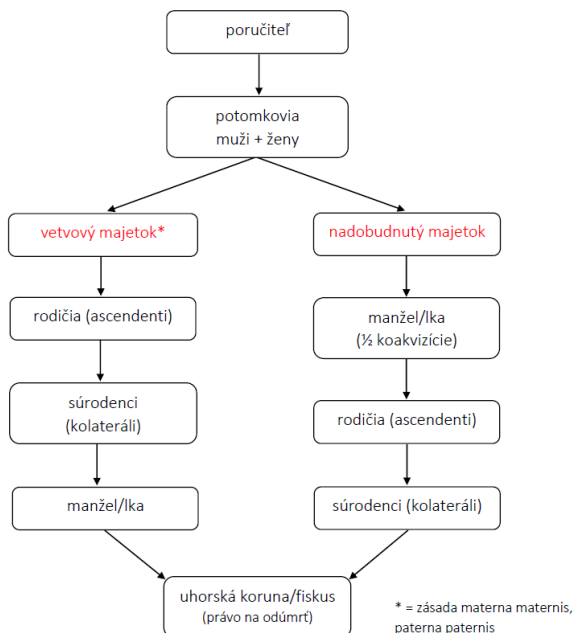
3. skupinu tvorili **prastarí rodičia** (§ 12) a ich potomkovia a tak ďalej až do nekonečna (*in infinitum*).

4. Osobitnú skupinu tvoril **pozostalý manžel/ka**, ktorý dedil podľa špecifickej dedičskej postupnosti, upravenej podľa § 14 DSP (pozri nižšie v podkapitole 2.3.3).

5. Ak nebolo žiadnych dedičov (ani zákonných ani testamentárnych), dedil **z titulu odúmrtného práva štát** (§ 18 DSP ho označil ako uhorskú korunu, fiskus).

Až v dedení 2., 3. aj 4. skupiny sa rozlišovalo, či pozostalosť tvorila **majetok zdedený (t. j. vetvový) alebo aj nadobudnutý majetok** akýmkoľvek spôsobom počas života poručiteľa. Išlo o **zásadné rozdelenie majetku, ktoré výrazne ovplyvnilo odlišnú dedičskú postupnosť oboch druhov majetkov**.

Schéma zákonného dedenia podľa DSP

2.5.2. Dedenie vetvového majetku

Zaradíme ho medzi nové inštitúty uhorského dedičského a tiež aj rodného práva, ktorý založili DSP (§ 7). **Pri jeho dedení išlo jednoznačne o príklad singulárnej sukcesie.** Staval na vytvorení osobitnej dedičskej postupnosti *pre majetok zdedený* (do roku 1848 nazývaný aviticitný, dedovizenský), **čiže po novom pomenovaný ako vetvový.** Čo bola vetva ako kľúčový pojem vetvového dedenia (maď. ági öröklés)? Vetva predstavovala príbuzenský pomer konkrétneho dediča k poručiteľovi podľa stupňa ich príbuznosti (najbližšie k poručiteľovi boli otec a matka a ich potomstvo, čiže súrodenci poručiteľa).

Čo tvorilo vetvový majetok? Tvoril sa vždy dedením od poručiteľovej biologickej rodiny a patrila do neho len **čistá majetková hodnota** (maď. ági érték), **ktorá pripadla poručiteľovi ako jeho dedičstvo**, teda neexistoval nevyhnutne ako reálny zdedený majetkový substrát a veci. Vetvový majetok sa skladal zo:

- a) zdedeného majetku po predkoch;
- b) každého daru, ktorý poručiteľ dostal za života od predkov;
- c) majetku zdedeného alebo darovaného aj od akýchkoľvek bočných príbuzných, ktorý ho už držali, vlastnili ako majetok vetvový.

Zásadným pre jeho určenie za vetvový majetok bol jeho pôvod, nadobudnutý oddeleným dedením buď od otca – tzv. **otcovský majetok alebo paterna** (paternálny majetok), alebo od matky – tzv. **materský alebo materna** (maternálny majetok). Podľa tohto rozlíšenia sa pri jeho dedení uplatnila už vyššie uvedená **zásada materna maternis, paterna paternis**, čiže vetvový otcovský majetok dedili (hovorilo sa, že sa „vracal späť“ do pôvodnej rodiny, vetvy, z ktorej pochádzal) určení zákonní vetvoví dedičia otca, starého otca atď. a vetvový materský majetok dedili určení zákonní vetvoví dedičia matky, starej matky atď. Ako sme už vyššie uviedli, predmetom dedenia vetvového majetku bola zdedená hodnota tohto majetku, ktorá sa určovala podľa doby, kedy bol poručiteľom tento zdedený majetok nadobudnutý (nie či zmenil svoju hodnotu – znížil sa alebo sa zvýšil, počas doby, v ktorej ho poručiteľ už vlastnil). Ak jeho

hodnota nebola úplná, musela sa doplniť z nadobudnutého majetku tzv. reintegráciou.

Vysvetlime si teda, ako sa vetvový = zdedený majetok zákonne dedil v konkrétnostiach. Treba pripomenúť, že vetvový majetok sa nedotýkal dedenia prvej parentely – prvej dedičskej skupiny descendantov. **Najprv vetvový majetok dedili potomkovia (descendenti) ale ako celok dedičstva**, preto v tejto dedičskej skupine sa delenie majetku na nadobudnutý a zdedený (vetvový) vôbec nezohľadňovalo. Až keď nebolo potomkov, zohľadnilo sa uvedené delenie majetkov a pozostalosť sa rozdelila na majetok vetvový a nadobudnutý. Vetvový majetok potom dedili zákonní dediči v nasledovnom poradí:

a) predkovia (ascendenti) a ich potomkovia;

b) prarodičia a ich potomkovia atď. až do nekonečne určených príbuzenských vetiev podľa neobmedzeného parenálného systému a to vždy tak, že sa majetok vracal, t. j. dedila ho len tá vetva, rodina, z ktorej ho pôvodne zdedil sám poručiteľ, t. j. podľa už spomenutej **hlavnej zásady materna maternis** (materský majetok dedila materská vetva) a **paterna paternis** (otcovský majetok dedila otcovská vetva).

Ak nebolo už vetvového dediča príslušnej vetvy, majetok strácal charakter vetvového, zdedeného majetku a priradil sa k obyčajnému nadobudnutému majetku poručiteľa a ktorý sa mohol podľa zákona alebo závetu dediť.

2.5.3. Manželské dedenie a nároky vdovy

Úvodom pripomínáme, že pôvodne v uhorskom šľachtickom práve neexistovalo manželské dedenie až do zák. čl. XI/1687, ktorý ustanovil pre šľachtických manželov vzájomné dedičské právo, najmä na hnutelnosti a zálohy nehnuteľností. Pre poddaných sa manželské dedenie uzákonilo v zák. čl. VIII/1840⁴² a obsah týchto zákonov prijali

⁴² Existovalo však predtým v nepísanom/písanom obyčajovom poddanskom práve.

DSP v § 14, ktorý určil manželské dedenie nasledovne podľa druhov majetku:

a) nadobudnutý majetok dedil pozostalý manžel, ak nebolo potomkov poručiteľa, čiže pred predkami a bočnými príbuznými;

b) vetvový majetok dedil manžel, ak nebolo žiadnych zákonných dedičov: potomkov, predkov aj bočných príbuzných;

c) následne, ak nebolo žiadnych príbuzných, dedil pozostalosť ako celok pozostalý manžel/lka ako jediný zákonný a univerzálny dedič (sukcesor).

Išlo o všeobecnú sukcesiu a preto pozostalý manžel dedil všetko, čo poručiteľ nadobudol pred uzavretím manželstva, ale musel z neho vydať všetko, čo patrilo do vetvového majetku.⁴³ Ak hovoríme o bývalom poddanom a mešťanovi, manžel dedil aj polovicu koakvizície, aj nadobudnutý majetok, ktorý nadobudol poručiteľ počas oddeleného súžitia s pozostalým manželom.

V manželskom dedení nadobudnutého majetku je dôležité znova pripomenúť kontinuujúci inštitút **koakvizície**. Vyššie sme ju už spomenuli tak, že predstavovala starý uhorský stredoveký inštitút manželského majetkového práva nepriviligovaných stavov. Za ňu sa považoval podľa zák. čl. XIV/1894 *každý spolunadobudnutý majetok pre bývalé nešľachtické⁴⁴ manželské páry, ktoré ho nadobudli spolu počas manželstva* a preto sa podľa pôvodnej, feudálnej úpravy nepriviligovaných stavov po smrti jedného z manželov (poručiteľa) najprv musela rozdeliť a vysporiadať nasledovne: jednu polovicu nadobudol titulom vysporiadania (nie titulom dede-

⁴³ V. Fajnor v tejto súvislosti hovoril: „Manželské dedenie pojíma celú pozostalosť, zaťaženú dedovizňou. ... Proti dedičskému právu manželovmu jako *successi univerzálnej* stojí jako *successio singularis* nárok vetevných dedičov (predkov alebo pobočných príbuzných), ktorí môžu žiadať od manžela – dediča vydanie alebo vyplatenie všetkého toho, čo pripadlo zostaviteľovi z ich vetve, tedy od nárokujúceho predka, alebo od takého ďalšieho predka, ktorý bol nárokujúcemu aj zostaviteľovi spoločným predkom. ... Dedenie manželské vzťahuje sa na celú pozostalosť zaťaženú nárokom vetevným.“ In: FAJNOR, V. Dedičské právo na Slovensku, s. 46.

⁴⁴ Šľachtici si ju mohli zaviesť do manželských majetkových vzťahov na základe manželskej zmluvy.

nia) pozostalý manžel a **iba druhá polovica koakvizície patriaca poručiteľovi bola predmetom dedenia po ňom.**

Proti manželskému dedeniu stálo a malo prednosť dedenie vetvového majetku. Keďže sa manželské dedenie vzťahovalo na celú pozostalosť, zaťaženú vetvovým dedením a vetvový majetok sa mal tzv. redintegrovat' = vydať vetvovému dedičovi, ktorý musel dokázať, že daný majetok je vetvový (zdedený). Ďalej sa redintegroval len ten majetok, ktorý existoval v dobe uzavretia manželstva alebo bol nadobudnutý počas manželstva (napr. ho poručiteľ počas manželstva zdedil).

Manželské dedenie neexistovalo, ak manželstvo nevzniklo (*matrimonium nullum*), alebo jeho účinky sa ukončili: bolo uznané za neplatné, rozlúčené alebo rozvedené od stola a lôžka.

Zachovali sa tiež podľa bývalej stavovskej príslušnosti nároky vdovy:

1) vdovské právo – právo na užívanie manželovej pozostalosti, alebo na primerané výživné a zaopatrenie spolu s bytom, možnosť jeho náhrady formou vyplácanej renty, toto právo bolo predmetom bohatej judikatúry KK, lebo konkurovalo dedičským nárokom dedičov, osobitne potomkov poručiteľa;

2) vdovské dedenie na jeden detský podiel na hnutelnostiach a tiež reprezentačné predmety (manželov oblek, snubný prsteň a pod.).

2.6. Povinný podiel

Výklad nesmie opomenúť tretí dedičský titul: **povinný podiel (*pars legitima*)**, ktorý ako nový inštitút bol zavedený až v § 7 DSP. Predtým možno hovoriť o ňom ako o takmer neznámom inštitúte,⁴⁵ aj keď sa v krátkosti zaviedol pri platnosti ABGB v 50. rokoch 19. storočia. Za-

⁴⁵ V budúcom výskume sa bude treba nad tým zamyslieť, či uhorská veda alebo aj prax o ňom už neuvažovala, že ho zavedie, resp. ho prax možno aj v nejakej forme užívala. Určite však tento inštitút v Uhorsku teoreticky z iných zahraničných úprav poznali a prakticky sa s ním oboznámili pri naokrojovaní ABGB v 50-tych rokoch 19. storočia do uhorského práva.

radili sme ho medzi inštitúty zákonného dedenia, hoci sa ním formálne stal pre právo platné na Slovensku až v zákonnej úprave v Občianskom zákonníku z r. 1950. Chápal sa v podstate ako materiálne obmedzenie poručiteľovho testamentárneho práva v prospech neopomenuteľných dedičov.

Vyššie spomenutý § 7 DSP zakotvil predovšetkým úplnú testovaciu slobodu pre oba druhy majetku (vetvový aj nadobudnutý), ak neexistovali neopomenuteľní dediči a nebol dôvod na ich vydedenie. **Tvorila ho polovica toho, čo by dedili zo zákona dedičia v zostupnej (potomkovia) línii po poručiteľovej smrti, keby zomrel bez posledného poriadku.** Táto polovica sa počítala z celej pozostalosti, ktorú mohol tvoriť aj nadobudnutý aj vetvový majetok (čiže zmiešaná majetková podstata). Zároveň mohla byť zaťažená pozostalosť aj odkazmi a vdovským právom a potom tieto pasíva pozostalosti mali samozrejme prednosť pred výdanim/vyplatením povinného podielu. Povinný podiel sa najčastejšie vydával v peniazoch, ale boli aj prípady *in natura* vydania.

Patril výhradne len dvom skupinám zákonných dedičov: tak **potomkom** (s reprezentačným právom aj pre vnukov a pravnukov poručiteľa, ktorí boli tiež poručiteľovými potomkami a tiež pri uplatnení inštitútu kolácie) a ak ich nebolo, potom aj **rodičom poručiteľa**. § 8 DSP doplnil § 7, keď umožnil neopomenuteľnému dedičovi žiadať doplnenie jeho povinného podielu od obdarovaného, ak čistá pozostalosť (očistená, odpočítaná od pasív) neobsahovala aspoň onú polovicu, t. j. jeho povinný podiel.⁴⁶

Záverom zhodnotme novozavedený inštitút *pars legitima* tak, že bol upravený veľmi stručne a nejasne v § 7 (prípadne ešte § 4 a 8 DSP), i preto sa s ním musela vysporiadať a dotvárať ho súdna prax KK.⁴⁷

⁴⁶ Ak išlo o darovanie za života poručiteľa, potom dôkazné bremeno mal oprávnený na povinný podiel.

⁴⁷ Odkaz na zásadnú judikatúru KK aj československého Najvyššieho súdu pozri FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A. *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*, s. 514 – 517.

2.7. Dedenie zo závetu (testátne dedenie)

Za úkony *mortis causa* alebo posledného poriadku moderné dedičské právo platné na Slovensku zaradíme všetky úkony poručiteľa, ktorými robil opatrenia o svojom majetku pre prípad svojej smrti. Predovšetkým išlo o

- 1) **závet;**
- 2) **kodicil ako doplnok závetu;**
- 3) **dedičská zmluva;**
- 4) **darovanie pre prípad smrti.**⁴⁸

Podľa Fajnora a Zátureckého, ktorí sa tu nechali inšpirovať rakúskou úpravou ABGB, sa rozlišovali dva úkony:

- 1) závetu, ktorý bol dominujúcim úkonom;
- 2) dedičskej zmluvy, ktorou sa dve osoby zaväzovali, že jedna alebo obe určujú konkrétny dedičský nárok medzi sebou (na dedičstvo, odkaz) alebo v prospech tretej osoby (*in favorem tertii*). Najčastejšie sa uzatvárala ako **manželská zmluva**. Nemohla byť jednostranne odvolaná, zrušená.

V ďalšom výklade sa budeme pridržať už moderného úzu a **za závet budeme považovať definíciu V. Fajnora: jednostranný právny úkon poručiteľa pre prípad smrti, viazaný na slávnostné formality, ktorým poručiť (tzv. zostaviť úkonu posledného poriadku) rozhoduje o tom, čo sa má stať s jeho imaním (majetkom) po jeho smrti, alebo ním koná aj iné opatrenia, pokiaľ to pripúšťa objektívne právo.**⁴⁹ Bol a je to právny úkon, ktorý má mať všetky náležitosti právneho úkonu (materiálne aj formálne). Má byť vždy myslený vážne, bez omylu, slobodne, osobou, ktorá disponuje plnou spôsobilosťou právne konať,

⁴⁸ Išlo o málo frekventovaný úkon *mortis causa* z rímskeho práva. **Darovacia zmluva pre prípad smrti** (*donatio mortis causa*) musela splniť aj náležitosti tak písomného a verejného u verejného notára uloženého závetu a tiež aj darovacej zmluvy. Jej účinky sa viazali na skutočnosť, že obdarovaný prežije darcu. Jej plnenie nastávalo až smrťou darcu, resp. predmet darovania sa mohol za života odovzdať, ale obdarovaný sa stal vlastníkom („vstúpiť do úžitku veci“) veci až po smrti darcu.

⁴⁹ FAJNOR, V. *Dedičské právo na Slovensku*, s. 71.

v tomto prípade stačí disponovať testamentárnou spôsobilosťou k úkonu *mortis causa* (za istých okolností ho mohli zriadiť aj osoby duševne choré, ak boli v stave tzv. zdravej mysle). **Osoba poručiteľa, ktorá robí závet, je závetcom.**

Budeme užívať termín závet pre samotný závet aj pre ostatné úkony posledného poriadku (*mortis causa*), ktoré v reálnej dedičskej praxi neboli natoľko obľúbené ako závet (testament). V minulosti (do prijatia OZ z roku 1950) sa však používal nie mužský, ale ženský rod – **tá záveť.**

Predpokladmi testamentárnej postupnosti boli:

- a) testamentárna spôsobilosť závetcu (poručiteľa);
- b) pasívna testamentárna spôsobilosť dediča;
- c) náležitosti prejavu vôle a materiálne náležitosti konkrétneho úkonu posledného poriadku;
- d) formálne náležitosti úkonu posledného poriadku.

Každý závet mal obsahovať majetkovú dispozíciu a určenie subjektu dedenia: buď ako dedič alebo ako odkazovník (legatár).

Platilo základné výkladové pravidlo v minulosti aj v súčasnosti, že **treba skúmať vždy úmysel a vôľu poručiteľa** (*favor testamenti*). Z toho titulu sa skúmali nielen samotné slová a znenie závetu, ale aj všetky prejavy závetcu pred a po úkone *mortis causa* či jeho životné pomery. Zároveň už z predchádzajúceho výkladu je zrejmé, že ***institutio haeredis* = určenie dediča**, bola určená v zák. čl. XXVII/1715, no nebola povinnou súčasťou závetu, pretože uhorské právo umožnilo zriadiť závet napr. len v prospech odkazovníkov a tak tzv. rozdarovať odkazmi celú alebo určitú pozostalosť. Uvedenú zásadu zachovali aj DSP.

Obsah závetu najčastejšie určila súdna prax KK: napr. ustanovenie dediča v negatívnej forme, ak závetca vylúčil isté osoby zo zákonného dedenia a buď na ich miesto určil niekoho iného alebo aj nie (potom hovoríme o negatívnom závete). Ak neboli určené podiely, platilo, že podiely jednotlivých subjektov sú rovnaké. Ak niekto vypadol z dedenia, zvýšili sa podiely ostatných subjektov, dedičov (hovoríme o práve prírastku – akrescencii, ktoré sa vyskytovalo len pri závetnom dedení,

nie zákonom). Dedič mohol byť určený v závete akýmkoľvek spôsobom, nemusel sa označiť za dediča, alebo o jeho totožnosti nesmelo byť pochyb (napr. ak mal poručiteľ dvoch synov, nemohol testovať: „Odkazujem môjmu najmilovanejšiemu synovi...“). Obsah závetu mohol postihnúť aj nemajetkovú dispozíciu: napr. určenie poručníka maloletým potomkom, určenie vykonávateľa (exekútora) závetu, príkaz. Väčšina obyvateľstva aj v modernom práve vo svojich závetoch ako spomienku na svoj kresťanský svetonázor zachovávala odkazy (známe z minulosti ako zbožné odkazy) drobných finančných obnosov na zádušné omše, charitatívne ciele cirkví a kláštorov a pod. Závetca mohol zároveň dedičovi alebo odkazovníkovi uložiť istý **modus** – **príkaz**, aby napr. účelovo nakladal alebo spravoval odkázanú pozostalosť alebo odkaz alebo sa správal *pro futuro* istým spôsobom.

2.7.1. Dedičské substitúcie – určenie náhradného dediča

Všeobecná dedičská substitúcia (označovaná lat. *substitutio vulgaris*, prípadne označovaná aj zverenectvo) určovala, že poručiteľ ustanovil dvoch dedičov: primárneho dediča a náhradného dediča.⁵⁰ ktorý sa ním stal, ak nastala, resp. splnila sa odkladacia (suspenzívna) alebo rozväzovacia (rezolutívna) podmienka a ak sa táto podmienka zmarila, substitúcia nenastala (nebola účinná). Jej korene určite siahajú až do rímskeho práva a rozširuje možnosti testamentárne práva a slobody poručiteľa. Zverenstvo ako určenie dvoch dedičov sa odôvodňovalo tak, že poručiteľ akoby zveril primárnemu dedičovi úlohu, že vydá pozostalosť obvykle po uplynutí určitého času alebo ak nastane určitý prípad náhradnému dedičovi. Podstatou substitúcie bola skutočnosť, že primárny dedič sa dedičom nestane a dedičom sa stane sekundárny dedič. Vulgárny sekundárny dedič (tzv. substitút) vstupoval do postavenia primárneho dediča, resp.

⁵⁰ Prvorepubliková civilistika používala pojem pre sekundárneho dediča (substitúta): „ná-mestný dedič.“

poručiteľa a nadobúdal, ak poručiteľ v závere neurčil inak, celý dedičský podiel zanechaný primárnemu dedičovi.

V závetoch sa preto pri uvedenej najobvyklejšej forme *všeobecnej substitúcie* najčastejšie formulovala substitúcia nasledovne: Ak sa X nestane dedičom z tých a tých dôvodov, potom na jeho miesto nastupuje Y (ako substitút). Substitúciou sa určili:

1) primárny dedič – tzv. *inštitút*;

2) sekundárny, náhradný dedič – tzv. *substitút*.

Jej pôvodnú (stredoveko-novovekú), veľmi obmedzenú obyčajovú úpravu normovalo iba Tripartitum v III. časti/čl. 30 § 4 vo vzťahu k bývalým poddaným a pupilárnej substitúcii a hoci zákonná úprava absentovala, v závetnej praxi možno zreteľne nájsť príklady jej aplikácie podľa obvyčaje.

V zásade platilo, že vzťah medzi oboma dedičmi (inštitútom a substitútom) bol vzájomne podmienený. Substitúciou bolo právo primárneho dediča – inštitúta časovo obmedzené (podmienené), okrem toho tento dedič bol len užívateľom a nemal právo disponovať s vecou, dedičstvom, event. ho mohol zveľaďovať, užívať v prospech náhradného dediča – substitúta. Inštitút mal zároveň povinnosť riadne spravovať pozostalosť a právo požadovať vyúčtovanie zo správy a jej riadne vedenie mal právo požadovať naopak náhradný dedič.

V práve na Slovensku existovali tieto druhy substitúcií:

1) všeobecná (vyššie vysvetlená);

2) pupilárna – ak náhradný dedič bol v čase zriadenia závetu ešte maloletý (alebo len nasciturus), určil sa mu inštitút, napr. matka, otec, iný príbuzný, ktorý podržal pre neho dedičstvo do času, keď nadobudol plnoletosť a sa mohol ujať dedičstva;

3) fideikomisárna – označovaná ako zverenecká substitúcia, zverenie, ak sa v závete určil primárny dedič takým spôsobom, že po uplynutí istej udalosti (zaväzovacej podmienky) bude dedič alebo bude určený následný dedič, resp. viacerí po sebe idúci následní dedičia.

Určenie substitúta sa malo určiť v závete len raz a nesmelo ohroziť právo povinného podielu neopomenuteľných dedičov.

Zánik substitučného nároku nastal:

- a) ak náhradný dedič zomrel skôr ako primárny dedič;
- b) ak sa určená podmienka zmarila;
- c) ak nedospelý dedič pri pupilárnej substitúcii dosiahol aspoň 12 rokov;
- d) ostatné prípady, keď sa najskôr skúmala skutočná vôľa poručiteľa.

2.7.2. Odkaz

Jeho súdobá dualistická definícia znela: **odkazom** (lat. *legatum*, *legát*), **zriadeným v úkone posledného poriadku (závete), sa poskytuje určitej osobe = odkazovníkovi (legatárovi) istá majetková výhoda** (len aktívum, nie pasívum⁵¹) alebo **majetkový prospech pre prípad smrti poručiteľa**.

Fajnor a Záturecký poukázali na veľmi nejednoznačný právnický jazyk pri použití výrazov odkazovník a dedič, pretože v uhorskom práve nebolo rozhodujúce, aký výraz v závete závetca použil, ani to, akú veľkú časť, podiel z dedičstva odkazovníkovi zanechal. V praktickej rovine rozlíšenia v postavení dediča a odkazovníka dochádzalo preto k ťažkostiam v ich nejasnom rozlíšení; platilo však aspoň jedno rámcové výkladové pravidlo, že dedič je ten, kto dostal podiel z pozostalosti, ale aj ten, kto dostal z pozostalosti konkrétne odkázané veci (vec), tvoriace väčšinu pozostalosti (väčšinový podiel). Odkazovníkom bol ten, kto z nej dostal iba konkrétne určené veci alebo vec.⁵²

Mohol sa zriaďovať veľmi liberálne, bež žiadnych obmedzení od prijatia zák. čl. XXVII/1715 a to akoukoľvek formou i bez určenia (t. j. inštitúcie) dediča. Predmetom odkazu mohlo byť:

⁵¹ Všeobecne sa za predmet odkazu považovalo všetko, čo mohlo byť predmetom darovania.

⁵² FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A. *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*, s. 485.

1. odkaz veci alebo finančnej renty, dlžobného úpisu, dedičského podielu;

2. konanie smerujúce k nejakej veci (nielen k hmotnej ale aj imaterálnej);

3. strpenie konania;

4. opomenutie konania;

Podľa dualistickej,⁵³ obyčajovej úpravy v práve na Slovensku poznali dva druhy odkazov:

a) *legatum per vindicationem* – odkaz konkrétnej veci ako odkazu (typický príklad);

b) *legatum per damnationem* – odkaz pohľadávky, ktorú si mal odkazovník vymáhať, aby mohol užívať určený majetkový prospech z nej.

Odkazovník nadobúdal odkaz rovnako ako dedič podľa delačného princípu (okamihom smrti). Takže aj on mal dispozičné právo prijať alebo odmietnuť odkaz a jeho prijatím sa stal plnohodnotným vlastníkom odkazu. Reálne sa odkazu ujímal (stal sa vlastníkom) obvykle pri hnutelných veciach ich prijatím, prevzatím (tradíciou), pri nehnuteľnostiach zápisom v pozemkovej knihe.

Subjekty prítomné pri dedení (sukcesii) odkazu:

a) poručiteľ = závetca;

b) odkazovník (nemusel byť ale mohol byť prítomný pri zriadení odkazu závetom);

c) osoba povinná na vydanie odkazu – to mohol byť napr. dedič alebo exekútor závetu.

Odkaz mohol zaťažovať aj iného odkazovníka, potom išlo o **pododkaz (sublegát)** a pododkazovníka (sublegatára). Zároveň bola možná aj substitúcia (jej poddruhy) odkazu.

Pre odkaz platili isté pravidlá:

a) odkaz sa požadoval *in natura*;

b) odkaz veci bol neplatný, ak išlo o *rex extra commercium*;

c) účinným sa stal na základe delácie (delačného princípu) v okami-

⁵³ DSP sa o nich vôbec nezmienili a neupravili ich.

hu smrti poručiteľa, a preto s ním odkazovník mohol nakladať ako so svojou vecou.

Neúčinným sa odkaz stával:

- a) ak bol závet zmätočný (vyriekol zmätočnosť až súd, nie inak);
- b) ak bol závet odporovateľný;
- c) ak stratil platnosť;
- d) odvolaním závetu.

Žalobu na vydanie odkazu alebo jej neplatnosť mohol podať odkazovník, alebo aj osoba, ktorá mala na veci záujem.

2.7.3. Formálno-právna úprava dedenia zo závetu

Do roku 1876 sa formálna stránka úkonov posledného poriadku upravila podľa DSP doslova marginálne v § 5 a 6, ktoré intertemporálne upravili platnosť úkonov *mortis causa* zriadených do účinnosti DSP a po nich. Preto si prax musela vystačiť s nejednotnými a nesystémovými normami obyčajového a zákonného práva (napr. vyššie spomenutého zák. čl. XXVII/1715) so silnými partikulárnymi odchýlkami, ktoré obnovili v DSP svoju platnosť. Vývoj preto v 70. rokoch 19. storočia urýchlene spel v kontexte prebiehajúcich kodifikácií v dualistickej monarchii k ucelenej zákonnej úprave, ktorá sa nakoniec podarila. **Formálno-právnu úpravu tvorili predovšetkým dva zákony:**

1) **zák. čl. XVI/1876** o formálnych náležitostiach úkonov posledného poriadku, upravujúci formu a formálny postup pre jednotlivé druhy právnych úkonov *mortis causa* (rovnako i v súvisi s ich doplnkami, zmenami, odvolaním alebo zničením) s poukazom, že sa *predovšetkým normovala úprava súkromných písomných a ústnych závetov*. Na uvedenú preferovanú úpravu nadviazalo nariadenie ministra spravodlivosti č. 27564/1887, ktoré nanovo rozšírilo úpravu formálno-právneho postupu len pre súkromné závetý, zriaďované nezriedka bez súčinnosti práva znalej osoby;

2) **zák. čl. XXXV/1874** o kráľovských verejných notároch (nad-

väzujúc na úpravu III. hlavy zák. čl. XVI/1876 a novelizovaný zák. čl. VII/1886), ktorý upravil verejné úkony *mortis causa*, zriadené pred verejným notárom a všeobecnými okresnými súdmi.

Formálnymi náležitosťami závetov sa podľa K. Putza koncom 60. rokov 19. storočia rozumeli vonkajšie formality, ktoré sa rozlišovali vo vzťahu k verejným a súkromným, šľachtickým a nešľachtickým úkonom posledného poriadku.⁵⁴ Formálne náležitosti preto diferencovali úkony *mortis causa* podľa miesta a spôsobu výkonu testamentárneho úkonu poručením a prítomnými svedkami (prípadne ďalšími subjektmi) a podľa bývalej stavovskej príslušnosti.

Konkrétne znenia a najmä svedecké doložky v úkonoch posledného poriadku nám dokázali, ako prebiehal úkon *mortis causa* vo všeobecnosti (samozrejme podľa jednotlivých druhov sa vyskytovali odchýlky od nasledovnej praxe). Svedkovia preto dosvedčili na úvod testovacieho aktu, že

1) v osobe závetcu (poručeného) nenastal podvod alebo omyl (napríklad pri právom zakázaných úkonoch *vi, clam, precario* – tajne, podvodom a ľstou) podľa § 3 zák. čl. XVI/1876;

2) nasledoval úkon vyjadrenia poslednej vôle/poriadku tak, že závetca pred svedkami vyznal zámer testovať a s akým obsahom – určenie dedičov, odkazov, podmienok, ustanovenie exekútora závetu, vydedenie a pod.,

3) podľa druhu úkonu posledného poriadku sa musela dodržať formálnosť obligatórnych náležitostí, ktoré zákon vyžadoval pre formu a obsah úkonu *mortis causa* (ak o ňom svedkovia vedeli, pretože pri uzavretých závetoch, jeho obsah nepoznali), čiže išlo o postup, ktorý sa formalizoval pri závetnom akte v spoločnej prítomnosti svedkov a závetcu;

4) záverom sa prečítal závet, resp. úkon posledného poriadku, ak išlo o otvorenú formu;

5) akt podpísania závetu závetcom;

6) závetca vyhlásil, že závet obsahuje úkon *mortis causa*;

⁵⁴ PUTZ, *Der System des ungarischen Privatrechtes*, s. 337.

7) na úplný záver svedkovia vlastnými podpismi potvrdili spoluúčasť na závetnom akte.

Uvedenými zákonmi z rokov 1876 a 1874 bolo možné vykonať stanovené formy úkonov posledného poriadku **bud' ústne, alebo písomne**, pričom sa v zákone privilegovala i ustálila písomná forma, ktorá v neskoršom vývoji vytlačila vo verejnej akceptácii ústne úkony *mortis causa*, ktoré sa chápali ako dočasné právne úkony.

K **obligatorným formálnym náležitostiam** prináležali úkony: **vyjadrenia vôle poručiteľa, spoluúčasti svedkov, datovania**.

Zák. čl. XVI/1876 sa ďalej dotkol predovšetkým **testamentárnej spôsobilosti spojených s osobou poručiteľa**. Ten musel osvedčiť *actiuitas testandi* v zmysle, že dosiahol aspoň 12 rokov veku, úkon posledného poriadku bol myslený ako úkon *mortis causa*, bol vážny, vykonaný v stave zdravej mysle (*sana mente*), bez nátlaku alebo omylu. Išlo o konštitutívne konanie poručiteľa, ktoré sa nemohlo iným úkonom nahradiť a pokiaľ bol prejav vôle zmätočný, prípadne nezrozumiteľný, spôsobil absolútnu neplatnosť celého úkonu *mortis causa*. Vyjadrenie vôle poručiteľa sa obvykle pri písomných formách doplnilo vlastnoručným podpisom alebo inou paraťou, všeobecne zaužívaným znamením ruky (tzv. „krížikom“). Ak sa tak nestalo, formálny postup v súlade so zákonom dosvedčil ďalší svedok alebo úradná osoba notára alebo sudcu.

Zák. čl. XVI sa týkal tiež náležitostí **účasti prítomných svedkov**, ktorí dosvedčovali totožnosť osoby poručiteľa a konštitutívny úkon vyjadrenia slobodnej vôle *mortis causa*, nie nevyhnutne svedčili o obsahu testamentárnej dispozície (forma skrytého závetu to zo svojej podstaty vylučovala).

Svedecký úkon sa bezpodmienečne podriadil nasledujúcim obligatorným znakom: spoluprátomnosti zákonom vyžadovaného počtu svedkov (zákon určil ich počet pri súkromnom písomnom záвете na dvoch pri holografnej a privilegovanej forme a na štyroch pri každej inej forme), zákon tiež prísne vylúčil viaceré kategórie osôb zo svedectva (svedectvo súkromných závetov negatívne vymedzilo spomínané nariadenie ministra spravodlivosti č. 27564). Svedkami sa nemohli stať osoby:

- a) ktoré nedosiahli 18. rok veku;⁵⁵
- b) slepé, hluché, nemé;
- c) duševne nespôsobilé;⁵⁶
- d) právoplatne odsúdené pre krivú prisahu a pre zločin spáchaný zo ziskuchtivosti.

Relatívne obmedzenie svedeckej účasti sa týkalo kolízie účasti tzv. blízkych osôb (ktoré neboli *a priori* vylúčené zo svedeckého úkonu, alebo sporné bolo najmä, ak sa oni mali stať dedičmi). Pri súkromných závetoch existovala povinnosť dosvedčiť svedkami totožnosť poručiteľa nad všetku pochybnosť. V konečnej písomnej (ústnej) forme závetu sa mohlo stať, že poručiteľ nepoznal použitý jazyk závetu, no obsah mu v jeho reči bol svedkami alebo notárom vysvetlený. Hodnoverným svedkom sa vo formách verejných závetov stal buď verejný notár alebo súdny úradník, ktorí sa mali presvedčiť dokladom totožnosti alebo svedectvom dôveryhodnej osoby o totožnosti poručiteľa.

2.7.4. Druhy závetov a úkonom posledného poriadku a ich formálno-právna úprava

Rozlišujeme medzi:

- 1) súkromnými závetmi, ktoré normoval zák. čl. XVI/1876;
- 2) verejnými závetmi, ktoré normoval zák. čl. XXXV/1874.

Súkromné závety vyčlenil zák. čl. XVI/1876 do dvoch podskupín: **písomného a ústneho** a umožnil ich vzájomnú konvalidáciu pri opome-

⁵⁵ Na nedodržanie stanoveného veku odkazovalo rozh. KK č. 3144/1910, podľa LALLOS-SEVITS, J. – LÁNYI, M. *A magyar magánjog kézikönyve*. Budapešť: Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1913, s. 650.

⁵⁶ Judikatúra Kúrie sa vyjadrila negatívne k spornému prípadu svedectva osoby, ktorá pre telesnú abnormalitu nebola spôsobilá dokázať, že v osobe poručiteľa sa nestal omyl alebo podvod, rozh. KK č. 2797/1907, 5622/1907, podľa ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J. *Komentár k čl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. III. díl*. Praha: Codex Bohemia, 1998, reprint pôvodného vydání, s. 152.

nutí niektorej z formálnych náležitostí, ak sa dodržali náležitosti podľa § 19 zákona. Uvedený zákon umožnil zriadiť aj v súkromí vyhotovený, skrytý písomný závet (v staršom práve známy pod názvom *litterae clausae*), ktorého obsah svedkovia nepoznali a verifikovali len samotný úkon vyjadrenia vôle poručiteľa a existenciu závetnej, pečatenej listiny (takáto forma sa uznávala aj pred verejným notárom alebo súdom za druh verejného závetu). Medzi túto kategóriu sa zaradil aj súkromný písomný závet, deponovaný u verejného notára, čím sa podľa zák. čl. XXXV/1874 stal takýto závet nielen platným, ale nadobudol dôkaznú silu verejno-notárskej listiny, čo platilo aj pre verejné závetu a iné úkony posledného poriadku, zriadené pred verejno-notárskymi úradmi.

Verejné formy závetov sa zriaďovali podľa zák. čl. XXXV/1874 a jeho novely zák. čl. VII/1886 pred verejno-notárskymi úradmi verejných notárov a všeobecných okresných súdov. Uvedená kategória verejných závetov musela rešpektovať po formálnej stránke ustanovenia *legis specialis* zák. čl. XXXV/1874, nie primárne zák. čl. XVI/1876, ktorý zostal v postavení *legis generalis*. Testamentárny úkon pri verejnej forme kopíroval úkon zriadenia súkromných závetov, a preto základný konštitutívny úkon predstavovalo vyhlásenie závetcu o súhlase s úkonom posledného poriadku, popri ňom tiež účasť dvoch svedkov alebo ešte jedného verejného notára, overovacia klauzula o splnení náležitostí podľa § 82 zák. čl. XXXV/1874.

Pri verejných závetoch existovala iba písomná forma. Závet tiež až do dňa publikácie zostával v archíve príslušného notárskeho orgánu, ktorý ho zriadil. Závet mohol zriaďovať buď závetca osobne (holografný alebo alografný závet, v otvorenej alebo skrytej forme), alebo ústne do úradného, notárskeho protokolu. Každá závetná listina sa okamihom deponovania a archivovania u verejného notára alebo súdu stávala platnou verejno-notárskou listinou; jej späťvzatím, zničením strácala platnosť.

Privilegované formy závetov si zachovali svoj výnimočný ráz. Išlo o závetu, ktoré závetca urobil v prospech potomkov a manželky a mali trvalú platnosť. Tiež sa za ne považovali také závetu, ktoré sa zriadili za jedinečných okolností *vis maior* náhodného, ale očakávaného nebezpe-

čerstva smrti. Ich forma zotrvala na menej formálnych pozíciách vzniku úkonu *mortis causa*, ktorý sa mohol zriadiť najčastejšie v preferovanej ústnej forme. V písomnej holografnej forme privilegovaný závet nevyžadoval zákonných dvoch svedkov podľa § 30 zák. čl. XVI/1876. Privilegované závetu pri náhodných, neočakávaných udalostiach uvedený zákon z r. 1876 striktne limitoval v ich platnosti uplynutím troch mesiacov od zániku udalosti, spôsobujúcej právny dôvod na ich zriadenie, alebo konvalidáciu v zákonom stanovených prípadoch a úkonoch poručiť.

Úkony dedičskej zmluvy, darovania pre prípad smrti, spoločné závetu, ako aj doplnky (kodicily) závetu sa zriaďovali podľa tých istých formalít vyžadovaných pre jednotlivé druhy závetov v odkazujúcej norme § 33 zák. čl. XVI.

Jedinou prípustnou formou spoločného závetu podľa § 13 zák. čl. XVI zostal manželský závet, ktorý charakterizovali totožné formálne náležitosti ako pri riadnom záвете, s výhradou zachovania iba písomnej formy (nikdy nie ústnej alebo privilegovanej), pričom veľmi obvyklou dispozíciou bolo určenie vzájomných dedičských nárokov medzi manželmi.

Prax aj súdy riešili problém viacerých osôb, spoločne zriaďujúcich úkon *mortis causa*, ktorý rozhodli pri dodržaní prípustných foriem príslušných zákonov tak, že pripustili dedičskú zmluvu ako spoločný úkon *mortis causa*.

Darovanie pre prípad smrti okrem uvedených náležitostí muselo splniť aj formálnu stránku predpisovanú pre obyčajné darovania *inter vivos*.

2.8. Neplatnosť závetu a úkonov posledného poriadku

Iba závet, realizovaný podľa istých formálnych pravidiel, môže garantovať platnosť úkonu a skutočnú vôľu poručiť, ktorú po jeho smrti štát, verejnosť, dediči a iné v záвете uvedené osoby budú akceptovať. Záväznosť takého dôležitého právneho úkonu, akým bolo vyjadrenie poslednej vôle (závetu), sa muselo opierať o **právom stanovené a vyššie určené formálne náležitosti, ktorých nedodržanie v konečnom dô-**

sledku spôsobilo absolútnu (eventuálne relatívnu) neplatnosť poručiteľovho úkonu v celom rozsahu *ex tunc*. Zachovanie nižšie uvedeníých formalít podľa zák. čl. XVI/1876 a XXXV/1874 muselo byť taktiež zrejmé zo samotného úkonu (písomného alebo ústneho) s odmietnutím zastúpenia inými úkonmi (napr. výpoveďou svedkov).

Vo veci neplatnosti (resp. neúčinnosti) úkonov posledného poriadku zákonná úprava zaujala postoj jednoznačného posúdenia každého úkonu *mortis causa* v súlade so zákonom (najmä s prihliadnutím na zák. čl. XVI/1876). ***Za neplatný sa považoval každý taký úkon, ak by neobsahoval niektorý obligatórny formálny znak***, hoci by ho porúčiteľ či svedkovia uznali *ex ante* alebo *ex post*, a to výslovne, prípadne len konkludentne, no v protiklade k uvedenému zákon aj stála súdna prax používali **voľnejší právny výklad v otázke posúdenia platnosti poslednej vôle podľa jej obsahu, keďže sa mala vždy zisťovať skutočná vôľa porúčiteľa.**

Neplatnosť závetu (nulita) nastávala na základe výroku občianskeho (civilného) súdu. **Dedičské spory** o úkonov *mortis causa* sa mohli podať kedykoľvek, ak boli porušené materiálne/formálne náležitosti závetov alebo úkonov *mortis causa*.

Častými prípadmi boli:

- a) ak porúčiteľ bol uvedený do omylu,
- b) úkon zriadil z donútenia.

Pravosť závetu dokazoval ten, kto odvodzoval zo závetu svoje právo.

2.9. Základy pozostalostného (dedičského) konania

V uhorskom procesnom práve sa v otázkach dedenia a jeho nadobúdania opierala právna úprava od roku 1894 o **zák. čl. XVI/1894 o pozostalostnom konaní**, ktorý v práve platnom na Slovensku kontinuoval aj po roku 1918. Citujme Fajnora a Záturského, ktorí význam a charakter pozostalostného konania vyjadrili nasledovne: „*Skoncovanie pozostalostného konania nie je podľa práva platného na Slovensku*

a Podkarpatskej Rusi prvou podmienkou, aby dedičstvo bolo nadobudnuté. Toto pokračovanie (upravené zovrubne v zák. čl. XVI/1894) je potrebné jedine na to, aby zmena práv, navstúpivšia úmrtím zostaviteľa (poručiteľa, pozn. aut.) bola v záujme zachovania týchto práv súdne usporiadaná. **Účelom tohoto pokračovania nie je tedy zakladanie práv, ale usporiadanie práv už nadobudnutých** s účinkom všeobecnej vierohodnosti (súdny odovzdaním pozostalosti alebo vydaním vysvedčenia dedického, resp. odkazovníckeho), ktoré usporiadanie slúži zároveň za vierohodnú legitiáciu nadobudnutého dedičského práva ... vedľa usporiadania pozostalosti postará sa súd zároveň, aby práva prešlé zo zostaviteľa boli proti narušeniu chránené (zachovaním podstaty majetku a predídením sporov).⁵⁷ Vychádzalo sa z delačného princípu a pre právnu akceptáciu dedičských práv a nárokov dedičov a ďalších subjektov dedenia a vysporiadania dedičstva (pozostalosti) sa museli tieto práva a nároky iba súdne potvrdiť. Cieľom súdneho konania však nebolo konštitutívne určiť dedičské práva, ale len tieto práva, nároky vysporiadať, čiže iba formálne potvrdiť už deláciou nadobudnuté práva.

Pozostalostný súd konal spravidla na návrh zainteresovaných strán (tzv. interesentov), čo nemuseli byť vždy potenciálni dedičia, a to len vtedy, ak to oni pre ochranu svojich práv považovali za prospešné. Ak bolo dedičov viac, získali pozostalosť do spoluvlastníctva (dnes označovaného ako podielové) podľa výšky určených podielov v úkone *mortis causa*, alebo podľa zákona rovným dielom. Rozdelenie pozostalosti = tzv. **dedičská delba** sa uskutočnila podľa vôle spoludedičov alebo na návrh jedného z nich mohol o delbe rozhodnúť pozostalostný súd. Vykonal sa podľa pravidiel platných pre zrušenie podielového spoluvlastníctva.

Dedičia prijímali nielen aktíva ale aj pasíva, dlhy poručiteľa, a len do výšky nadobudnutého dedičského podielu (alebo prípadne výnimočne aj odkazu, pretože odkazom sa obvykle nenadobúdali pasíva!). Ak bolo viac dedičov, boli zodpovední vždy solidárne. Zároveň ale platilo,

⁵⁷ FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A. *Nástin súkromného práva platného na Slovensku*, s. 554.

že dlhy vyplácal prednostne dedič nadobudnutého a až keď ho nebolo, dedič vetvového majetku. Veriteľ preto musel dokazovať, že osoba, ktorú žaluje, je skutočne dedičom, odkazovníkom alebo osobou povinnou na vyplatenie dlhu. Dlhy obvykle vyplácal dedič (dedičia), ale musel prihladiť na hodnotu pozostalosti, keďže ručil za dlhy len do výšky nadobudnutého podielu, dedičstva. Ak bola pozostalosť predĺžená, potom mal povinnosť požiadať o vyhlásenie konkurzu a dlhy boli vyplatené podľa rozhodnutia konkurzného súdu.

2.10. Záver II.

Keď vychádzame nielen z obsahového charakteru jednotlivých, neúplných noriem DSP (§§ 2 – 19) ale aj z ich modifikácie v čiastkových zákonných úpravách a judikatúre, možno z nich sumarizovať tieto právne východiská pre moderné, počas dualizmu dotvorené dedičské právo:

1) definitívne sa odmietli dedičské nároky podľa zaniknutej stavovskej príslušnosti a zanikli aviticitné dedičské nároky zo šľachtického zdedeného majetku len v prospech mužských dedičov;

2) posilnil sa inštitút všeobecnej univerzálnej sukcesie popri trvalo existujúcich prípadoch singulárnej sukcesie;

3) dedenie zo zákona sa upravilo podľa v Európe známeho parentálneho systému;

4) upevnila sa zásada priority dedenia zo závetu pred dedením zo zákona – plná testovacia sloboda pri zachovaní práv neopomenuteľných dedičov;

5) vytvoril sa inštitút vetvového dedenia viazaného na európsku zásadu *materna maternis, paterna paternis*;

6) posilnila sa všeobecnosť úpravy inštitútu povinného podielu;

7) zdôraznil sa všeobecný dedičský nárok fisku, resp. štátu na odúmrté;

8) formálna stránka zriadenia závetov a úkonov posledného poriadku sa formovala v zákonnej úprave (najmä zák. čl. XVI/1876) a došlo k všeobecnej konsolidácii testamentárnej praxe.

Napokon DSP zachovali **viaceré pôvodné znaky a inštitúty, platné od stredoveku a tvoriace uhorské dedičské právo** platné pred rokom 1848, konkrétne:

1) delačný systém – nadobudnutie pozostalosti *ipso iure* smrťou poručiteľa;

2) dedičská postupnosť podľa pôvodných dedičských skupín a kontinuácia starších inštitútov *indignitas* – nehodnosti a *incapacitas* – nespôsobilosti dediť;

3) zákonný podiel pozostaleho manžela zo spolunadobudnutého majetku (koakvizácie);

4) vdovské dedenie a vdovské právo na užívanie pozostalosti;

5) rozdiely medzi dedením zdedeného (vetvového) a nadobudnutého majetku;

6) kolácia, reprezentácia a akrescencia.

3. ZÁKLADNÉ ZMENY DEDIČSKÉHO PRÁVA PO ROKU 1948 A PO PRIJATÍ SOCIALISTICKEJ PRÁVNEJ SÚSTAVY

3.1. Východiská dedičského práva v kontexte socialistickej občianskoprávnej úpravy

Februárovým prevratom 1948 začína úplne nové obdobie budovania socialistickej spoločnosti a práva. Dedičské právo v procese formovania socialistického práva postihol negatívny osud jeho postupnej degradácie. Formálnym vzorom sa stalo síce sovietske dedičské právo,⁵⁸ ktoré **uprednostňovalo dedenie zo zákona pred závetom** (pozri *expressis verbis* § 513 OZ z roku 1950), na druhej strane vo viacerých a z historického odstupu súčasnosti môžeme tiež tvrdiť, že socialistická úprava v istých znakoch sa nechala inšpirovať slovenskou, resp. uhorskou úpravou.⁵⁹ Podľa komunistických ideológov dedičské právo malo pôvodne slúžiť k upevňovaniu kapitalistického súkromného vlastníctva a k neprijateľnému hromadeniu kapitálu v rukách nenávidených kapitalistov, buržujov. Nosnou sa stala ideologická téza, že ak dôjde k vrcholnému

⁵⁸ O tieto myšlienky sa opierali viaceré vyjadrenia a dekréty idealizovaných stanovísk a vyhlásení, pochádzajúcich z bolševického, sovietskeho Ruska, resp. ZSSR. Napr. dekrét z 4. mája 1918 revolučne a bezprecedentne zrušil dedenie súkromného majetku, ale napokon ho dekrét z r. 1922 obnovil v istom, obmedzenom rozsahu. Citované podľa PETR-ŽELKA, K. Nové československé právo dedické. In: Knapp, V. et al. *K otázkam nového občianskeho práva*. Praha: Orbis, 1950, s. 58.

⁵⁹ Uvedené je zatiaľ len téza, ktorú v ďalšom historicko-právnom výskume bude treba ešte overiť. Avšak už len prijatie delačného princípu, na ktorom stálo a trvalo na ňom počas dejinného vývoja uhorské dedičské právo, je dobrým príkladom, že vtedajšia právna úprava na Slovensku poskytovala istý priestor pre svoje nové uplatnenie v československom, socialistickom dedičskom práve, resp. väčšiu inšpiráciu v čase nastupujúceho socializmu a socialistického zákonodarcu.

štádiu komunizmu, príde i k zániku práva (ktoré vraj už nebude potrebné). Úprava dedičského práva, tak ako aj všetky iné odvetvia práva zdôraznila triedny charakter a potlačovateľskú funkciu práva voči odmietnutým spoločenským, buržoáznym triedam.

Úlohou vtedajšieho dedičského práva bolo sprostredkovať prechod osobného majetku a práv občana na jeho právnych nástupcov. *Dedičské právo zostalo spojené* (tak ako i v minulosti) *s vlastníckym právom* = stabilizácia majetkového charakteru dedičského práva, pretože išlo o prechod vlastníckych práv po smrti poručiteľa na jeho právnych nástupcov. Jeho prepojenosť s vlastníckym právom sa však oslabila v prospech istého osamostatnenia od vlastníckeho práva. Uvedená emancipácia dedičské právo v občianskoprávnej vede priradila dedičskému právu rovnocenné postavenie s ostatnými jeho pododvetviami (osobným, vecným, záväzkovým, právom duševného vlastníctva a pod.)

Pripomeňme tiež *jeho funkčnú spojitosť s rodinným právom*, ktorá sa sledovanou socialisticou úpravou vlastne iba prehĺbila, pretože dedičské právo iste tvorí a tvorilo prechod k rodinnému právu a uvedený vzťah rodinného a dedičského práva úprava dedenia zo zákona výslovne ešte viac podporila citátom, že **v dedení ide o „posilňovanie vzájomných vzťahov založených manželstvom a rodinou“**.⁶⁰ Dedičské právo z toho titulu podporovalo a preferovalo robotnícke rodiny (poručiteľov pochádzajúcich z radov pracujúcich robotníkov a roľníkov) a dedenie ich osobného majetku. Napokon naplnením uvedených funkcií dedičského práva a prepojenia na ďalšie súkromné právne odvetvia sa podporovalo a dodnes podporuje upevňovanie a stmelenie rodinných zväzkov, súdržnosť rodiny.

Na úvod je vhodné pozrieť sa na podstatnú zmenu v ústavnom systéme budovaného socialistickeho práva, ktorá sa dotkla majetkovej podstaty dedenia. **Ústava z 9. mája 1948** už stavala na prebiehajúcom masívnom poštátnení a vyvlastnení súkromného vlastníctva. *Zároveň však*

⁶⁰ HOLUB, R. *Komentár k občanskému zákoníku: právo dědičné*. Praha: Orbis, 1957, s. 5; KNAPP, V. et al. *Učebnice občanského a rodinného práva. III. díl*. Praha: Orbis, 1953, s. 44.

vyhlásila **nedotknuteľnosť osobného vlastníctva** a preto aj z titulu *mortis causa* mohli občania nakladať výhradne s týmto osobným majetkom. **Ústava z 9. mája však v § 159 ods. 2 chránila dedenie osobného vlastníctva pre občanov.** Uvedený ústavný rámec určil a obmedzil dedenie predovšetkým na veci osobnej a domácej spotreby, či iné predmety, ktoré poručený užíval spolu so svojou rodinou a preto sa dedičmi stávali predovšetkým rodinní príslušníci. Súkromné vlastníctvo ústavne bolo výrazne obmedzené a v podstate sa v tej dobe ešte vzťahovalo na pozemkové, domové vlastníctvo, na vlastníctvo drobných výrobcov, živnostníkov a roľníkov. Dedenie súkromného vlastníctva sa pripúšťalo len u roľníkov, ale bola snaha o jeho úplný zánik a prechod do štátneho alebo družstevného vlastníctva. Ústava ďalej zrovnoprávnila v § 11 ods. 2⁶¹ potomkov a umožnila nemanželským deťom rovnocenné dedičské postavenie voči rodičom, a predovšetkým voči otcovi a jeho príbuzenstvu.

Základný predpis predstavoval prvý⁶² socialistický občiansky zákonník, označovaný aj ako stredný občiansky zákonník, prijatý v rámci právnickej dvojročnice – **zákon č. 141/1950 Zb., Občiansky zákon**⁶³ (ďalej aj ako OZ), ktorý v piatej, poslednej časti upravil dedičské právo. Na neho z procesnej stránky nadviazal zákon 142/1950 Zb. o konaní v občianskych súdnych veciach (Občiansky procesný poriadok) a v jeho VI. hlave sa upravila otázka prejednávania a potvrdenia dedičstva. Ale okrem týchto zákonov platili aj ďalšie predpisy, medzi nimi možno vydvihnúť nasledujúce:

a) dedičské nároky k súkromnému majetku roľníkov sa okrem základnej úpravy v OZ naplnili v novej úprave **zákona č. 139/1947 Zb. v znení zákona č. 45/1948 Zb. o rozdelení pozostalosti s roľníckymi podnikmi a o zamedzení drobenia roľníckej pôdy.** Tento zákon upravil hmotnoprávne predpisy o rozdelení a prevzatí dedičstva nadobudnutého podľa predpisov V. časti OZ, ak *predmet dedenia predstavoval roľnícky*

⁶¹ § 11 ods. 2: „*Pôvod dieťaťa nesmie byť na ujmu jeho právam. Podrobnosti ustanoví zákon.*“

⁶² Išlo o unifikujúci predpis z občianskeho práva hmotného v ČSR.

⁶³ Platný od 1. januára 1950.

súkromný majetok a pôda. Obmedzilo sa tiež prílišné drobenie poľnohospodárskych majetkov, čo postihovalo do tej doby najmä slovenské dedinské, roľnícke obyvateľstvo. Tento predpis zúžil oblasť súkromného vlastníctva a tým obmedzil možnosť dedenia tých predmetov, ktoré už pre budúcnosť nevymedzovali predmet súkromného vlastníctva. Zákon vylučoval z dedenia viacerých dedičov a zdedená pôda alebo poľnohospodársky majetok mali pripadnúť spravidla jednému dedičovi. Pri dedení bolo určujúce, či dedič skutočne, reálne bude obhospodarovať zdedený poľnohospodársky majetok (vo vzťahu k tomu sa dá poukázať na komunistami presadzovaný koncept vo vzťahu k pôde: „*Pôda patrí tomu, kto na nej pracuje*“).

b) zákon č. 266/1949 Zb. o dočasných zmenách v niektorých občianskych veciach právnych napr. zdôraznil zákonné dedičské právo detí voči obom rodičom (pri nemanželskom dieťati existovalo dovtedy len zákonné dedenie po matke a jej rodine, ale nie po otcovi) a rodičov voči deťom (§ 4).

b) Dedičské konanie u štátneho notára ako súdneho komisára upravil zákon č. 116/1951 Zb. o štátnom notárstve.

c) Zákon o rodine č. 265/1949 Zb. zaviedol v dedení manželov nový inštitút zákonného majetkového spoločenstva a jeho vysporiadania a dedenia (pozri nižšie).

Nový občiansky zákon predovšetkým

1) unifikoval duálne, ešte z Rakúsko-Uhorska recipované právne poriadky (rakúsky a uhorský), ktoré sa zachovali v československom právnom poriadku I. ČSR (pripomeňme, že aj za I. slovenskej republiky zostal v dedičskom práve platný recipovaný uhorský dedičský poriadok na báze DSP);

2) zjednodušil občianskoprávnu a tiež dedičskoprávnu úpravu, pretože OZ potláčal súkromné vlastníctvo a socialistická dedičská postupnosť nemohla akceptovať doterajšiu, rozsiahlu úpravu (OZ obsahol len 52 §);

3) podriadil sa marxisticko-leninskej ideologizácii, tak ako celý právny poriadok, ktorý upravil oblasť občianskeho práva hmotného najčastejšie formou kogentnej zákonnej úpravy.

Pre slovenskú časť republiky bolo prijatie OZ prvou dejinnou občianskou kodifikáciou (s výnimkou krátkej a problematickej platnosti ABGB v 50. tých rokoch 19. storočia), česká strana sa naopak musela definitívne vzdať záväznosti rakúskeho ABGB, pričom sa vytvoril konečne priestor pre vytvorenie spoločnej občianskoprávnej vedy a judikatúry a nastúpil sa trend zblížovania práva a právneho myslenia v oboch častiach republiky.

Slovník použitý v celom obsahu OZ sa približoval a zblížoval s bežným slovníkom ľudu, ktorý mu bol blízky a hlavne zrozumiteľný. Je zaujímavé, že zákonodarca sa spoľahol na dovtedajší právny výklad zachovaných právnych inštitútov a preto sa nevytvorila ani príliš zložitá a obsiahla judikatúra.

Výraznou zmenou, o ktorej musela zviesť kodifikačná komisia prvú zásadnejšiu diskusiu, bolo prijatie delačného princípu v unifikovanom československom dedičskom práve v znení OZ z roku 1950. V kodifikačnej komisii sa k tejto otázke pre českú právnickú obec a spoločnosť viedli podnetné a rozhodujúce polemiky, pretože českí právnici sa k odmietnutiu inštitútu ležiacej pozostalosti stavali najprv zamietavo a až na popud a záväzný príkaz prevziať sovietske vzory sa tohto inštitútu napokon v návrhu OZ vzdali. Pre právo platné v českých historických krajinách, v ktorých platil spomenutý rakúsky ABGB, adičný princíp a inštitút ležiacej pozostalosti, to bol veľmi zásadný právny obrat a zmena. **Naopak pre Slovensko už z minulosti stáročia ukotvený delačný princíp zostal naďalej v platnosti.**

3.2. Úprava dedičského práva podľa OZ z roku 1950

Úprava dedičského práva podľa občianskeho zákonníka⁶⁴ pozostáva z nasledovnej systematiky piatej časti OZ (§§ 509 – 561):

⁶⁴ Platný od 1. januára 1950.

hlava 34 – dedičstvo (všeobecné ustanovenia a postavenie dediča);

hlava 35 – dedenie zo zákona;

hlava 36 – dedenie zo závetu;

hlava 37 – zabezpečenie dedičstva, ochrana dedičov a potvrdenie dedičstva.

Ako sme už vyššie uviedli, v zjednodušenej matérii dedičského práva sa do popredia dostalo zákonné dedenie pred testamentárnym, čo konštatovala za splnenú úlohu socialistickej kodifikácie už jedna z porad kodifikačnej komisie na Ministerstve spravodlivosti 10. januára 1949. Zároveň zostala prípustná kombinácia (kumulácia) oboch dedičských titulov, a preto neplatila rímsko-právna zásada: „*Nemo pro parte intestatus, pro parte testatur decedere potest*“ (dodržiavané *de facto* už v rakúskom (ABGB) aj uhorskom práve). OZ poznal tiež započítanie na dedičský podiel – princíp kolácie. Zachovala sa tiež reprezentačná zásada (princíp reprezentácie) rovnoprávnosti postavenia jednotlivých dedičov v pomere medzi osobami rovnako blízkymi poručiteľovi, čiže dedenia podľa hláv (*per capita*) a tiež sa podržalo aj dedenie podľa kmeňov (*per stirpes*) pri príbuzných rozdielneho stupňa príbuznosti.

Úprava zreteľne obmedzila predovšetkým testovaciu slobodu (*activitas testandi*), čo však neznamenalo, že formálne by v znení OZ nemalo prednosť závetné pred zákonným dedením, ale zákonodarca poručiteľa aj dedičov nabádal, podporoval aj prijatou úpravou k tomu, aby dedičské vzťahy a dedenie prenechali na intestátnu úpravu OZ a takto sa preferovalo dedenie blízkych rodinných príslušníkov. Jednoznačnú prevenciu dostala myšlienka, že dedičské právo má chrániť najmä najbližších príbuzných pred svojvoľou poručiteľa, ktorý by ich o zákonný dedičský nárok mohol závetným dedením pripraviť alebo ho zmenšiť. Zodpovednosť za dlhy poručiteľa niesol dedič/odkazovník len do výšky nadobudnutého dedičstva.

V hlave 34 sa upravili nasledovné inštitúty: *predovšetkým postavenie dediča, nadobudnutie dedičstva, zrieknutie sa dedičstva, odmietnutie dedičstva, dedičská nespôsobilosť a ich právne následky.*

Predpokladmi dedenia sa rovnocenne s minulou úpravou stali:

- a) smrť poručiteľa (spolu s fikciou smrti – inštitút vyhlásenia za mŕtveho);
- b) existujúci titul dedenia (zákon alebo závet);
- c) existujúci majetok poručiteľa, ktorý ale OZ nešpecifikoval;
- d) spôsobilý dedič, resp. osoba, ktorá bola spôsobilá k nadobudnutiu dedičstva.

Dedičom sa mohla stať každá fyzická a právnická osoba, ktorá bola spôsobilá dediť (t. j. mala pasívnu dedičskú spôsobilosť). To znamenalo, že musela byť spôsobilá dediť a musela žiť v čase poručiteľovej smrti (t. j. v čase delácie). Dedila buď všetok majetok alebo len jeho pomerný podiel alebo len jednotlivé veci a práva. Zachoval sa preto inštitút odkazu (§ 537) s tým, že aj dedič jednotlivej veci a práva dedil aj pomer-nú časť poručiteľových dlhov (prípád singulárnej sukcesie).

Dovtedy v Čechách bol dedič univerzálnym dedičom, ale na Slovensku existoval dedič aj odkazovník, ktorí mali právo len na dedenie jednotlivo určených predmetov, objektov z pozostalosti. Osobitne si treba znovu pripomenúť dedenie vetvových dedičov a vetvového dedenia podľa DSP, ktoré bolo ďalším príkladom singulárnej sukcesie a ktoré OZ definitívne zamietol. OZ vychádzal z úplne inej koncepcie než dovtedy existujúce dedičské právo v českých krajinách a ktorá sa *de facto* uplatňovala vtedy v slovenskom (resp. uhorskom) práve, v ktorom bezproblémovo koexistovali príklady univerzálnej aj singulárnej sukcesie podľa jednotlivých prípadov (druhov majetku).

Zrieknutie sa dedičstva pred smrťou poručiteľa sa uskutočnilo formou písomného zrieknutia sa za seba alebo aj za svojich potomkov. Odmietnutie (§ 518) sa chápalo ako jednostranný úkon dediča po smrti poručiteľa a to osobný úkon (bez možnosti urobiť ho v zastúpení) vo veci celého dedičského podielu, nie len jeho podielu alebo časti za podmienky, že si dedič nebude počínať (správať sa) ako dedič, resp. sa dedičom už skutočne stal (nebolo ho možné ani odvolať). Odmietnutie vykonal dedič iba vo svoj neprospech, nie v neprospech svojich dedičov. OZ v tejto otázke trval na myšlienke, že nikoho nemožno nútiť, aby nadobudol majetok iného.

Dedičská nespôsobilosť (resp. negatívna definícia dediča) sa ponímala tak, že sa jej dopustil ten, kto spáchal úmyselný trestný čin proti poručiteľovi, manželovi, jeho deťom, rodičom, alebo zavrhnutia hodné konanie proti jeho poslednej vôli. Odpustením sa dedičská nespôsobilosť rušila (§ 522).

Hlava 35 upravila dedenie zo zákona. Dedičské skupiny zostali ustálené z minulosti, ale *zredukovali sa na dve skupiny, ktoré sa vzťahovali hlavne na najbližších príbuzných*. V každej dedičskej skupine určení dediči dedili vždy rovným dielom.

Zákonodarcu vychádzal z preferovaného zjednodušenia právnej úpravy a rozdelil dedičov na kategórie *primárnych a sekundárnych dedičov*. Sekundárni dediči reprezentovali nežijúcich primárnych dedičov. Dedičské skupiny sa vymedzili v nasledovnom poradí:

1. skupina: deti a manžel ako primárni dediči (§ 526), pričom sa za deti považovali bez rozdielu pôvodu už aj deti nemanželské. Ak deti neexistovali, sekundárne dedili ich potomkovia na základe reprezentačného princípu (§ 527);

2. skupina: manžel (ak dedil v 2. skupine, potom nadobudol najmenej polovicu pozostalosti), **rodičia a spolu žijúce osoby** ako primárni dediči (§ 528). Ak títo dediči neexistovali, dedili v nasledovnom poradí a sekundárne: **deti rodičov** (čiže súrodenci poručiteľa podľa princípu reprezentácie, § 530) a ak nežili súrodenci, dedili **starí rodičia poručiteľa** (§ 530).

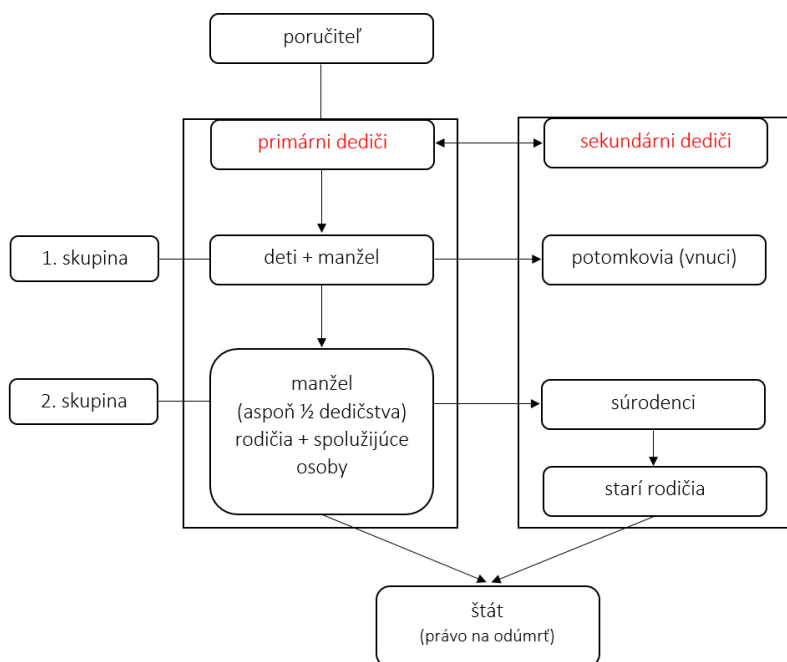
V druhej dedičskej skupine sa novo utvorila dedičská kategória **spolu žijúcich osôb**, ktoré žili s poručiteľom v spoločnej domácnosti až do jeho smrti. Už sovietske právo inovatívne umožňovalo zákonné dedenie osobám, ku ktorým mal poručiteľ silný citový a osobný vzťah a neboli pri tom jeho príbuzní, resp. boli vzdialení príbuzní, ktorí nemali zákonný dedičský nárok. V československom a tiež aj v súčasnom slovenskom občianskom práve hovoríme o tzv. spolu žijúcich osobách. Za nich sa považovali (a dodnes považujú) najmä osoby v postavení druha a družky⁶⁵ a obvykle

⁶⁵ Druh a družka sa nepovažovali za rovnocenného pozostalému manželovi, a preto nededili zákonnú polovicu pozostalosti ako pozostalý manžel. Pozri rozh. NS ČR z 20. 8. 1951, Cz 55/1951.

aj ich maloleté deti, alebo osoby, ktoré boli na poručiteľovi závislé výživou a výchovou, alebo vzdialenejší príbuzní, ktorí už zo zákona nemohli dediť, alebo deti, umiestnené v starostlivosti poručiteľa, švagrovia a pod. Išlo teda o veľmi široko chápanú heterogénnu spoločenskú skupinu.

Štát dedil ako dedič z titulu odúmrte (§ 513, 515).

Schéma zákonného dedenia podľa OZ z r. 1950

Dedenie primárneho dediča pozostaleho manžela sa opieralo o novokonštituovaný obligatórny inštitút majetkového manželského práva – **zákonného majetkového spoločenstva** (v skratke ZMS, zriadeného podľa § 22 ods. 2 zákona č. 265/1949 Zb. o rodinnom práve).⁶⁶ Práv-

⁶⁶ O ZMS pozri bližšie ŠOŠKOVÁ, I. *Manželstvo a manželsko-právne vzťahy vo svetle prvej kodifikácie československého rodinného práva 1949*. Banská Bystrica: Belianum, 2016, s. 131 a nasl.

na konštrukcia uvedeného inštitútu sa vo viacerých znakoch zhodovala s dobre známym uhorským inštitútom koakvizície, a preto ZSM rovnako ako u koakvizície tvoril spoločný majetok manželov, na ktorom sa aj manželka zúčastňovala rovným dielom, aj keď nemusela pracovať, ale starala sa o deti a domácnosť. Jeho obsahom bol majetok nadobudnutý počas manželstva (s možnými zákonnými výnimkami a modifikáciami vzniku, rozsahu a správy ZSM), na ktorom obaja manželia zasadne participovali rovným dielom, a ergo sa po smrti jedného z manželov muselo ZMS najprv podobne ako pri koakvizícii vysporiadať (rozdeliť) na dve polovice, z ktorých jednu si *ipso facto* z titulu vysporiadania ponechal pozostalý manžel a druhá polovica patrila porúčiteľovi a bola predmetom štandardného dedenia (zákonného alebo závetného) a dedičského konania po ňom. Z uvedeného dôvodu povinnej tvorby ZMS v manželstve preto manžel nepatril ani podľa úpravy OZ medzi neopomenuteľných dedičov, a okrem toho aj sám mohol byť inak majetkovo zabezpečený po smrti manžela (napr. sám mohol nejaký majetok zdediť, patrila mu polovica ZMS, bol zárobkovo činný a pod.).

Zachoval sa **inštitút povinného podielu** (§ 551), ktorý už neexistoval ako samostatný dedičský titul,⁶⁷ ale sa priradil k inštitútom zákonného dedenia. **Povinný podiel tvoril celý zákonný podiel** pre maloletých potomkov, a **tri štvrtiny hodnoty zákonného podielu** pre plnoletých potomkov, rodičov a starých rodičov, ktorý by im patrila podľa zákonného dedenia. V predmetnom členení medzi plnoletých a neplnoletých potomkov a širšej ochrany pre neplnoletých sa vyskytol vplyv sovietskej právnej vedy. Potomkovia a rodičia (aj starí rodičia, ktorí boli svojím stavom a zdravím na výživu a opateru odkázaní) sa chápali tak ako predtým, aj po prijatí OZ za **neopomenuteľných dedičov** (§ 551) a tí mohli byť vylúčení z dedenia len pri dodržaní podmienok vydedenia v taxatívnych prípadoch (§ 552).

Hlava 36 upravila dedenie zo závetu, ktoré ale prešlo výraznou redukciou právnych úkonov *mortis causa*. Jeden z vtedajších komentárov

⁶⁷ Podobná úprava existovala aj v minulosti na českej strane podľa úpravy ABGB.

k OZ tvrdil, že k uvedenému zjednodušeniu sa pristúpilo preto, že dedenie zo závetu sa konštituovalo ako sekundárny (druhoradý) dedičský titul. **Z úkonov posledného poriadku zostal zachovaný len závet** a jeho druhy: holografný, alografný, vždy len písomný alebo zriadený pred štátnym notárom alebo okresným súdom. Dôvodová správa k OZ hovorila, že „*odchylne od skoršieho stavu osnova pripúšťa len písomný závet, aby sa zabránilo neuváženým prejavom, ako aj sporom medzi dedičmi, ktorými budú najčastejšie členovia poručiteľovej rodiny*“.⁶⁸

Závetca (poručiteľ) musel spĺňať predpoklad aktívnej testamentárnej spôsobilosti (§ 540): dosiahnutie aspoň 15 rokov a duševnú spôsobilosť, ktorá mohla, ale aj nemusela byť potvrdená súdnym rozhodnutím o obmedzení alebo pozbavení spôsobilosti právne konať.

Definícia závetu podľa § 534 OZ znela: **jednostranný prejav poručiteľovej vôle, ktorým poručiteľ osobne činí poriadok o svojom majetku**.

Inštitút odkazu (prípád singulárnej sukcesie) prešiel taktiež výrazným zjednodušením a bol zredukovaný len na odkaz určenej hnutelnej veci, nie pohľadávky, práva alebo nehnuteľnosti, nadobudnutý v čase deľácie (smrti poručiteľa). O odkaze sa viedla opakovaná odmietavá diskusia v kodifikačnej komisii, aby sa tak neukrátili zákonní dediči o dedičstvo, resp. dedičské podiely a aby sa tým zároveň obmedzila poručiteľova testovacia sloboda. Jeho zachovanie sa odôvodnilo potrebou zachovať možnosť poručiteľovi zanechať určenej osobe odkazovníka hnutelné predmety (alebo peniaze) ako spomienku na neho alebo ako malú odplatu za priateľstvo, blízky vzťah alebo starostlivosť o poručiteľa. Odkazovník musel na rozdiel od minulosti zároveň s aktívnym dedičstvom prijať aj príslušný podiel na dedení pasív (dlhov) poručiteľa do výšky hodnoty (ceny) nadobudnutého odkazu.

⁶⁸ Citované podľa: HOLUB, R. – PLANK, K. – TEISSIG, K. et al. *Komentár k občianskemu zákoníku. Dedičské právo*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1958, s. 149.

Zrušili sa ďalej spoločné závetý a tiež ostatné úkony *mortis causa* (dedičská zmluva, darovanie *mortis causa*), ústne, privilegované závetý, čo zákonodarca odôvodnil ich nepotrebnosťou a nepraktickosťou. Zrušením spoločných závetov sa podporila individualita právneho úkonu *mortis causa*. Zrušili sa akékoľvek suspenzívne podmienky, ktoré by obmedzili dediča v nakladaní s pozostalosťou, alebo by mu určili ďalšieho dediča. Z toho titulu sa zrušili tiež dedičské substitúcie (zverenstvá): pupilárna, fideikomisárna, zostala len všeobecná substitúcia v § 539 ustanovením náhradného (tzv. námestného) dediča. Zrušili sa aj príkazy, ktoré by dediča obmedzovali v nakladaní s dedičstvom s výnimkou vyplatenia určeného odkazu.

Neplatné boli závetý, resp. ustanovenia závetu, ktoré sa priečili zákonu, dobrým mravom, všeobecnému záujmu, ktoré boli nečitateľné, nezrozumiteľné alebo si odporovali. Sporným zostala absolútna neplatnosť závetu, ak odporoval ustanoveniam o povinnom podiele (§ 551). V spojitosti s povinným podielom a existujúcim odporujúcim závetom slovenský civilista K. Plank obhajoval a presadzoval vtedy inovatívnu tézu o jeho absolútnej neplatnosti a jeho názor sa stal napokon v právnej praxi a výklade dominujúcim.

Formu závetov určili § 534 – 553. Závet sa zriaďoval obligatórne len v písomnej forme a to osobne závetcom, ktorý dovŕšil aspoň 15 rokov a za obvyklých podmienok aktívnej závetnej spôsobilosti. Obligatórnymi náležitosťami sa stali:

- a) dátácia: deň, mesiac, rok, kedy bol závet spísaný;
- b) prejav vôle závetcu;
- c) podpis závetcu alebo jeho nahradenie podpisom ďalšieho svedka;
- d) svedecká účasť dvoch alebo troch svedkov, ktorí mohli byť zároveň pisateľmi a predčítateľmi závetu.
- e) Vyhotovovala sa aj zápisnica z výkonu zriadenia závetu, podpísaná všetkými zúčastnenými aj závetcom.

Napokon **hlava 37** upravila zásady pozostalostného (dedičského) konania. Na úvod musíme pripomenúť východisko nadobudnutia dedičstva okamihom smrti poručiteľa, čiže potvrdeným delačným princí-

pom, ktorým sa nadobúdalo len subjektívne dedičské právo dediča, resp. oprávnenej osoby. **Fakticky** sa však **dedičstvo nadobudlo až deklaratórnym rozhodnutím pozostalostného súdu o potvrdení dedičstva** (resp. na jeho úroveň postaveného štátneho notára ako dedičského, súdneho komisára), ktorým prišlo k potvrdeniu dedičského práva, resp. nároku pre určitý subjekt dedenia.

Dedičstvo muselo byť vopred úradne spísané (§ 554). Táto hlava určila, že *dedičstvo sa prejednávalo pred štátnym notárstvom, čiže zostala zachovaná prejednávacia zásada* (podľa zákona č. 116/1951 Zb. a vykonávacieho nariadenia ministra spravodlivosti č. 117/1951 Zb.) a po jeho skončení sa dedičovi potvrdilo nadobudnutie dedičstva, ktoré malo, ako znovu zdôrazňujeme, len deklaratórny charakter (čo zodpovedalo predchádzajúcej právnej praxi na Slovensku).⁶⁹ Nárok na dedičstvo bol časovo obmedzený tromi rokmi odo dňa smrti poručiteľa.

Príloha č. 7

PIATA ČASŤ. DEDIČSKÉ PRÁVO.

34. hlava. Dedičstvo

Nadobudnutie dedičstva

§ 509 Dedičstvo sa nadobúda poručiteľovou smrťou.

§ 510 Dedičom môže byť osoba fyzická i právnická.

§ 511 Dedič môže nadobudnúť buď všetok poručiteľov majetok alebo jeho pomer-
ný diel, alebo i len jednotlivé veci alebo práva.

§ 512 Dedí sa zo zákona, zo závetu alebo z oboch týchto dôvodov.

§ 513 Ak dedič nenadobudne dedičstvo zo závetu, sú miesto neho povolaní zákon-
ní dedičia, a čo nenadobudne žiaden dedič, prípadne ako odúmrt' štátu.

§ 514

1) Dedič je povinný uhradiť náklady primeraného pohrebu poručiteľa, ako aj plniť záväzky, ktoré na neho prešli poručiteľovou smrťou; všetko podľa ustanovení o po-
mernej alebo prednostnej úhrade a len do výšky ceny nadobudnutého dedičstva.

⁶⁹ Deklaratívnosť bola však spochybnená napr. v prípade vysporiadania majetku poruči-
teľa, ktorý spoluvlastnil majetok aj v ZMS manželov, a preto uvedená, nedôsledná úprava
v OZ narážala na problémy aplikačnej praxe.

Veriteľom, ktorí svoje nároky neoznámili, hoci ich dedič dal na to súdne vyzvať, dedič nezodpovedá, pokiaľ je cena ním nadobudnutého dedičstva vyčerpaná nárokmi ostatných veriteľov.

2) Ak je niekoľko dedičov, každý z nich je povinný plniť záväzky sumou, aká zodpovedá pomeru ceny jeho dedičstva k cene úhrnu toho, čo sa im dedičstvom dostalo.

§ 515 Ak odúmrt' pripadne štátu, štát zodpovedá za záväzky rovnako, ako by bol dedičom.

Zrieknutie sa dedičstva

§ 516 Dedičstva sa možno vopred zrieknuť písomnou zmluvou s poručiteľom; kto sa zrieka dedičstva, môže tak urobiť aj s účinkom pre svojich potomkov.

Odmietnutie dedičstva

§ 517

1) Dedič môže dedičstvo odmietnuť.

2) Odmietnuť dedičstvo nemôže však dedič, ktorý si už ako dedič skutočne počínal.

§ 518 Dedičstvo možno odmietnuť iba výslovným prejavom, urobeným na súde písomne alebo ústne do súdnej zápisnice.

§ 519

1) Prejav o odmietnutí môže dedič urobiť len do mesiaca odo dňa, keď bol o svojom dedičskom práve úradne upovedomený, okrem ak mu súd so zreteľom na osobitné pomery určí dlhšiu lehotu.

2) Ak sa neurobí v lehote súdom danej prejav, či neprítomní alebo neznámi dedičia dedičstvo odmietajú alebo nie, predpokladá sa, že poručiteľ nezanechal žiadnych takých dedičov.

§ 520 Ak odmietne dedič len časť dedičstva alebo ak pripojí k prejavu iné výhrady alebo podmienky, hľadá sa na vec tak, ako by dedičstvo nebol odmietol.

§ 521

1) Prejav dediča, že dedičstvo odmieta, je neodvolateľný; to isté platí, ak vyhlási, že dedičstvo neodmieta.

2) Opatrovník neprítomného alebo neznámeho dediča nemôže takéto prejavy urobiť; zmocnenec dedičov ich môže urobiť iba podľa osobitného plnomocenstva na to daného.

Dedičská nespôsobilosť

§ 522

1) Dediť nie je spôsobilý ten, kto spácha úmyselný trestný čin proti poručiteľovi, jeho manželovi, deťom alebo rodičom, alebo zvrhnutiahodné konanie proti prejavu poručiteľov poslednej vôle.

2) Dedičská nespôsobilosť prestáva, ak poručiteľ dedičovi odpustí.

Právne následky zrieknutia sa dedičstva, jeho odmietnutia a dedičskej nespôsobilosti

§ 523 Na toho, kto sa dedičstva vopred zriekol, ako aj na jeho potomkov, ak sa zriekol dedičstva i za nich, hľadí sa, ako keby sa poručiteľovej smrti nedožili; to však neplatí o dedičoch poručiteľom neskoršie predsa povolaných.

§ 524 Ak dedič dedičstvo odmietne, hľadí sa na neho, ako keby sa poručiteľovej smrti nedožil.

§ 525 Ak dedič nie je spôsobilý dediť, hľadí sa na neho, ako keby sa poručiteľovej smrti nedožil. Ak dôvod dedičskej nespôsobilosti vyjde najavo až po potvrdení dedičstva, pravý dedič môže sa domáhať vydania dedičstva, poprípade náhrady škody.

35. hlava. Dedenie zo zákona

Zákonní dedičia

§ 526 V prvej skupine dedia rovnakým dielom poručiteľove deti a pozostalý manžel.

§ 527 Ak sa dieťa nedožije poručiteľovej smrti, nadobúdajú jeho dedičský podiel rovnakým dielom jeho deti; ak sa nedožili poručiteľovej smrti ani tieto deti alebo niektoré z nich, dedia rovnako ich potomci.

§ 528 Ak niet poručiteľových potomkov, dedí pozostalý manžel v druhej skupine a spolu s ním poručiteľovi rodičia, ako aj osoby, ktoré žily s poručiteľom najmenej po čas jedného roku pred jeho smrťou v spoločnej domácnosti ako členovia rodiny a ktoré sa z tohto dôvodu starali o spoločnú domácnosť alebo boli odkázané výživou na poručiteľa.

§ 529 Dedičia druhej skupiny dedia rovnakým dielom; manžel však vždy najmenej polovicu poručiteľovho majetku.

§ 530 Ak sa nedožil poručiteľovej smrti niektorý z rodičov, nadobúdajú dedičský podiel tohto zomrelého rodiča rovnakým dielom jeho deti, a ak ich niet, jeho rodičia.

§ 531 Pozostalý manžel, ktorý žil s poručiteľom v čase jeho smrti v spoločnej domácnosti, dedí popri svojom podiele nedoplatky poručiteľovej odmeny za prácu a opakujúcich sa dôchodkov až do výšky jednomesačného príjmu, ako aj obvyklé domáce zariadenie poručiteľa.

§ 532

1) Osvojenec a jeho potomci a osvojiteľ a jeho príbuzní dedia navzájom podľa dedičských skupín ako príbuzní.

2) Osvojenec nededí v pôvodnej rodine a pôvodná rodina osvojeného nededí po ňom. Ale ak sa osvojenecký pomer zruší, obnoví sa dedenie v pôvodnej rodine.

Započítanie do zákonného podielu

§ 533

1) Poručiteľovým potomkom, jeho rodičom a starým rodičom sa započíta v pomere

medzi nimi do ich dedičských podielov všetko, čo za poručiteľovho života od neho bezodplatne dostali. Ak je dedičom potomok vzdialenejší, započíta sa aj to, čo dostal od poručiteľa jeho predok.

2) Nezapočítavajú sa však obvyklé darovania, primerané zárobkovým a majetkovým pomerom poručiteľa, ani to, čo poskytol na výživu a výchovu potomkov a vôbec pri plnení svojej zákonnej vyživovacej povinnosti.

36. hlava. Dedenie zo závetu

Závet

§ 534 Závet je jednostranný prejav poručiteľov vôle, ktorým poručiteľ osobne robí poriadok o svojom majetku.

§ 535 Jedným závetom môže urobiť poriadok len jediný závetca.

§ 536 Ak poručiteľ ustanovil jedného alebo niekoľkých dedičov s určením podielov alebo jednotlivých vecí a ak tým, čo nadobudli, jeho majetok nie je vyčerpaný, sú na zvyšujúcu časť majetku povolaní dedičia zákonní.

§ 537 Ak sa niekomu zanechala peňažná suma alebo iná hnuiteľná vec ako odkaz, platia o odkaze a o odkazníkovi primerane ustanovenia o dedičstve a o dedičovi. Odkazovník však nezodpovedá za poručiteľove záväzky, ani za náklady jeho pohrebu, ak bola odkazníkovi zanechaná vec, ktorej cena je v pomere k cene zanechaného majetku len nepatrná, a ak súhrn odkazov nerobí viac ako štvrtinu toho, čo zostane zo zanechaného majetku po odpočítaní dlžôb.

§ 538 Pri výklade závetu treba dbať na to, aby bola splnená skutočná vôľa závetcu.

§ 539 Závetca môže v závete ustanoviť námestného (náhradného, pozn. aut.) dediča pre prípad, že dedič ním povolaný dedičstvo nenadobudne.

§ 540

1) Robiť posledný poriadok nemôže, kto nie je v plnom rozsahu svojprávny (§§ 9 a nasl.).

2) Maloletý, ktorý dovŕšil pätnásť rok, môže však urobiť posledný poriadok o tom, čo nadobudol vlastnou prácou.

Náležitosti závetu

§ 541

1) Závet možno urobiť len v písomnej forme.

2) Z každého závetu musí byť zjavný deň, mesiac a rok, kedy bol spísaný.

§ 542 Vlastnoručný závet musí byť vlastnou rukou napísaný a podpísaný.

§ 543 Závet, ktorý nenapísal závetca vlastnou rukou, musí vlastnou rukou podpísať a pred dvoma svedkami súčasne prítomnými výslovne prejavíť, že listina obsahuje jeho poslednú vôľu. Svedkovia sa musia na závet podpísať.

§ 544

1) Závetca, ktorý nemôže čítať alebo písať, musí prejavíť svoju poslednú vôľu pred tromi svedkami súčasne prítomnými do zápisnice, ktorá mu musí byť prečítaná.

Potom musí pred nimi potvrdiť, že listina obsahuje jeho pravú vôľu. Pisateľom a predčítateľom môžu byť i svedkovia; pisateľ však nesmie byť zároveň predčítateľom.

2) V zápisnici musí byť uvedené, že závetca nemôže čítať alebo písať, kto zápisnicu napísal a kto prečítal a akým spôsobom závetca potvrdil, že listina obsahuje jeho pravú vôľu. Zápisnicu musia svedkovia podpísať.

§ 545

1) Každý môže prejavíť svoju poslednú vôľu do úradnej zápisnice na súde alebo pred notárom; svedkov netreba.

2) Maloletí, ktorí dovŕšili pätnásť rok, ako aj slepí, hluchí, ktorí nemôžu čítať, a nemí, ktorí nemôžu písať, môžu urobiť posledný poriadok len na súde alebo pred notárom. Ak hluchý závetca nemôže čítať, alebo nemý nemôže písať, treba pribrať tlmočníka, ktorý sa s ním môže dorozumieť a má spôsobilosť byť svedkom závetu. Svedkovia a osoby zúčastnené pri robení závetu.

§ 546 Svedkovia závetu nemôžu byť nesvojprávní, slepí, hluchí, nemí a tí, ktorí nepoznajú reč, v ktorej sa prejav vôle robí, ani duchovní a rehoľníci.

§ 547 Závetom povolaný dedič a osoby jemu blízke nemôžu pri robení závetu pôsobiť ako úradné osoby, svedkovia, pisatelia, tlmočníci alebo predčítatelia.

Neplatné ustanovenia závetu

§ 548 Ustanovenia závetu, ktoré sa priečia zákonu alebo všeobecnému záujmu, ako aj ustanovenia nezrozumiteľné alebo odporujúce si, sú neplatné.

§ 549

1) Ustanovenie závetu, ktorým bol niekto povolaný za dediča vecí, ktorá nie je v zanechanom majetku, je neplatné.

2) Ak bol však niekto povolaný za dediča peňažnej sumy, ktorá nie je v zanechanom majetku, alebo prostriedkov na výchovu, výživu alebo zaopatrenia, je ustanovenie platné. Ak sa dedičia na splnení závetu nedohodnú, upraví splnenie súd; pritom dbá, aby každý z dedičov prispel tak, ako možno od neho slušne žiadať.

§ 550 Neplatná je podmienka, ktorou poručiteľ obmedzil povolenie niekoho za dediča. Neplatné je aj ustanovenie závetu, že to, čo sa zanecháva, má dedič nadobudnúť len na určitý čas alebo neskôršie než dňom poručiteľovej smrti, ako aj ustanovenie závetu o tom, na koho má prejsť dedičstvo po dedičovej smrti. Neplatný je aj poručiteľov príkaz, aby dedič použil dedičstvo alebo jeho časť určitým spôsobom alebo aby niečo vykonal.

§ 551 Závet je neplatný potiaľ, pokiaľ závetca nezanechal svojim maloletým potomkom toľko, koľko robí cena ich celého zákonného podielu, alebo pokiaľ nezanechal iným svojim potomkom alebo tomu z rodičov, ktorý je v čase poručiteľovej smrti v núdzi a už neschopný práce, toľko, koľko robí cena troch štvrtín podielu, ktorý by im patrilo podľa ustanovení o dedení zo zákona.

Vydedenie

§ 552

1) Dediča, ktorého zákonný podiel nemôže byť závetom skrátený vôbec alebo nie o viac ako o štvrtinu jeho ceny, môže závetca vydediť preto, že ho opustil v núdzi alebo že bol odsúdený pre úmyselný trestný čin alebo že trvale odopiera pracovať. Ak je takto vydedený poručiteľovým potomkom, nadobúdajú jeho dedičský podiel jeho potomci.

2) Pre vydedenie platia rovnaké náležitosti ako pre urobenie závetu.

Zrušenie závetu a vydedenia

§ 553

1) Závet sa zrušuje neskorším platným závetom, pokiaľ vedľa neho nemôže obstať, alebo jeho odvolaním. Odvolanie vyžaduje spôsobilosť a formu, aké sú potrebné pre platný závet. Ak poručiteľ závet úmyselne zničí, zruší tým svoj závet.

2) To isté platí o zrušení vydedenia.

37. hlava. Zabezpečenie dedičstva, ochrana dedičov a potvrdenie dedičstva

Zabezpečenie dedičstva

§ 554 Zanechaný majetok treba úradne spísať.

§ 555 Súd nariadi na návrh alebo z úradnej povinnosti zabezpečenie dedičstva, ak je to potrebné na ochranu nárokov štátu alebo iného všeobecného záujmu alebo právnym záujmom dediča alebo poručiteľovho veriteľa, a to na čas, kým záujem trvá.

§ 556 Ak tomu nebráni spôsob zabezpečenia, môže dedič, kým mu dedičstvo nebolo ešte potvrdené, dedičstvo celkom alebo čiastočne scudziť, zadlžiť, zmeniť jeho podstatu alebo robiť opatrenia, ktoré presahujú rámec obvyklého riadneho hospodárenia, len s privolením súdu.

Ochrana právneho dediča

§ 557

1) Ak sa zistí pravý dedič len neskoršie, je povinný i ten, komu súd dedičstvo potvrdil, vydať mu majetok, ktorý má z dedičstva, podľa zásad o oprávnenom a neoprávnenom držiteľovi; pritom sa však nesmie na škodu právneho dediča obohatiť. Kto dobromyseľne nadobudol niečo od neprávneho dediča, ktorému nadobudnutie súd potvrdil, nikomu za to nezodpovedá.

2) Predchádzajúce ustanovenie platí obdobne, ak dedičstvo pripadlo ako odúmrť štátu.

§ 558 Nárok na vydanie dedičstva sa premlčí uplynutím troch rokov od poručiteľovej smrti alebo odo dňa, keď jeho vyhlásenie za mŕtveho nadobudne právoplatnosť.

Potvrdenie o nadobudnutí dedičstva

§ 559 Súd potvrdí nadobudnutie dedičstva dedičovi, ktorého dedičské právo je preukázané.

§ 560 Nadobudnutie dedičstva nesmie však byť potvrdené, kým je potrebné jeho zabezpečenie. To však neplatí, ak už uplynul rok po tom, keď by potvrdenie inak bolo mohlo byť vydané.

§ 561 Potvrdenie o nadobudnutí dedičstva je základom pre zápisy v pozemkovej knihe.

Citované podľa: Zbierka zákonov a nariadení republiky Československej, s. 535–539.

3.3. Úprava dedičského práva podľa OZ z roku 1964 a podľa znenia neskorších podstatných noviel

Druhý socialistický občianskoprávny zákonník – **zákon č. 40/1964 Zb.** ešte viac zjednodušil dedičskoprávnu materiu, vychádzajúc z úpravy OZ z roku 1950.⁷⁰ Dedičskému právu v socialistickom štáte, za ktorý sa od r. 1960 (podľa Ústavy z r. 1960) ČSSR prehlásilo, sa potvrdila pozícia degradujúceho súkromnoprávneho odvetvia. Ako tvrdili vtedajší renomovaní civilisti V. Knapp a K. Plank: *„Prebudovanie kapitalistickej spoločnosti na spoločnosť socialistickú nie je možné vyriešiť jednorázovým administratívnym opatrením, akým je zrušenie dedičského práva, ale len socialistickým revolúciou. Nie je možné odstrániť kapitalizmus so všetkými jeho rozpormi, ak nie je odstránený jeho hospodársky koreň, súkromné vlastníctvo výrobných prostriedkov.“*⁷¹

Uvedená rekodifikácia OZ spečatila majetkový charakter dedičského práva. Dedenie sa dotýkalo len osobného majetku (VII. hlava OZ sa nazývala: *dedenie majetku v osobnom vlastníctve*). Predpokladmi dedenia zostali:

⁷⁰ Účinný od 1. apríla 1964. Na porovnanie I. OZ z r. 1950 obsahoval 52 §, II. OZ z r. 1964 len 27 § a po ďalších novelách sa rozšíril dnes cca na 44 §.

⁷¹ KNAPP, V. – PLANK, K. et al. *Učebnice československého občanského práva. II. zv.* Praha: Orbis, 1965, s. 478.

- a) smrť poručiteľa (alebo jej prezumpcia, fikcia smrti vyhlásením za mŕtveho);
- b) existencia dedičského titulu (zákona alebo závetu);
- c) existencia dedičstva;
- d) spôsobilý dedič.

OZ zachoval delačný princíp, štandardná zostala aj dedičská nespôsobilosť. Zostala iba možnosť odmietnuť dedičstvo (nie sa ho zriecť pred smrťou poručiteľa). Zrušené bolo vydedenie, ktoré sa napokon v novele OZ z roku 1983 znovu zaviedlo (pozri nižšie). Zrušený bol tiež odkaz, a preto sa dedenie konštituovalo iba na základe princípu univerzálnej sukcesie, z ktorej platili isté výnimky.

V dedení zo zákona **sa rozlišovali tri dedičské skupiny** (triedy):

1. potomkovia a manžel, každý rovným dielom;
2. manžel, rodičia a spolu žijúce osoby;
3. súrodenci.

V dedení potomkov sa zachoval reprezentačný princíp (t. j. dedenie *per stirpes* – podľa kmeňov). Ak nebolo detí poručiteľa, manžel patrila do 2. skupiny a dedila opätovne vždy aspoň polovicu dedičstva. Vo vlastníckych vzťahoch manželov sa namiesto ZMS vytvoril obligatórny vecno-právny inštitút **bezpodielového spoluvlastníctva manželov** (BSM), ktorého vznik sa vzťahoval pôvodne na zákon o rodine (zákon č. 94/1963 Zb.) a Občiansky zákonník z r. 1964 upravil jeho vznik (§ 143⁷²) a zánik (§ 148, 150). Jeho dedenie vychádzalo zo všeobecného ustanovenia § 150 OZ, upravujúceho vysporiadanie BSM po zániku manželstva. Predpokladá sa, že podiely oboch manželov sú rovnaké, a preto do dedičstva po zomrelom manželovi patrí polovica majetku BSM, vysporiadaná spolu s dedičstvom pred štátnym notárom (§ 34 zákona č. 95/1963 Zb. o štátnom notárstve a o konaní pred štátnym notárstvom).

⁷² § 143: „V bezpodielovom spoluvlastníctve manželov je všetko, čo môže byť predmetom osobného vlastníctva a čo niektorý z manželov nadobudol za trvania manželstva, s výnimkou vecí získaných dedičstvom alebo darom, ako aj vecí, ktoré podľa svojej povahy slúžia osobnej potrebe alebo výkonu povolania len jedného z manželov.“

Dedenie sa vzťahovalo len na každé majetkové právo, ale nie na konkrétne určenú vec a preto boli vylúčené a zanikli odkazy. Povinný podiel sa zúžil len na potomkov. Dediči niesli zodpovednosť za dlhy poručiteľa len do výšky zdedeného majetku, podielu.

V *dedení zo závetu* zostali zjednodušené inštitúty a úkon *mortis causa* predstavoval výhradne len **závet** v dvoch prípustných formách: **súkromný, vlastnou alebo cudzou rukou napísaný a verejný formou notárskej zápisnice**. Neexistovali spoločné závetý manželov, dedičské zmluvy, fideikomisárna substitúcia, nemožnosť zriadiť nadácie. Zákon (§ 479) vlastne predpisoval aj rozsah dispozície a myslel na ochranu nepomenutelných dedičov, ktorí mali nárok na povinný podiel a ak boli v záвете opomenutí, v tejto časti bol závet absolútne neplatný.

V pozostalostnom konaní vystupovalo verejné štátne notárstvo a notár ako poverený súdny komisár, ktorý mal povinnosť vykonávať dedičskú agendu namiesto súdu v jednoduchých prípadoch. Deklaratórne potvrdil existenciu dedičstva a dedičov. Viedol celé konanie, zisťoval dedičstvo a dedičov, spisoval majetkovú podstatu dedičstva, vysporiada-val a potvrdzoval dedičstvo, schvaľoval dohody a delby dedičstva medzi dedičmi a vysporiada-val dedičstvo. Paradoxne počas platnosti OZ z roku 1964 až do jeho novely po rok 1989 nepoznal zákonník možnosť podávať dedičskú žalobu. Ak nedošlo teda k dohode medzi dedičmi, autoritatívne rozhodlo štátne notárstvo. Zostala tiež možnosť dodatočného vysporiadania dedičstva, ak sa neskôr objavilo nové dedičstvo.

Novela OZ z roku 1982

Novela OZ z roku 1964 – **zákon č. 131/1982 Zb.**⁷³ **zaviedla** na základe žiadostí z právnej praxe **znovu inštitút vydedenia v § 469a**: „Po-

⁷³ Zákon č. 131/1982 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa Občiansky zákonník a upravujú sa niektoré ďalšie majetkové vzťahy. Účinný od 1. apríla 1983. Ďalšie rozšírenie dôvodov vydedenia a uplatnenie jeho účinkov aj na potomkov vydedeného dediča sa uskutočnilo až podľa veľkej novely OZ, zákona č. 509/1991 Zb.

ručiteľ môže vydediť potomka, pretože v rozpore s pravidlami socialistického spolunažívania neposkytol poručiťovi potrebnú pomoc v chorobe, starobe alebo v iných závažných prípadoch. O náležitostiach listiny o vydedení a o jej zrušení platia obdobne ustanovenia § 476 a 480; v listine však musí byť uvedený dôvod vydedenia.“

Poručiťel podľa uvedeného paragrafu mohol vydediť potomka iba z jedného jediného dôvodu, *ak v rozpore s pravidlami socialistického spolunažívania neposkytol poručiťovi potrebnú pomoc v chorobe, starobe alebo v iných závažných prípadoch*. Novelou zákonodarca poskytol poručiťovi vyvodiť závažný právny dôsledok vydedenia potomka z jeho amorálneho správania a konania, najmä jeho ľahostajnosti, ktorá spôsobila, že poručiťel sa ocitol a zotrval v nevhodnom osobnom, sociálnom alebo emocionálnom stave tým, že mu neopomenuteľný dedič neposkytol patričnú pomoc, súdržnosť, súcit, empatiu a pod. O náležitostiach vydedenia a o jeho zrušení platili obdobne ustanovenia § 476 a 480 OZ. Vydedenie sa uskutočnilo v listine o vydedení, v ktorom sa musel explicitne uviesť jeho dôvod.

Novela OZ z roku 1991

Podľa novely OZ z roku 1964 – **zákonom č. 509/1991 Zb. došlo k zavedeniu štvrtej dedičskej skupiny**, ktorá je dodnes zachovaná v súčasnom znení OZ v § 475a: „*Ak žiadny dedič nededí v tretej skupine, v štvrtej skupine dedia rovnakým dielom prarodičia poručiťela, a ak nededí žiaden z nich, dedia rovnakým dielom ich deti.*“

Zákonodarca bol motivovaný úsilím posilniť význam rodinných vzťahov. Novela ustanovila, že ak v tretej skupine nededí nijaký dedič, dedia v štvrtej skupine v prvom rade rovným dielom **prarodičia poručiťela, teda starí rodičia**. Pod pojmom „prarodičia“ v zmysle § 475a OZ sa myslí vždy príslušný pár prarodičov poručiťela, teda na jednej strane rodičia otca a na druhej rodičia matky. Každý pár má nárok na polovicu dedičstva.

Je prirodzené, že prípady štvrtej dedičskej skupiny môžu byť v praxi skôr zriedkavé, event. celkom výnimočné. Zákonodarca však v tejto sku-

pine určuje aj *dedičov v druhom rade* (sekundárnych dedičov): ak nededí žiaden z prarodičov poručiteľa, **dedia rovnakým dielom ich deti, t. j. strýkovia a tety poručiteľa.**

Novela z roku 1991 priniesla napr. tiež zmeny v inštitútoch vydedenia, povinného podielu a zriadenia závetu. V § 469a zákon spresnil exhereditačné dôvody, ak dedič trvalo neprejavoval záujem, ktorý ako potomok voči poručiteľovi prejavil mal, ak viedol trvalo neusporiadaný život alebo bol odsúdený za úmyselný trestný čin v trvaní viac ako jedného roka odňatia slobody. Bližšie formuloval formálne náležitosti súkromných závetov a v § 477 umožnil závecovi zriadiť nadáciu. Povinný podiel v § 479 pre plnoletých potomkov znížil na polovicu ich zákonného dedičského podielu.

3.4. Záver III.

Hmotnoprávna úprava dedenia sa podľa prvého socialistického OZ z r. 1950 podriadila takým veľavýznamným zmenám, ktoré mali, bohužiaľ, výrazne redukujúci a zjednodušujúci charakter. Konkrétne:

- 1) sa do popredia dostalo zákonné dedenie pred závetným;
- 2) obmedzila sa predovšetkým testovacia sloboda (*activitas testandi*) a to pod hrozbou absolútnej neplatnosti závetného úkonu, ktorý sa zachoval ako jediný úkon *mortis causa* v jeho písanej podobe;
- 3) v zákonnom dedení sa preferovali najbližší členovia rodiny: manžel, najbližší pokrvní príbuzní a osoby neschopné práce, ktoré poručiteľ živil aspoň počas jedného roka pred svojou smrťou;
- 4) testovacia sloboda sa obmedzila v záujme neopomenuteľných dedičov v inštitúte povinného podielu;
- 5) zákonník obmedzil alebo zjednodušil tieto inštitúty: odkazov, dedičských substitúcií (zachoval len všeobecnú substitúciu), obmedzil aj zákonné dedičské skupiny, ale
- 6) zákonník zrovnoprávnil nemanželské deti;
- 7) zrušil napokon viaceré inštitúty a formy úkonov *mortis causa*: spoločný závet manželov, dedičskú zmluvu, darovanie *mortis causa*, pod-

mienky a príkazy v závete, fideikomisárnu substitúciu, nerozlišovalo sa medzi závetom a doplnkom.⁷⁴

Na základe komparácie prvého OZ z r. 1950 a druhého OZ z roku 1964 zhrňme nasledovné zmeny v úprave dedičského práva:

- 1) zrušilo sa zmluvné zrieknutie dedičstva;
- 2) zmena zákonných dedičov 2. a 3. dedičskej skupiny;
- 3) vznik nového obligatórneho inštitútu vecného práva a majetkového manželského práva – bezpodielového spoluvlastníctva manželov (BSM),
- 4) obmedzenie foriem závetu;
- 5) zrušenie inštitútu vydedenia;
- 6) odlišná koncepcia potvrdenia dedičstva a vysporiadania dedičstva = zrušenie možnosti dedičských žalôb.

⁷⁴ GANDŽALOVÁ, D. *Dedičské právo*. Banská Bystrica: Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2006, s. 69 – 71.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY A PRAMEŇOV

- ALMÁSI, A. *Ungarisches Privatrecht. Band I.* Berlin und Leipzig: Vereinigung wissenschaftlicher Verleger Walter de Gruyter, 1922, 332 s.
- BALKO, V. *Vzorník úradných a súdnych prác. I. sväzok.* Prešov: Kníhtlačiareň Arpáda Kóscha, 1923, 159 s.
- BEDNÁŘ, V. *Testamentární dědičský poslušnost.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2011, 301 s.
- BĚLOVSKÝ, P. Občanské právo. In: *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*, Bobek, M. – Molek, P. – Šimíček, V. (ed.). Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 425 – 462.
- BLAHOVÁ, I. – BLAŽEK, L. – KUKLÍK, J. – ŠOUŠA, J. a kol. *Právníká dvouletka. Rekodifikace právních řádu, justice a správy v 50. letech 20. století.* Praha: Auditorium, 2014, 410 s.
- BLAŽKE, J. *Majetkové právo manželské.* Praha: Orbis, 1953, 70 s.
- BÖSZÖRMÉNYI-NAGY, E. Das ungarische Erbrecht zur Zeit des Dualismus. In: *Die Entwicklung des Zivilrechts in Mitteleuropa 1848 – 1945*, Csizmadia, A. – Kovács, K. (ed.). Budapest: Akadémiai kiadó, 1970, s. 413 – 429.
- COING, H. *Europäisches Recht. Älteres Gemeines Recht (1500 – 1800). Band I.* München: C. H. Beck'sche Verlagbuchshandlung, 1985, 665 s.
- COING, H. *Europäisches Recht, 19. Jahrhundert. Band II.* München: C. H. Beck'sche Verlagbuchshandlung, 1989, 678 s.
- DAUSCHER, A. *Das ungarische Civil- und Strafrecht nach den Beschlüssen der Judex-Curial-Conferenz.* Wien: Verlag von Friedrich Manz, 2. vermehrte und verbesserte Auflage, 1862, 372 s.
- DAUSCHER, A. *Handbuch des gerichtlichen Verfahrens in und ausser Streitsachen für Ungarn und Siebenbürgen auf Grundlage der neuen ungarischen Civilprozess-Ordnung.* Wien: Verlag von Urban & Schwarzenberg, 1871, 642 s.
- FAJNOR, V. Dedičské právo na Slovensku. In: *Právny obzor*, r. VI, 1923, s. 9 – 18, 37 – 50, 71 – 81, 103 – 114.
- FAJNOR, V. Manželské právo majetkové na Slovensku. In: *Právny obzor*, 1920, r. 3, s. 3 – 35.
- FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A. *Právníký terminologický slovník. I. časť maďarsko-slovenská*, Turčiansky Sv. Martin: Matica Slovenská, 1921, 197 s.
- FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A. *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi so zreteľom aj na banské právo a na právne predpisy o pozemkovej reforme (s príslušnými časťami návrhu čl. všeobecného zákonníka občianskeho, zhotoveného superrevíznou komisiou). II. prepracované, judikatúrou siahajúcou do r. 1935 doplnené vydanie.* Bratislava: Nákladom Právnickej Jednoty na Slovensku a Podkarpatskej Rusi, 1935, 601 s.

- FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A. *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi so zreteľom aj na banské právo a na právne predpisy o pozemkovej reforme (s príslušnými časťami návrhu čl. všeobecného zákonníka občianskeho, zhotoveného superrevíznou komisiou)*. III. vydanie pôvodného diela s judikatúrou siahajúcou do r. 1935, Šamorín: Heuréka, 1998, 600 s.
- FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A. *Zásadné rozhodnutia býv. uh. kr. Kúrie (do 28/X 1918) a Najvyššieho súdu Československej republiky vo veciach občianskych z oboru práva súkromného*. Bratislava: Nákladom Právnickej Jednoty na Slovensku, 1927, 1281 s.
- FLOSSMANN, U. *Österreichische Privatrechtsgeschichte*. Wien, New York: Springer Verlag, 2008, 384 s.
- GÁBRIŠ, T. *Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861. Monografická štúdia a historickoprávny komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014, 506 s.
- GANDŽALOVÁ, D. *Dedičské právo*. Banská Bystrica: Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2006, 317 s.
- GZOVSKÝ, V. *Privátne testamenty podľa práva platného na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi*. Prešov: tlačou a nákladom Sv. Mikuláša, 1925, 78 s.
- HERCEGH, M. *Magyar családi és öröklési jog*. Budapešť Hoffman és Molnár, 1885, 441 s.
- HEXNER, J. *Povinný podiel na Slovensku, (de lege lata a ferenda)*. In: *Právny obzor*, r. XVI, 1933, s. 589 – 595.
- HEXNER, J. *Povinný podiel na Slovensku, (de lege lata a ferenda)*. In: *Právny obzor*, r. XVII, 1934, s. 187 – 189.
- HOLUB, R. *Komentár k občanskému zákonníku: právo dedičské*. Praha: Orbis, 1957.
- HOLUB, R. – JANATKA, F. – PLANK, K. – TEISSIG, K. et al. *Komentár k občanskému zákonníku. Dedičské právo*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1958, 367 s.
- JUNG, J. *Darstellung des ungarischen Privatrechtes. II. Band*. Wien: B. Th. Bauer, 1818, 344 s.
- JUNG, J. *Darstellung des ungarischen Privatrechtes. V. Band*. Wien: B. Th. Bauer, 1818, 352 s.
- KADLEC, K. *Verböczyho Tripartitum a soukromé právo uherské i chorvatské šlechty v něm obsažené*. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Jozefa pro vědy, slovesnost a umění, 1902, 309 s.
- KELEMEN, E. *Institutiones iuris Hungarici privati. Liber II*. Budae: Typis regiae scientiarum universitatis Hungaricae, 1818, 752 s.
- KERN, T. *Die gesetzliche Erbfolge in Ungarn*. Wien: Alfred Hölder, K.u K. Hof- und Universitäts-Buchhändler, 1897, 90 s.
- KLEŇOVÁ, V. *K ustanoveniu náhradného dediča alebo o jednom „zanedbanom“ inštitúte*. In: *Právny obzor*, 2012, r. 95, č. 3, s. 263 – 279.
- KLEŇOVÁ, V. *Sustitutio vulgaris a sloboda vôle v práve rímskom*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2013.
- KLEŇOVÁ, V. *Darovanie s príkazom v rímskom práve*. Praha: Leges, 2019.
- KNAPP, V. et al. *Učebnice občanského a rodinného práva. III. díl*. Praha: Orbis, 1953.
- KNAPP, V. *Učebnica občianskeho a rodinného práva*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1956, III. zv., 209 s.

- KNAPP, V. – PLANK, K. et al. *Učebnice československého občanského práva. II. zv.* Praha: Orbis, 1965, s. 478.
- KRČMÁŘ, J. *Dědické právo. Právo občanské V.* Praha: Nákladem spolku československých právníků Všeřd Typus Praha-Smíchov, 1928, 127 s.
- KRČMÁŘ, J. *Dědické právo. Právo občanské V. II. doplnené vydanie.* Praha: Nákladem spolku československých právníků Všeřd Typus Praha-Smíchov, 1933, 130 s.
- LACLAVÍKOVÁ, A. – ŠVECOVÁ, A. Testament ako prameň poznania uhorského dedičského práva (porovnávacia sonda normatívneho stavu a jeho realizácie v testamentoch trnavských mešťanov v rozmedzí rokov 1800 – 1870). In: *Stát a právo v letech 1848 – 1918 ve stredoevropském kontextu. Sborník příspěvků z mezinárodní konference, konané v Bratislavě 1. – 2. června 2006*, Schelle, K. – Vojáček, L. (ed.). Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva: Bratislava 2007, s. 144 – 160.
- LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A. *Pramene práva na území Slovenska I. Od najstarších čias do roku 1790.* Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2007, 344 s.
- LACLAVÍKOVÁ, M. *Formovanie úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi (od vzniku uhorského štátu do prvej československej kodifikácie rodinného práva).* Bratislava: Veda, 2010, 321 s.
- LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A. *Pramene práva na území Slovenska II. (1791 – 1918).* Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2012, 673 s.
- LAZAR, J. a kol. *Občianske právo hmotné. Všeobecná časť. Rodinné právo. Vecné práva. Dedičské právo. 1. zv.* Bratislava: Iuris libri, spol. s.r.o., 2014.
- LALLOSSEVITS, J. – LÁNYI, M. *A magyar magánjog kézikönyve.* Budapešť: Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1913, 708 s.
- LUBY, Š. *Dejiny súkromného práva na Slovensku. 2. vydanie,* Bratislava: Iura edition, 2002, 626 s.
- LUBY, Š. *Základy všeobecného súkromného práva.* Šamorín: Heuréka, 2002, 287 s.
- MÁDL, F. Kodifikation des ungarischen Privat- und Handelsrecht in Zeitalter des Dualismus. In: *Die Entwicklung des Zivilrechts in Mitteleuropa (1848 – 1944)*, Csizmadia, A. – Kovács, K. (ed.). Budapešť: Akadémiai kiadó, 1970, s. 87 – 119.
- MATLEKOVITS, S. *A magyar örökösödési jog alapelvei.* Pest 1864, 74 s.
- MOSNÝ, P. – LACLAVÍKOVÁ, M. *Dejiny štátu a práva na území Slovenska I.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, 134 s.
- NESCHWARA, Ch. *Österreichs Notariatsrecht in Mittel- und Osteuropa. Zur Geltung und Ausstrahlung des österreichischen Notariats.* Wien: Manzche Verlags- und Universitätsverlag, 2000, 101 s.
- NOVÁK, J. *Slovenské dedičské právo.* Trnava: tlačou Fr. Urbánka a spol. v Trnave, 1933, 32 s.
- PETRŽELKA, K. *Nové československé právo dedické.* In: Knapp, V. et al. *K otázkam nového občanského práva.* Praha: Orbis, 1950.
- PECHÁNY, A. *Slovník slovenský a maďarský dla Jozefa Loosa.* Budapešť: Batia Révai literárny ústav úč. spol., 1906, 400 s.
- PLANK, K. *Dedičské právo.* Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1954.

- PUTZ, K. *Der System des ungarischen Privatrechtes*. Wien: Verlag der G. I. Manz'schen Buchhandlung, 1870, 381 s.
- PUTZ, K. *Zur Sache der Recht-Rezeption und Codifikation in Ungarn*. Wien: Verlag der G. I. Manz'schen Buchhandlung, 1871, 47 s.
- RAFFAY, F. *A Magyar magánjog kézikönyve*. Prešov: Sziklai Henrik kiadása, 1906, 621 s.
- RÁTH, A. Unifikácia. In: *Právnik*, 1920, r. LIX, sešit V, s. 157 – 159.
- RÁTH, A. *Práva medzi mužom a ženou v Uhorsku*. Praha: Tiskem Aloise Wiesnera, 1906, 59 s.
- RÁTH, G. *Az országbírói értekezlet a törvénykezés tárgyában. I. Kötet*. Pest: Landerer és Heckenast, 1861, 294 s.
- REBRO, K. Dedičské právo k urbárskej usadlosti od 18. storočia do buržoáznej revolúcie na Slovensku. In: *Právněhistorické studie*, 1964, r. 10, s. 57 – 101.
- REBRO, K. Úprava dedičského práva poddaných v 1. polovici 19. storočia na Slovensku. In: *Historické štúdie*, 1965, r. X, s. 194 – 216.
- ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J. *Komentář k čl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Codex Bohemia, 1998, reprint původního vydání, III. díl, 679 s., IV. díl, 866 s.
- RUPP, Zsigmond. *A Magyar kir. Közigazgatási törvény (1874 évi XXXV törvénycikk) magyarázata*. Budapest: Tettey Nándor és Társa, 1975, 429 s.
- RŮŽIČKA, V. Vědecké zpracování české právní terminologie, zvláště v 19. století. In: *Právněhistorické studie*, 1957, r. 3, s. 137 – 176.
- SCHELLE, K. – SCHELLEOVÁ, I. *Civilní kodexy 1811 – 1950 – 1964*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, 602 s.
- SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. *Občanské zákoníky. Kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových správ a dobových komentářů*. Ostrava: Key Publishing, s.r.o., 2012, 1019 s.
- SEDLÁČEK, J. *Rodinné právo*. Brno: Nákladem Československého akademického spolku Právnik v Brně, 1934, 221 s.
- SZEGÖ, K. *Nákres na Slovensku platného dedičského a manželsko-majetkového práva*. Ružomberok: „Leo“ knihtačiarisky a nakladateľský spolok účasť spol., 1919, s. 48.
- SZENDE, K. *Otthon a városban. Társadalom és anyagi kultúra a középkori Sopronban, Pozsonyban és Eperjesen*. Budapest: MTA Történelmi intézete, 2004, 318 s.
- ŠORL, R. Prekonanie neoabsolutizmu v Dočasných súdnych pravidlách. In: *Stát a právo v období absolutizmu*. Schelle, K. – Vojáček, L. (eds.). Brno: Masarykova univerzita, 2005, s. 195 – 221.
- ŠOŠKOVÁ, I. *Manželstvo a manželsko-právne vzťahy vo svetle prvej kodifikácie československého rodinného práva 1949*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2016.
- ŠVECOVÁ, A. Dedičské právo mešťanov v novoveku (východiská a základné schémy testovania na príklade slobodného kráľovského mesta Trnavy). In: *Stát a právo v období absolutizmu*. Schelle, K. – Vojáček, L. (eds.). Brno: Masarykova universita, 2005, s. 132 – 153.
- ŠVECOVÁ, A. *Ustanowienie dziedzica w testamencie a dziedziczenie beztestamentowe*

- w prawie węgierskim: analiza praktyki z pierwszej połowy 19 wieku w mieście Trnawa. In: *Czasopismo prawnohistoryczne*, tom 60, zes. 1, 2008, s. 215 – 230.
- ŠVECOVÁ, A. Ženské závety z hľadiska právnej histórie [elektronický dokument]: na príklade Trnavy v prvej polovici 19. storočia. In: *Človek a spoločnosť: internetový časopis pre pôvodné, teoretické a výskumné štúdie z oblasti spoločenských vied*. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 2007, dostupné na internete: <http://www.saske.sk/cas/4-2006/index.html>
- ŠVECOVÁ, A. Formálno-právna stránka závetov trnavských mešťanov z prvej polovice 19. storočia. In: *Slovenská archivistika*, 2007, r. 42, č. 2, s. 53 – 77.
- ŠVECOVÁ, A. Formálno-právne náležitosti uhorských závetov druhej polovice 19. storočia (na podklade záväzných právnych noriem i právnej praxe). In: *Rakousko-uherské vyrovnání 1867 a jeho státoprávní důsledky v českých zemích a na Slovensku, sborník příspěvků ke 140. výročí rakousko-uherského vyrovnání*, Schelle, K. – Vojáček, L. (eds.). Ostrava: Key Publishing. s.r.o., 2007, s. 124 – 140.
- ŠVECOVÁ, A. – LACLAVÍKOVÁ, M. Spolunadobudnutý majetok manželov (koakvizícia), osobitný (výlučný) majetok manželov a ich vyjadrenie v právnom úkone *mortis causa* – testament (historicko-právny rozbor vyjadrenia inštitútov spolunadobudnutého a osobitného majetku manželov v testamentoch mešťanov Trnavy v prvej polovici 19. storočia). In: *Právny obzor*, r. 89, č. 4, 2006, s. 358 – 370.
- ŠVECOVÁ, A. *Institutio haeredis ex testamento* vo vzťahu k zákonnému dedeniu v uhorskom práve (na príklade slobodného kráľovského mesta Trnavy prvej polovice XIX. storočia). In: *Naděje právní vědy, Býkov 2007. Sborník z mezinárodního setkání mladých vědeckých pracovníků konaného ve dnech 12. – 14. 10. 2007 na Zámeckém statku Býkov*, Knoll, V. – Karhanová, M. (eds.). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o, 2008, s. 180 – 192.
- ŠVECOVÁ, A. Dedičské právo šľachty v Uhorsku s prihliadnutím na právne pomery neskorého novoveku a slobodného kráľovského mesta Trnavy. In: *Zemianstvo na Slovensku, Zborník prác z interdisciplinárnej konferencie, ktorá sa konala 8. – 10. júna 2009 v Martine*, Kovačka, M. – Augustínová, E. – Mačuha, M. (eds.). Martin: Slovenská národná knižnica, 2009, Zv. I., s. 199 – 291; dostupné na internete: http://www.snk.sk/swift_data/source/NBU/Zborniky/Zemianstvo_1/199.pdf
- ŠVECOVÁ, A. *Formálno-právna stránka zriadenia úkonov posledného poriadku na Slovensku do roku 1950*. Bratislava: Veda, 2010.
- ŠVECOVÁ, A. *Trnavské meštianske závety (1700 – 1871). I. a II. zv.* Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2014.
- TABLIC, B. *Kratičká Summa práv uherských*. Vácov: U Antonína Gottlíka prom. Knihtl., 1801, 46 s.
- TELESZKY, I. *Örökösödési jogunk törvényhozási szabályozásához*. Budapešť: Franklin Társulat Nyomdája, 1876, 360 s.
- TURNER, A. – ASZTÉLY, A. *Súkromnoprávne zákony uhorské platné na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi*. Bratislava: tlačou účastinárskej tlačiarne Universum, 1926, 398 s.
- UNGER, J. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. Das österreichische Erbrecht*

- systematisch dargestellt. Sechster Band.* Wien: Leipzig: Druck und Verlag von Breitkopf und Härtel, 1864, 400 s.
- VÁŽNÝ, J. Pojem práva dedického a účelnost jeho dnešní struktury. In: *Právní obzor*, r. VI, 1923, s. 97 – 103.
- VÁŽNÝ, J. K terminologii „svěrenské nástupnictví“ v osnově občanského zákoníka. In: *Právník*, 1933, r. LXXII, s. 361 – 364.
- VÁŽNÝ, J. Římské právní ideje v občanském zákoníku a osnově. In: *Časopis pro právní a státní vědu*, r. 16, 1933, s. 171 – 186.
- VAVRA, E. Pro remedio animae – Motivation oder leere Formel. Überlegungen zur Stiftung religiöser Kunstobjekte. In: *Materielle Kultur und religiöse Stiftung im Spätmittelalter*, G. Jaritz (ed.). Wien 1990, s. 122 – 156.
- VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K. – KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008, 684 s.
- WESENER, G. *Geschichte des Erbrechtes in Österreich seit der Rezeption*. Graz – Köln: Hermann Böhlau Nachf., 1957, 210 s.
- ZLINSZKY, I. *A magyar magánjog mai érvényében*. Budapest: Franklin-Társulat, 1880, 751 s.

Adriana Švecová

**KAPITOLY Z DEJÍN
FORMOVANIA MODERNÉHO
DEDIČSKÉHO PRÁVA
NA SLOVENSKU**

Zodpovedný redaktor: Jozef Molitor
Grafická úprava a zalomenie: Jana Janíková
Návrh obálky: JUDr. Ingrid Lanczová, PhD.

Pre Právnickú fakultu Trnavskej univerzity v Trnave
vydalo Vydavateľstvo Typi Universitatis Tyrnaviensis,
spoločné pracovisko Trnavskej univerzity
a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, ako 340. publikáciu.

ISBN 978-80-568-0243-4 (on-line)